

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra humanitních věd

Diplomová práce

**Instituce v současné společnosti
(manželství v České republice)**

Eliška Zouharová

© 2019 ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Bc. Eliška Zouharová

Veřejná správa a regionální rozvoj

Název práce

Institute v současné společnosti (manželství v České republice)

Název anglicky

Institutions in present-day society (marriage in the Czech Republic)

Cíle práce

Cílem diplomové práce je zjistit, zda a jaké existují postoje k instituci manželství a jeho alternativám v současné české společnosti v kontextu vývoje v novodobé historii. Práce je zaměřena na komparaci postojů k manželství u mladších párů, které žijí v manželství nebo nesezdaném soužití v Praze a rurálním prostředí Zlínského kraje.

Metodika

Teoretická část práce je předpokladem ke zpracování části empirické. Vychází z prostudování teoretické literatury, odborných zdrojů, pramenů, materiálů a dokumentů s vazbou na sledovanou problematiku. Proto bude nejprve vymezeno pojmosloví vztahující se k tématu manželství a dále vytvořeno teoretické zázemí diplomové práce s důrazem kladeným na vývoj v novodobé historii české společnosti se zřetelem na fenomén instituce manželství. Propojení teoretické a empirické části tvoří sekundární a komparativní analýza dat zaměřená na vybrané statistické ukazatele a již uskutečněné výzkumy hodnot spojené s institucí manželství v České republice. Vlastní kvalitativně laděné empirické šetření se opírá o teoretické zázemí práce a zjištění, vycházející ze sekundární a komparativní analýzy dat o instituci manželství v České republice. Pomocí polostandardizovaných rozhovorů s páry mladšího dospělého věku, kteří tvoří společnou domácnost a žijí v Praze nebo rurálním prostředí Zlínského kraje, budou zjišťovány jejich postoje k instituci manželství, jeho alternativám, způsobu soužití a ostatním záležitostem, souvisejících s institucí manželství. Data, která budou získána terénním šetřením, budou zpracována, analyzována, komparována, vyhodnocena a interpretována tak, aby došlo k naplnění vytyčeného cíle diplomové práce.

Doporučený rozsah práce

60 – 80 stran textu

Klíčová slova

institute, společnost, manželství, sňatek, rozvod, nesezdané soužití, církev, legislativa, hodnoty, postoje

Doporučené zdroje informací

- FIALOVÁ, Ludmila a kol. Představy mladých lidí o manželství a rodičovství. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. 163 s. ISBN 80-85850-87-7
- HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. Praha: Portál, 2016. 440 s. ISBN 978-80-262-0982-9
- HRDINA, Ignác, Antonín. Manželství v současném českém i kanonickém právu. In: Revue církevního práva. Praha: Společnost pro církevní právo, 16 (2000), č. 2, s. 91-104. ISSN 1211-1635
- KALIBOVÁ, Květa, PAVLÍK, Zdeněk, VODÁKOVÁ, Alena. Demografie (nejen) pro demografy. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009. 241 s. ISBN 978-80-7419-012-4
- KELLER, Jan. Úvod do sociologie. Praha: Sociologické nakladatelství, 2012. 204 s. ISBN 978-80-7419-102-2
- MAŘÍKOVÁ, Hana a kol. Jaká je naše společnost? Praha: Sociologické nakladatelství, 2010. 446 s. ISBN 978-80-7419-025-4
- MOŽNÝ, Ivo. Rodina a společnost. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. 311 s. ISBN 80-86429-58-X
- NĚMEC, Damián. Manželské právo katolické církve. Praha: Krystal OP, 2006. 215 s. ISBN 80-85929-83-X
- PETRUSEK, Miloslav a kol. Velký sociologický slovník. Praha: Karolinum, 1996. 1627 s. ISBN 80-7184-311-3
- ŠÍNOVÁ, Renáta, ŠMÍD, Ondřej a kol. Manželství. Praha: Leges, 2014. 336 s. ISBN 978-80-7502-046-8

Předběžný termín obhajoby

2018/19 LS – PEF

Vedoucí práce

Ing. Lucie Kocmánková Menšíková, Ph.D.

Garantující pracoviště

Katedra humanitních věd

Elektronicky schváleno dne 18. 3. 2019

prof. PhDr. Michal Lošťák, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 19. 3. 2019

Ing. Martin Pelikán, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 30. 03. 2019

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci "Instituce v současné společnosti (manželství v České republice)" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucí diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu použitých zdrojů na konci práce. Jako autorka uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 30.03.2019

Poděkování

Chtěla bych poděkovat Ing. Lucii Kocmánkové Menšíkové, Ph.D. za odborné vedení této práce, cenné rady, ochotu pomáhat. Dále patří poděkování všem dotazovaným za poskytnuté rozhovory.

Instituce v současné společnosti (manželství v České republice)

Abstrakt

Diplomová práce je zaměřená na téma manželství. Hlavním cílem bylo zjistit, zda a jaké existují postoje k instituci manželství a jeho alternativám v současné české společnosti. Práce porovnává postoje k manželství u párů mladšího dospělého věku bez vztahu k náboženské víře žijících v Praze nebo rurálním prostředí Zlínského kraje. V teoretické části jsou nejprve vysvětleny relevantní sociologické a demografické pojmy. Následně je problematika manželství zpracovávána v historických, legislativních a náboženských souvislostech. Od 90. let 20. století jsou hlavními trendy souvisejícími s manželstvím rozšíření nesezdaného soužití na úkor manželského, posun časování sňatku nebo porodu do vyššího věku a pokles reprodukce. Propojením teoretické a empirické části je sekundární a komparativní analýza dat. Z údajů zveřejněných Českým statistickým úřadem vyplývá prudký pokles počtu sňatků v 90. letech 20. století, jejich nynější stagnace až mírný nárůst, zvýšení věku při vstupu do prvního manželství, rozvodovost blížící se hranici 50 % a vyšší podíl nesezdaných soužití. Data z již uskutečněných výzkumů sdělují, že pouze malý podíl respondentů vnímá manželství jako zastaralou (17 %) nebo zbytečnou (12 %) instituci. Společnost zaujímá poměrně tolerantní postoj k nesezdanému soužití. Rozvod je v rámci daných výzkumů tolerován vždy minimálně polovinou respondentů. Vlastní empirický výzkum byl uskutečněn pomocí polostandardizovaných rozhovorů metodou kvalitativní komparativní analýzy. Výsledkem práce je zjištění, že se v postojích k manželství mezi mladšími páry žijícími v Praze nebo rurálním prostředí Zlínského kraje nevyskytly rozdíly, které by jednu skupinu zásadně odlišovaly od druhé. Mezi menší odlišnosti patří mírně vyšší zastoupení postojů obhajujících manželství mezi zlínskými dotazovanými. V obou skupinách je ale rozšířený pohled na manželství jako na hodnotné a smysluplné pro pár i společnost. Vstup do něj je ovšem vnímán výhradně jako volba daného páru a je více zvažován, podmiňován a odsouván. Nesezdané soužití je jednou z rozšířených společenských norem, v případě rodiny s dětmi je ale spíše považováno za méně vhodné. Rozvod jako řešení vážných problémů v manželství je tolerován všemi dotazovanými.

Klíčová slova:

instituce, společnost, manželství, sňatek, rozvod, nesezdané soužití, církve, legislativa, hodnoty, postoje

Institutions in present-day society (marriage in the Czech Republic)

Abstract

My thesis focuses on the issue of marriage. Its main objective was to find out what are the attitudes towards institution of marriage and its alternatives in contemporary czech society. My thesis compares attitudes towards marriage of young couples, without any relation to religion, living in Prague area or rural area in Zlin region. Firstly, there are relevant sociological and demographical terms explained in the theoretical part of my thesis. The following part processes the problematics of marriage, taking into account historic, legal and religious context. The main trends connected with marriage since the 1990's are the expansion of cohabitation at the expense of marriage, the shift of marriage timing or giving birth into higher age and decrease of reproduction. Secondary and comparative analysis of the data serves as a link between the theoretical and empirical parts of this thesis. The data published by the Czech Statistical Office signifies a steep drop in number of marriages recorded in the 1990's, its current stagnation or slight rise, increase of age of couples entering the first marriage, divorce rate reaching 50 % and larger share of cohabitations. The data from undergone researches show, that only a small share of respondents perceives as outdated (17%) or unnecessary (12%) institution. Society has a relatively tolerant stance towards cohabitation. Divorce is within the given research always tolerated minimally by half of the respondents. The empiric research was carried out in the form of semi-structured interviews with the use of qualitative comparative analysis. The result of this thesis is the finding that there are no differences between the attitudes towards marriage between younger couples living in Prague and those living in the rural area of Zlin, which would dramatically differentiate one from the other. One of the minor differences is a mildly higher number in attitudes defending marriage among the Zlin respondents. Although there is a fragmented view on marriage as valuable and meaningful for the couple and society within both groups. Nevertheless, the entry into a one is perceived as a choice of the given couple and it is more being considered, being a subject to conditions and being postponed. Cohabitation is one of the widespread social norms, although it is mostly considered being less appropriate in cases of families with children. All the respondents tolerate divorce as a solution to serious problems in marriage.

Keywords: institution, society, marriage, wedding, divorce, cohabitation, religion, legislation, values, attitudes

Obsah

1 Úvod.....	13
2 Cíl práce a metodika	14
3 Instituce spojené s manželstvím a společností	16
3.1 Pojetí institucí.....	16
3.2 Instituce manželství.....	19
3.3 Náboženské pojetí instituce manželství	21
3.4 Od tradiční společnosti ke společnosti moderní až postmoderní	22
3.4.1 Tradiční a moderní společnost.....	23
3.4.2 Změny v pojetí manželství a rodiny v souvislosti s modernizací společnosti	24
3.5 Demografické ukazatele spojené s manželstvím.....	25
3.6 Trendy v manželství v současné společnosti	27
3.6.1 Manželství a jeho alternativy	29
3.6.2 Reprodukční chování	32
3.6.3 Rozvod.....	35
4 Manželství na území České republiky v historických a legislativních souvislostech	36
4.1 Instituce manželství v českých zemích v kontextu historie	37
4.1.1 Období od středověku po 2. světovou válku.....	37
4.1.2 Období komunistického režimu.....	39
4.2 Legislativní ukotvení manželství od středověku po konec 20. století	42
4.3 Současná právní úprava manželství vzniklého občanským a církevním sňatkem	43
4.3.1 Manželství ve srovnání s nesezdaným soužitím z pohledu práva	48
4.4 Současná role státu, krajů a obcí a dalších aktérů rodinné politiky	50
SOUHRN TEORETICKÉ ČÁSTI	51
5 Sekundární a komparativní analýza dat o demografických ukazatelích a výzkumech hodnot spojených s manželstvím	53
5.1 Vybrané demografické ukazatele o České republice (krajích)	54
5.1.1 Sňatky	54
5.1.2 Rozvody	57
5.1.3 Nesezdaná soužití	58
5.2 Postoje českých občanů k manželství v již uskutečněných výzkumech	60
5.2.1 Evropský výzkum hodnot	61
5.2.2 Naše společnost.....	65
5.2.3 Mezinárodní program sociálního výzkumu	68
5.2.4 Komparace výzkumů o postojích českých občanů k manželství.....	69
SOUHRN SEKUNDÁRNÍ A KOMPARATIVNÍ ANALÝZY DAT	71

6 Empirické šetření o postojích k manželství ve velkoměstském a rurálním prostředí.....	73
6.1 Výzkumný vzorek a průběh terénního šetření	74
6.2 Analýza a interpretace dat získaných z vlastního terénního šetření pomocí rozhovorů	75
6.2.1 Způsob soužití.....	75
6.2.2 Manželství jako zastaralá (zbytečná) instituce	77
6.2.3 Trvale nesezdané soužití.....	79
6.2.4 Důležitost manželství v rodině s dětmi.....	81
6.2.5 Bezdětné manželství	83
6.2.6 Rozvod.....	84
VYHODNOCENÍ ZJIŠTĚNÍ UČINĚNÝCH POMOCÍ SEKUNDÁRNÍ A KOMPATIVNÍ ANALÝZY DAT A POLOSTANDARDIZOVANÝCH ROZHOVORŮ.....	86
7 Závěr.....	90
8 Seznam použitých zdrojů	95
9 Přílohy	98

Seznam grafů

Graf 1: Počty sňatků v ČR v letech 1970 - 2015	54
Graf 2: Průměrný věk svobodného ženicha a svobodné nevěsty v ČR v letech 1970 - 2015 ...	55
Graf 3: Úhrnná rozvodovost v ČR v letech 1970 - 2015 (%)	57

Seznam tabulek

Tabulka 1: Sňatky a bilance manželství v letech 1920 - 1990	41
Tabulka 2: Právní úprava občanského a církevního manželství	48
Tabulka 3: Počty sňatků v krajích v letech 2005, 2010 a 2015 (% protogamních sňatků)	56
Tabulka 4: Úhrnná rozvodovost v krajích v letech 2005, 2010 a 2015 (%)	58
Tabulka 5: Podíl nesezdaných soužití z úplných rodin v ČR (%)	59
Tabulka 6: Rodinný stav osob v nesezdaných soužitích (%)	59
Tabulka 7: Podíl nesezdaných soužití z úplných rodin v krajích v roce 2011 (%)	59
Tabulka 8: Jak je podle Vás důležitá pro manželství věrnost? (%)	62
Tabulka 9: Souhlasíte nebo nesouhlasíte s následujícím výrokem? Manželství je zastaralá instituce?(%)	62
Tabulka 10: Jak jsou podle Vás důležité pro manželství děti? (%)	63
Tabulka 11: Kterému z následujících způsobů soužití dáváte přednost?(rok 2017, %)	64
Tabulka 12: Do jaké míry je podle Vás ospravedlnitelný rozvod? (1-10, nikdy-vždy)	65
Tabulka 13: Manželství je zbytečná instituce (%)	66
Tabulka 14: Je v pořádku, když spolu lidé žijí, aniž by plánovali sňatek (%)	66
Tabulka 15: Lidé, kteří chtějí mít děti, by měli nejdříve uzavřít sňatek (%)	66
Tabulka 16: Hlavním důvodem uzavírání manželství je mít děti (%)	67
Tabulka 17: Když rodina nefunguje, je rozvod přijatelným řešením (%)	67
Tabulka 18: Je v pořádku, když lidé spolu žijí, aniž by plánovali sňatek (%)	68
Tabulka 19: Lidé, kteří chtějí mít děti, by měli uzavřít sňatek (%)	68
Tabulka 20: Rozvod je zpravidla nejlepším řešením situace, kdy pár není schopen řešit manželské problémy (%)	69
Tabulka 21: Základní informace o dotazovaných	74
Tabulka 22: Otázky pokládávané dotazovaným	75
Tabulka 23: Způsob soužití	76
Tabulka 24: Manželství jako zastaralá, nebo zbytečná, instituce	77
Tabulka 25: Nesezdané soužití	79
Tabulka 26: Důležitost manželství v rodině s dětmi	81
Tabulka 27: Bezdětné manželství	83
Tabulka 28: Rozvod	85

1 Úvod

Ve své diplomové práci se věnuji tématu manželství v současné české společnosti. Instituce manželství a rodiny procházejí vývojem, který byl urychlen v souvislosti se změnami v naší zemi po roce 1989. V bakalářské práci s názvem „Instituce v současné společnosti (pohřbívání v České republice)“ jsem popisovala změny v pohřebních zvyklostech, které jsou mimo jiné odrazem nižšího vlivu církve, postupující individualizace ve společnosti a s tím spojeným nižším respektem k institucím tradičního charakteru. Lze předpokládat, že tyto faktory hrají významnou roli i ve vývoji pohledu na manželství a jeho hodnoty.

Manželství a rodina jsou instituce, které v tradiční společnosti tvořily její pevné pilíře. Šlo o jednotky důležité nejen pro citovou a společenskou stránku života člověka a jeho vztah k Bohu, ale měly velký význam i pro zajištění existence jedince po materiální stránce. Společenské normy se zde měnily jen velmi pomalu. Uzavření manželství, založení rodiny a zřetelné rozdělení rolí muže, ženy i dětí byla přirozeně akceptovaná pravidla. Tato nastavení si novomanželé přinášeli ze svých původních rodin a dále ve stejném duchu vedli své potomky (Možný, 2006, s. 21-23).

Česká společnost a s ní i instituce manželství prochází v novodobé historii rychlejším vývojem. Došlo ke střídání politických režimů, vývoji hospodářství a postupné sekularizaci, což se odráží v postojích jednotlivců i v jejich reálném chování. V době socialismu byly v české společnosti sňatky uzavírány brzy a ve vysoké četnosti. Děti se v tomto období rodily mladým rodičům. Zřetelně ovšem stoupal i počet rozvodů. Od 90. let minulého století dochází ke změně, kdy se sňatečné a reprodukční chování přibližuje trendům patrným v západní Evropě již delší dobu. Sňatky i plození dětí jsou odkládány. Jako forma partnerského vztahu se rozšiřuje nesezdané soužití a mimo manželství se rodí čím dál vyšší podíl dětí (Rabušic, 2001, s. 208, 209).

Stejně jako v české společnosti prochází vývojem postoj k pohřbívání, kterému jsem se věnovala ve své bakalářské práci, dochází ke změnám i v pohledu na vstup do manželství a rodičovství. I ve svém okolí vnímám rozdíly, které jsou patrné už jen mezi dvěma po sobě jdoucími generacemi. Má toto chování základ v zásadní proměně hodnot souvisejících s manželstvím? Představuje manželství a rodičovství závazek, který je pro mnoho lidí obtížné na sebe vzít? Důvěřuje nyní člověk zejména sám sobě, ale partnerovi již obtížněji? Přinesl demokratický režim kromě možností konkurujících manželství a rodině i ekonomické těžkosti

a pocit nejistoty, a proto je manželství a rodičovství odkládáno? Toto jsou otázky, na které je obtížné odpovědět také proto, že se zabývají současným stavem, který stále mění svou podobu. Téma diplomové práce jsem si vybrala se snahou o pochopení těchto změn, které proběhly za poměrně krátkou dobu, a stále nejsou u konce. Cestou osobních polostandardizovaných rozhovorů s mladými páry žijícími ve velkoměstském nebo rurálním prostředí lze blíže nahlédnout na jejich vnímání instituce manželství a snažit se tyto vztahy pochopit.

2 Cíl práce a metodika

Cílem diplomové práce je zjistit, zda a jaké existují postoje k instituci manželství a jeho alternativám v současné české společnosti. Práce se zaměřuje na komparaci postojů k manželství u mladších párů bez vztahu k náboženské víře žijících v manželství nebo nesezdaném soužití, a to ve dvou regionech: Praha a rurální prostředí Zlínského kraje.

Cílem teoretické části práce je studium publikovaných poznatků o manželství v české společnosti a dalších souvislostech týkajících se párového soužití osob opačného pohlaví. Jako základ důležitý pro pochopení následujících kapitol budou vysvětleny příslušné sociologické a demografické pojmy. Bude charakterizován vývoj instituce manželství na území České republiky s důrazem kladeným na současná pravidla, legislativní stránka manželství v římskokatolické církvi a manželství občanského charakteru. Práce si rovněž klade za cíl vystihnout změny v reprodukčním chování v současné české společnosti a jejich vazbu na manželství nebo na jeho absenci. Teoretická část je tvořena na podkladě studia odborné literatury, internetových zdrojů a ostatních pramenů vztahujících se k tématu manželství a souvisejícím oblastem zájmu jako jsou alternativní formy soužití, rodina, reprodukce a další. Z poznatků získaných v teoretické části bude čerpáno při tvorbě části empirické.

Sekundární a komparativní analýza dat propojuje teoretickou a empirickou část diplomové práce. Jde o práci s již existujícími databázemi primárních dat (Hendl, 2016, s. 375). Zabývá se údaji demografického charakteru souvisejícími s tématem manželství nebo jeho absencí, která byla zveřejněna Českým statistickým úřadem. Bude porovnávat tato data s ohledem na regionální rozdíly a vývoj v novodobé historii. Dále se práce věnuje výzkumům postojů a hodnotových orientací v oblasti manželství, které byly uskutečněny jako součást těchto tří dlouhodobých výzkumů: Evropský výzkum hodnot (v letech 1991-2017), Naše společnost (v letech 2003-2017) a Mezinárodní program sociálního výzkumu (v letech 1994-

2011/2012). Data pro sekundární a komparativní analýzu budou zpracována, analyzována, komparována a interpretována. Následně dojde k jejich srovnávání s vlastním empirickým šetřením.

Empirická část práce vychází z vlastního výzkumného šetření a navazuje na část teoretickou a sekundární a komparativní analýzu dat. Cílem vlastního výzkumu je pomocí polostandardizovaných rozhovorů metodou kvalitativní komparativní analýzy zjistit, jaké postoje k manželství zaujímají lidé mladšího dospělého věku. Budou vytvořeny dvě skupiny dotazovaných manželských nebo nesezdaných párů s bydlištěm v Praze nebo rurálním prostředí Zlínského kraje. Vždy půjde o osoby ve věku mezi 22 a 30 lety, které tvoří partnerský svazek 3 až 5 let, žijí ve společné domácnosti a nejsou náboženského vyznání. Otázky, které vycházejí z dotazů pokládaných respondentům během rozsáhlých šetření zpracovávaných v sekundární a komparativní analýze dat, budou směřovány na postoje k instituci manželství, k jeho absenci, a dalším souvislostem jako je například postoj k rozvodu.

Kvalitativní výzkum je vhodný pro výzkumná šetření s hůře měřitelnými parametry. Na začátku jsou v rámci tématu zvoleny hlavní výzkumné otázky, které lze ovšem v průběhu zkoumání upravovat a doplňovat. Metody jsou tedy poměrně málo standardizované a do určité míry závislé na osobě výzkumníka. Je třeba počítat s rozsáhlejším kontaktem se zkoumanými osobami, aby došlo k pochopení jejich postojů a z toho plynoucího jednání. Přínosem kvalitativního charakteru zkoumání je hlubší pohled na člověka a jeho chování. Lze vidět i další podmínky, které toto jednání mohou blíže vysvětlit. „*Výzkumník ve svém hledání významů a snaze pochopit aktuální dění vytváří podrobný popis toho, co pozoroval a zaznamenal*“ (Hendl, 2016, s. 48). Jelikož kvalitativní výzkum ze své podstaty pracuje s více informacemi a méně osobami, nelze získané výstupy jednoduše zobecnit na celou společnost. Rovněž komparace při opakování výzkumu s časovým odstupem je problematická (Hendl, 2016, s. 46-48).

Kvantitativní výzkum „*využívá náhodné výběry, experimenty a silně strukturovaný sběr dat pomocí testů, dotazníků nebo pozorování*“ (Hendl, 2016, s. 42). Pracuje s měřitelnými daty a větším množstvím respondentů. U dat, která jsou získávána kvantitativním přístupem, následně dochází k jejich analýze pomocí statistických metod. Výhodou je rovněž možnost zobecnění závěrů na populaci. Nevýhoda naopak spočívá například v nemožnosti do výzkumu zahrnout místní podmínky nebo další souvislosti (Hendl, 2016, s. 42, 45). Pro vlastní zkoumání postojů k manželství v rozsahu diplomové práce byl ryze kvantitativní přístup vyhodnocen jako nevhodný. Kvantitativní výzkum bude

v diplomové práci představen v kapitole 5 Sekundární a komparativní analýza dat o demografických ukazatelích a výzkumech hodnot spojených s manželstvím.

U každého výzkumu, ať už je jeho strategie kvalitativní, kvantitativní nebo smíšená, která kombinuje oba způsoby, je třeba, aby se výzkumník držel určitého postupu:

- Příprava: volba výzkumného tématu a základní metodologie
- Plán: navržení celého průběhu výzkumu včetně metod sběru dat a výběru zkoumaných objektů
- Provedení: sběr a následná analýza dat
- Zpráva o výsledcích: úprava provedeného výzkumu do požadované formy (Hendl, 2016, s. 38, 39).

U dat, která budou získána v rámci empirické části práce, dojde k jejich zpracování, analýze, vyhodnocení a interpretaci. Závěry budou porovnány se zjištěními získanými v průběhu tvorby teoretické části práce a sekundární a komparativní analýzy dat. Protože se výzkum bude opírat o rozhovory s mladšími manželskými nebo nesezdanými páry, může práce přispět k pochopení postoje k instituci manželství nebo k jeho absenci právě u mladších dospělých osob, které preferují partnerské soužití.

3 Instituce spojené s manželstvím a společností

V následující kapitole jsou vysvětleny pojmy, kterým bude věnována pozornost i v dalších částech práce, a jsou tedy důležité pro její pochopení. Jde zejména o pojmosloví ze sociologické a demografické oblasti související se společností a manželstvím.

3.1 Pojetí institucí

Pojem **instituce** lze stručně definovat jako „*souhrn vzorců jednání a vztahů předávaný ve společnosti*“ (Jandourek, 2012, s. 111). Institucemi jsou označovány různé typy skupin, souhrny zvyků a morálních hodnot a jejich kombinace se sociálními rolami nebo ustálené činnosti a rituály. Spolu s každou společností se vyvíjejí nebo vznikají a zanikají, i instituce v ní (Jandourek, 2012, s. 112). „*Schopnost člověka institucionalizovat své jednání je základem kultury, neboť institucionalizované jednání je náhradou pudového jednání zvířat*“ (Keller, 2012, s. 67). Instituce sice člověka určitým způsobem omezují, zároveň mu ale jednání a tím život ve společnosti umožňují (Keller, 2012, s. 154). Vztah svého zautomatizovaného jednání a institucí vlastní kultury si jedinec uvědomí spíše až při srovnání s jinou kulturou. Instituce jsou tedy racionalizovanými zvyky a obyčejí, kdy lidé jednají

způsobem, který je obvyklý. Určitý stereotyp má i psychologický význam, protože brání chaosu a zároveň vidí zachování stávajícího stavu jako symbol něčeho, co je pro společnost žádoucí (Keller, 2012, s. 76-77).

Funkcionální pojetí vidí instituce jako funkční mechanismy důležité pro uspokojení určitých potřeb společnosti jako celku. Pravidla lidského chování jsou pro společnost jejími základními a relativně trvalými prvky. Jednání jedinců ve společnosti je danými mechanismy schvalováno nebo sankcionováno (Keller, 2012, s. 67).

Antropologické pojetí je více zaměřeno na konkrétního člověka. Dává příslušníku určité kultury vzorce chování, které vedou k uspokojení jeho potřeb. Tímto má jedinec možnost bez neustálého hledání cest ke svým cílům použít ověřený a účinný způsob jednání (Keller, 2012, s. 67-68).

Vztah „člověk - společnost“ vyvolává otázku, nakolik je jedinec tvůrcem „své“ společnosti a nakolik jejím produktem. Je zcela zodpovědný za své jednání, když mu kultura a společnost dávají pravidla? Vybočení z těchto norem a hodnot může být na jedné straně nežádoucí anomálií a na straně druhé známkou vývoje i přínosu. Je tedy třeba, aby lidská přirozenost měla ve společnosti meze. Zároveň ale tato společnost nestojí mimo své členy a nad nimi, ale je jimi tvořena (Keller, 2012, s. 153).

Instituce lze rozdělit do několika skupin podle oblastí situací nebo problémů, které řeší. Instituce rodiny souvisejí s udržení rodu do dalších generací. Ekonomické instituce sdělují způsoby zacházení s prostředky potřebnými k přežití nebo k vyšší míře blahobytu. Politické instituce regulují veřejný život. Náboženské instituce reagují na potřebu jedince vnímat svou existenci v širších souvislostech. *„Instituce vymezují způsoby jednání, které chrání skupinu před fyzickým zánikem, bídou, před vnější i vnitřní agresí, před ztrátou pocitu smysluplnosti“* (Keller, 2012, s. 69).

V běžné řeči se o institucích mluví i ve významu, který je přiřazen termínu organizace. Instituce znamená způsob, kterým lidé v určité kultuře provádějí danou činnost nebo řeší problém. Organizace oproti tomu představuje útvar, který má vlastní strukturu a členy s rozdělenými rolmi včetně uspořádáním moci. Příkladem může být školství jakožto instituce a konkrétní škola - organizace (Jandourek, 2012, s. 172).

Sociální role představují předpokládaná jednání jedince zastávajícího danou sociální pozici. Začlenění do určité sociální role s sebou nese práva, privilegia a povinnosti. Proces socializace je cesta, kterou se člověk svým rolím učí (Jandourek, 2012, s. 197). Základem fungování institucí i sociálních rolí je předpoklad, že většina lidí udělá očekávané a totéž

předpokládá u ostatních. „*Role jsou tedy sociálně specifikované instituce. Jsou to ustavené způsoby jednání očekávané od držitelů určitých pozic*“ (Keller, 2012, s. 70).

Hodnoty jsou obecné a sdílené představy o tom, jak by se člověk měl nebo neměl chovat. Jsou jednou ze základních složek každé kultury a vyjadřují cíle, kterých stojí nebo nestojí za to se snažit dosáhnout (Malina a kol., 2009, s. 1450). Hodnotové orientace jednotlivce i skupiny ovlivňují volbu možných prostředků a cílů jednání. Na tomto podkladě tedy člověk zaujímá postoje a dává určitým stavům věcí přednost před jinými. Jednotlivé hodnoty, kladné i záporné, mají pro jedince či kulturu různou váhu, řadí se tedy hierarchicky. Závazkem se pro člověka hodnota stává, pokud ji nejen uznává, ale rozhodne se takto i jednat a nést důsledky (Petrušek a kol., 1996, s. 375-377).

Postoj je „*relativně ustálený sklon jedince chovat se v určité situaci určitým způsobem, příp. reagovat pozitivně nebo negativně na podněty s takovou situací spjaté*“ (Petrušek a kol., 1996, s. 812). Daný jedinec se snaží uspokojovat své potřeby a na základě postupně nabývaných zkušeností předvídatelným způsobem přistupuje i k následujícím srovnatelným situacím. Zkušenost získaná za nových, doposud neznámých, okolností, vytváří nový postoj. Člověk tedy neustále buduje i potvrzuje své postoje, které jako celek tvoří základní a poměrně trvalou součást jeho osobnostních rysů. Toto se může dít vědomě i nevědomě (Petrušek a kol., 1996, s. 813).

Rodina představuje sociální skupinu, která vzniká díky příbuzenským vazbám. Je základem sociální struktury a tvoří ekonomickou jednotku. „*Její hlavní funkcí je reprodukce a výchova potomstva, respektive jejich socializace, přenos kulturních vzorů a zachování kontinuity kulturního vývoje*“ (Malina a kol., 2009, s. 3422). V našem kulturním okruhu mívá rodina nukleární charakter, kdy spolu domácnost sdílí rodiče a děti. Nukleární rodina je v různé míře integrovaná do širších příbuzenských vazeb (Giddens, 1999, s. 160). Tento typ rodiny bývá rovněž pojmenováván jako manželská rodina, což vychází z předpokladu soužití manželského páru a jejich dětí. Rozšířená rodina v sobě zahrnuje kromě rodičů a potomků i další příbuzné. Ve většině kultur převládal patriarchální typ rodiny, tedy s mužem stojícím v jejím čele. V současné době je spíše pozůstatkem tohoto uspořádání přetrvávající pravidlo o příjmení pro děti po otci (Jandourek, 2012, s. 195).

Reprodukční chování (strategie) je strategie směřující k nalezení vhodného partnera a následné reprodukci (Malina a kol., 2009, s. 3935). „*Vychází jednak z instinktů a přirozených potřeb, jejichž původ je nutno hledat v biologické a psychické podstatě lidí, jednak ze společenské existence lidí, která se stala jejich druhou přirozeností*“ (Kalibová, Pavlík, Vodáková, 2009, s. 35). Biologickým faktorem ovlivňujícím reprodukční strategii je

například hranice plodnosti. Morální pravidla, náboženství, tradice nebo zvyky patří mezi socioekonomické faktory, ke kterým dále přistupují právní normy. Životní podmínky nebo populační politika jsou zařazeny mezi sociálně ekonomické faktory. V každé společnosti jsou vytvářeny určité vzorce reprodukčních strategií, ale jedinec sám se pak v rámci svých možností těmto pravidlům více či méně podřizuje (Kalibová, Pavlík, Vodáková, 2009, s. 35).

3.2 Instituce manželství

Pojetí významu slova „manželství“ se může v jednotlivých kulturách lišit, a to formou i obsahem. V širším pohledu lze manželství definovat jako „*sociálně akceptovaný a posvěcený sexuální svazek mezi dvěma dospělými jedinci*“ (Giddens, 1999, s. 156). V moderní západní společnosti je manželství monogamním svazkem muže a ženy, ovšem s vyšší mírou tolerance rozvodu i následného vstupu do dalšího manželství. Jde tedy spíše o sériovou monogamii. Očekává se vzájemná přitažlivost a souznění partnerů a jejich oboustranný cit. (Giddens, 1999, s. 160). Důraz kladený na osobní aspekt manželství není ve všech společnostech samozřejmostí. V tom spočívá i riziko pro současné společnosti našeho kulturního okruhu, protože v historii si „*žádná rozumná společnost nedovolila budovat instituci rozhodující o samé její fyzické reprodukci na něčem tak efemérním a křehkém, jako jsou city*“ (Možný, 1990, s. 64). Sňatek dvou partnerů znamená z jejich strany přijetí určité společenské normy spolu se změnou dosavadního statutu. Mezi znaky sociální instituce manželství kromě výše zmíněné regulace sexuálních vztahů patří ekonomická sounáležitost, plození potomků a jejich výchova. U manželství je očekávána stabilita a dlouhodobé trvání (Malina a kol., 2009, s. 2371).

Sňatek

Sňatek představuje „*formální jednorázový akt, kterým společnost dává souhlas se vznikem manželství a jemu odpovídajícím reprodukčním chováním, resp. založením rodiny*“ (Petrušek a kol., 1996, s. 1003). Jde o obřad přechodu, kdy dochází ke změně rodinného stavu zúčastněných při současném respektování pravidel daných společností. Sňatkem vznikne příbuzenství nepokrevního charakteru nejen mezi manžely, ale i mezi jejich rodinnými příslušníky. Zároveň s sebou sňatek pro manžele nese právní důsledky (Malina a kol., 2009, s. 3831). Sňatku předchází chování, které je rovněž spojeno s pravidly spojenými s určitou kulturou. Kromě výběru partnera může jít například o námluvy a zasnuby. Na volbu ženicha či nevěsty měla v tradičních společnostech vliv rodová skupina, která korigovala, s kým lze sňatek uzavřít (Petrušek a kol., 1996, s. 1004).

Charakter sňatku a související rituály a zvyky se liší podle pravidel ve společnosti. V naší společnosti probíhá veřejně a slavnostně za účasti snoubenců, svědků a představitele státu nebo církve. Sňatek je svázán s pravidly legislativního charakteru, bez jejichž dodržení by byl neplatný (Občanský zákoník).

Rozvod

Rozvod je „*právní zrušení manželství během života obou partnerů, jemuž předchází jeho reálný rozpad*“ (Petrušek a kol., 1996, s. 955). Ve společnostech našeho kulturního okruhu je ukončení manželství rozvodem poměrně častým jevem, jehož příčiny souvisejí s rozsáhlejšími sociálními změnami. V současnosti je již menší souvislost mezi manželstvím a předáváním majetku a statutu dalším generacím. Proces emancipace dovedl ženy k menší potřebě vidět v manželství ekonomickou nutnost. Díky relativně většímu blahobytu oproti minulosti mohou rozvedení manželé reálněji vytvořit nové domácnosti. K vysokému počtu rozvodů přispívá i pohled jedince na manželství jako zdroj osobního uspokojení, kterého pak nemusí být trvale dosahováno (Giddens, 1999, s. 165).

Postoj různých společností k instituci rozvodu se může velmi odlišovat. Od jeho odmítání, což je typické pro mnohé církve, až po značně liberální pohled. Rozvod manželství je ze svého principu negativním jevem, který s sebou nese stránku ekonomickou, právní i osobní. Manželství může rozvést pouze soud (Matoušek, 1997, s. 117).

Nesezdané soužití (kohabitace)

Nesezdané soužití, též kohabitace, je označením pro soužití páru bez uzavření manželství, kterému se ve více ohledech přibližuje. Takto žijící muž a žena mohou být označovány termíny druh a družka. Znakem je sdílení společné domácnosti, sexuální vztah a v různé míře společné hospodaření. (Možný, 2006, s. 284).

Nesezdané soužití může mít více podob odlišujících se životní etapou, ve které se zúčastnění nacházejí a jejich plány do budoucna. V této formě partnerského vztahu můžou žít zejména mladí lidé plánující v budoucnu svatbu, ke které následně dojde či nikoliv. Zde jde spíše než o alternativu k manželství o silnější variantu „chození spolu“. Rovněž může jít o soužití osob, které již mají za sebou dlouhodobý partnerský vztah, například rozvedení lidé. Skutečnou alternativou k manželství je nesezdané soužití, ve kterém se rodí děti, a kdy partneři se svatbou ani nepočítají (Rabušic, 2001, s. 197).

Oddělené soužití (LAT - living apart together)

Jde o relativně volné soužití. Takto žijící muž a žena sice vytvářejí pár, ale bydlí odděleně a oba mají vlastní domácnost. Oddělené soužití je běžné například u rozvedených,

případně ovdovělých, osob, kdy každý z nich měl vlastní domácnost ještě před vznikem vztahu. Nebo naopak jde o mladší lidi, kteří zatím nedisponují svou samostatnou domácností ani společnou s partnerem. Takto může například žít u svých rodičů osamělá matka s dítětem, přičemž její partner bydlí jinde. Oproti kohabitaci je tento typ soužití značně vzdálen manželství. S plozením dětí ani společným hospodařením se při daném uspořádání spíše nepočítá a rovněž vzhledem k oddělenému bydlení je ukončení vztahu svázáno s méně komplikacemi praktického rázu (Možný, 2006, s. 254).

3.3 Náboženské pojetí instituce manželství

Křesťanství, islám a judaismus představují tři velká monoteistická náboženství. Manželství, rovněž pro svou spjatost s reprodukcí, je pro každé náboženství důležitou institucí. Jednotlivá náboženství se ale mohou lišit v pohledech na něj.

Křesťanství

„*To, že křesťanství definovalo vztah mezi manžely jako lásku, patří k jeho historicky nejvýznamnějším přínosům*“ (Možný, 1990, s. 64). Křesťanství pohlíží na manželství jako na svátost. Vnímá jej jako specifickou nezrušitelnou smlouvu a právoplatné spojení muže a ženy za účelem trvalého tělesného a duchovního společenství. Manželství představuje pro církve velmi důležitou a trvalou institucí, a proto je mu věnována pozornost nejen v souvislosti se samotným sňatkem, ale i dále během života v manželství. Právní úprava v římskokatolické církvi je zakotvena v Kodexu kanonického práva z roku 1983 (Němec, 2006, s. 14).

O manželství pojednává bible ve Starém i Novém zákoně, který sděluje, že „*Ježíš považuje manželství za Bohem ustanovené, za trvalé spojení jednoho muže a jedné ženy*“ (Manzelstvi.cz, 2016). Římskokatolická nauka, včetně pohledu na manželství, je shrnuta v Katechismu katolické církve. Svátost manželství znamená pro manžele důvěrné společenství a závazek, který přijímají dobrovolně a upřímně. Vysokou hodnotu představuje křesťanské manželství jedině tehdy, pokud se s tímto pojetím manželé ztotožní. Mezi důležité hodnoty pro manželství patří: láska, úcta, věrnost, jednota a předávání života. Kromě vzájemného vztahu mezi mužem a ženou v sobě křesťanské manželství ještě nese vztah k Bohu jako základu a cíli (Manzelstvi.cz, 2016).

Islám

Hlavní náboženskou knihou, která by měla vést životem každého muslima, je korán. Ke svým věřícím cestou této knihy promlouvá Alláh. Jsou zde rovněž stanovena pravidla a dále příkazy a zákazy týkající se manželství. „*Muslimům je manželství nařizováno jako bohublýbý stav, utužující obec věřících*“ (Pavlincová, 1994, s. 403). Z veršů v koránu vyplývá

nadřazenost mužů nad ženami, a to fyzická i společenská, což může být interpretováno jako pokyn k ochraně ženy a rodiny nebo naopak utvrzovat v degradující pozici ženy a manželky (Pavlincová, 1994, s. 403, 460).

Islám umožňuje muži sňatek až se čtyřmi ženami za podmínek rovnosti v materiálním i citovém životě. Postavení žen a s tím spojený pohled na manželství ale není ve všech zemích s rozšířeným islámským náboženstvím jednotný. Sociokulturní poměry se můžou navzájem odlišovat, stejně tak legislativa daného státu. Na těchto poměrech rovněž závisí možnost rozvodu manželství, který může být pro muže snáz dosažitelný než pro ženu (Pavlincová, 1994, s. 403, 460).

Judaismus

Základním náboženským dokumentem judaismu je tóra, která následně tvořila podklad pro židovské právo a zabývá se rovněž manželstvím. „*Pozitivní povinností Žida je oženit se a mít děti, neboť tím plní Boží příkaz plodit a množit se*“ (Pavlincová, 1994, s. 68). V židovském pojetí je zřejmé tradiční rozdělení rolí v manželství a rodině, kdy žena má hlavně roli matky a vychovatelky a je muži do jisté míry podřízena. Zejména ale u reformních židů toto již přestává platit a postavení obou manželů je zcela rovnoprávné (Pavlincová, 1994, s. 68, 115).

Podmínky pro uzavření nebo ukončení židovského manželství ve větší míře odráží nároky moderního života. Manželství má charakter smlouvy, kterou lze rozvodem vypovědět a rozvedeným nebo ovdovělým židům je doporučován nový sňatek (Pavlincová, 1994, s. 69).

3.4 Od tradiční společnosti ke společnosti moderní až postmoderní

Společnost představuje „*souhrn individuí jednajících s ohledem na jednání druhých, a to v určitém historickém, prostorovém, kulturním a sociálním kontextu, jehož parametry mohou svým jednáním ovlivňovat jen částečně*“ (Keller, 2012, s. 11). Aby společnost mohla být soběstačným uskupením schopným prosazovat své zájmy, zahrnuje v sobě jedince obou pohlaví a různých věkových skupin, respektované instituce, sdílené hodnoty a kulturní vzory. Osoby tvořící fungující společnost se sdružují do různých typů skupin, které jsou mezi sebou propojené. Žijí na ohraničeném území a jsou podřízeny určitému systému moci. Společnost můžou tedy tvořit například občané jednoho státu (Petrušek a kol., 1996, s. 1194).

3.4.1 Tradiční a moderní společnost

Tradiční společnost je ohraničována nástupem průmyslové revoluce, kdy se pozvolna začíná měnit ve společnost moderní a dále postmoderní. Tradiční společnost lze stručně charakterizovat těmito vlastnostmi:

- Výroba probíhá pomocí přírodních forem energie (zvířata, voda, vítr). Dělná práce je málo rozvinutá. Většina obyvatel žije na venkově a živí se zemědělstvím.
- Mocenská uspořádání nepotřebují účast ovládaných, k vládnutí stačí loajální vojenský a správní aparát.
- Způsob výkladu světa odpovídá omezeným možnostem. Při hodnocení významných událostí životního cyklu většina populace spoléhá na přísloví, moudrosti zdravého rozumu, náboženské představy a předávaná základní pravidla morálky.
- Společnost je rozdělena do více stavů, které lpí na svých privilegích. Hodnota jedince závisí zejména na příslušnosti k určitému stavu, na jeho schopnostech či výkonu už méně (Petrušek a kol., 1996, s. 1193-1194).

Moderní společnost se vyvinula ze společnosti tradiční na podkladě „*radikálních změn, k nimž došlo v oblasti ekonomiky, mocenských vztahů, sociálního uspořádání, stylu života i výkladu světa v zemích západní Evropy a Severní Ameriky od počátku novověku*“ (Petrušek a kol., 1996, s. 1200). Moderní společnost lze charakterizovat těmito vlastnostmi:

- Dochází ke generalizaci trhu, kdy se tržní vazby postupně rozšiřují do stále větší části života společnosti a vytlačují dřívější formy založené například na morálních závazcích nebo důvěře v autority. Rozvíjejí se technologie a dělná práce.
- V ekonomice vzrůstá význam průmyslové výroby a služeb na úkor zemědělství. S tímto souvisí rozvoj urbanizace a pokles hodnoty velkých rodin zajišťujících veškeré potřeby pro své členy, protože jednotlivé funkce rodiny přecházejí na formální organizace.
- Dochází ke změnám v mocenském uspořádání směrem k centrálnímu řízení.
- Rozvíjí se věda a výklad světa se stává světštější.
- Hodnota jedince více než na pozici jeho rodiny závisí na postavení na trhu, tedy na příslušnosti k určité třídě (Petrušek a kol., 1996, s. 1201).

Postmoderní společnost představuje „*duchovní a společenské klima současné západní společnosti*“ (Petrušek a kol., 1996, s. 1203).

- V určitém smyslu se vymezuje vůči pravidlům moderní společnosti, ovšem nenesou v sobě univerzální hodnotový systém, který by pro její členy mohl představovat ukotvení.
- Řád je postupně nahrazován chaosem. Velká míra demokratičnosti a plurality názorů přináší více možností, ale také nestabilitu a nejistotu.
- Rizika jsou dále spatřována v globalizaci a možných ekologických katastrofách (Petrušek a kol., 1996, s. 1203).
- S mohutným rozvojem masových médií a mobility lidí jsou rozšiřovány vzorce jejich chování. Lokálně se tedy chování stává různorodějším, z globálního pohledu se naopak rozdílují mezi původně vymezenými skupinami zmenšují (Rabušic, 2001, s. 175).

3.4.2 Změny v pojetí manželství a rodiny v souvislosti s modernizací společnosti

V souvislosti s vývojem celé společnosti proběhly i změny na poli manželství a rodiny, a to nikoliv jen okrajové, ale měnily se ve svých nejzákladnějších charakteristikách. Jde o změny, které mají své kořeny hluboko v minulosti, v době opouštění tradiční společnosti. K jejich významnému zviditelnění dochází ale až ve druhé polovině 20. století (Možný, 2006, s. 21). „*Na vývoj toho, jaký obsah lidé připisují vztahu mezi mužem a ženou, měl velký vliv proces sekularizace evropských společností, který se začal v hojnějším míře projevovat přibližně od poloviny 18. století a který trvá dodnes*“ (Rabušic, 2001, s. 180).

Mezi změny charakterizující vývoj manželství patří:

- Ztráta monopolu na legitimní sex: Tento monopol si po staletí manželství drželo díky vlivu křesťanství. V současné společnosti má náboženství, resp. církev, na život lidí menší vliv.
- Ztráta monopolu na plození a socializaci dětí: Pokud se ve společnosti rodí polovina dětí mimo manželský svazek, nelze už mluvit o těchto dětech jako o „nelegitimních“.
- Oslabení vlivu původní rodiny na výběr manželského partnera: V tradiční společnosti byla volba partnera v rukou předešlé generace. Ta volila zejména s ohledem na zachování společenského postavení a majetku rodiny, což pomáhalo udržovat kontinuitu rodu.
- Oslabení nezrušitelnosti instituce manželství: Toto souvisí s nižším vlivem náboženství. V pojetí křesťanství je jednou uzavřené manželství nezrušitelné. Manželství jakožto občanská smlouva je oproti tomu vypověditelná s následnou možností opakovaných manželství.

- Oslabení funkce manželství a rodiny z důvodů prohlubující se dělby práce a rozvoji speciálních institucí: Škola převzala od rodiny vzdělávání dětí, nemocnice a sociální zařízení zajišťují péči o nemocné, staré a postižené. Samozásobitelství potravinami ustoupilo jejich nakupování.
- Snížení počtu dětí v rodině díky dostupnosti spolehlivé antikoncepce.
- Stírání mužských a ženských rolí v domácnosti i v zaměstnání. Nižší počet dětí a delegování tradičních rodičovských činností na formální organizace dává ženám prostor pro vlastní realizaci v zaměstnání (Možný, 2006, s. 21-23).

Postmoderní společnost pokračuje v individualizaci a nižším respektu k tradičním institucím ještě dále. Mezi rodiči a dětmi již nemusí fungovat hodnotová kontinuita. Párové soužití, a stejně tak koncept „rodinného hnízda“, vykazují značnou nestabilitu (Možný, 2006, s. 232). Rodiny a domácnosti, které měly dříve ve společnosti podobný charakter, se stávají variabilnějšími. Jedinec už od společnosti nepocítuje tak silně tlak na dodržování norem a očekávané chování. Důraz na vlastní osobnost a její rozvoj, seberealizaci a právo na štěstí představuje velkou kulturní změnu, která se v oblastech manželství, sexuálních vztahů a reprodukce zřetelně projevuje (Rabušic, 2001, s. 179).

3.5 Demografické ukazatele spojené s manželstvím

Demografie je vědní obor, jehož objektem jsou lidské populace, zejména proces jejich reprodukce, velikost, struktura a vývoj. Zjišťuje zákonitosti hromadných jevů i specifika u konkrétních populací a na podkladě dosavadního vývoje provádí odhady vývoje budoucího. Základními demografickými ukazateli jsou porodnost a úmrtnost. Sňatečnost a rozvodovost patří mezi procesy, které vývoj lidských populací ovlivňují zprostředkovaně. Demografie je úzce spjata se statistikou, jejíž metody využívá. K významnému propojení dochází rovněž mezi demografií a sociologií, protože reprodukce lidských populací má kromě biologické i sociální stránku a lidským životem stále probíhají interakce mezi jednotlivcem, společností a přírodou (Kalibová, Pavlík, Vodáková, 2009, s. 13-19).

„Porodnost je jedním z klíčových demografických procesů, spolu s úmrtností představuje základní složku demografické reprodukce populací“ (Demografie, 2014). Udává v dané populaci podíl dětí živě narozených za časové období. Je vykazována v jednotkách promile, tedy přepočítávána na 1000 jedinců. Hrubá míra porodnosti představuje počet živě narozených dětí na 1000 obyvatel středního stavu (k 1. 7. daného roku). Dále demografická statistika zkoumá plodnost, která je na rozdíl od předchozích ukazatelů vztahována výhradně

k ženám a udává počet dětí narozených jedné ženě. Obecná míra plodnosti udává počet živě narozených dětí na 1000 žen v reprodukčním věku. Úhrnná plodnost vyjadřuje intenzitu plodnosti celé populace většinou v kalendářním roce a znamená počet živě narozených dětí v přepočtu na jednu ženu ve věku 15-49 let. Pro prostou reprodukci populace je třeba hodnoty úhrnné plodnosti 2,1. Při dalším zkoumání se narozené děti rozlišují podle projevu (živě a mrtvě narozené), rodinného stavu a věku matky a pořadí porodu (Demografie, 2014).

„Úmrtnost navazuje na fenomén smrti, která se z demografického hlediska jeví jako přesně definovaná a evidovaná demografická událost nazývaná úmrtím“ (Kalibová, Pavlík, Vodáková, 2009, s. 130). Hrubá míra úmrtnosti udává počet zemřelých na 1000 osob středního stavu. Jde o základní parametr, který ovšem nezohledňuje věkové složení populace. Proto jsou používány míry úmrtnosti podle věku, odděleně podle pohlaví, přičemž specifickou roli hraje kojenecká úmrtnost dětí do 1 roku. Demografie dále pracuje s ukazatelem zvaným střední délka života představující naději dožití jedince daného věku a pohlaví (Kalibová, Pavlík, Vodáková, 2009, s. 130-131).

„Potratovost je speciální typ úmrtnosti, a to úmrtnost plodu v době od koncepce do takového vývojového stadia, než se plod považuje za dítě“ (Kalibová, Pavlík, Vodáková, 2009, s. 102). Nejjednodušším ukazatelem je hrubá míra potratovosti vyjadřující počet potratů na 1000 obyvatel středního stavu. Obecná míra potratovosti počítá jen s vazbou na ženy v reprodukčním věku, přičemž s věkovými skupinami žen se dále pracuje v míře potratovosti dle věku. V České republice jsou potraty děleny do těchto kategorií: samovolný, miniinterruptce, jiné legální umělé přerušování těhotenství, ostatní potraty a umělé ukončení mimoděložního těhotenství. Nejméně stabilním jevem jsou kategorie indukovaných potratů. Zde kromě rozšíření spolehlivé antikoncepce, společenského klimatu, náboženského přesvědčení, ekonomické situace či dalších individuálních vlivů hrají roli legislativní opatření v dané zemi (Demografie, 2014).

„Sňatečnost je demografický proces, který studuje zakládání manželství na základě zákonem daných podmínek“ (Demografie, 2014). Sňatek představuje demografickou událost, která u jedince z dané populace nemusí nastat vůbec, na druhé straně ale může nastat vícekrát. Každá společnost má nastaveny minimální podmínky pro to, aby manželství vůbec mohlo vzniknout: věk, rodinný stav, stupeň pokrevnosti, pohlaví (Demografie, 2014). Jsou sledovány parametry jako je věk snoubenců, rodinný stav (svobodný, rozvedený, ovdovělý), dosažené vzdělání nebo bydliště. Počet sňatků přepočtených na 1000 obyvatel středního stavu v období jednoho roku vyjadřuje hrubá míra sňatečnosti, která je vyjadřována v jednotkách promile. Úhrnná sňatečnost udává počet sňatků na 100 osob a na rozdíl od hrubé míry

sňatečnosti je počítáno s daty podle věkových kategorií. Vyjadřuje pravděpodobnost vstupu do manželství (Kalibová, Pavlík, Vodáková, 2009, s. 122-123).

„Rozvodovost je společenský a demografický jev odvozený od rozvodu jako demografické události“ (Kalibová, Pavlík, Vodáková, 2009, s. 116). Hrubá míra rozvodovosti udává počet rozvodů v kalendářním roce přepočtených na 1000 obyvatel. Na tento ukazatel má kromě samotné intenzity rozvodovosti vliv i rodinná struktura a věk zkoumané populace. Míra rozvodovosti vztahuje počet rozvodů k trvajícím manželstvím. Úhrnná rozvodovost vyjadřuje podíl rozvedených manželství z původně uzavřených, přičemž je sledována doba trvání manželství, než k rozvodu došlo. Úhrnná rozvodovost je přepočítávána na 100 manželství, ukazatel je tedy v jednotkách procenta (Demografie, 2014).

Demografické ukazatele související s manželstvím jsou následně rozvíjeny a představovány v konkrétních údajích v dalších částech diplomové práce, zejména v kapitole 5 Sekundární a komparativní analýza dat o demografických ukazatelích a výzkumech hodnot spojených s manželstvím.

3.6 Trendy v manželství v současné společnosti

Po roce 1989 a pádu komunistického režimu se v české společnosti udály zásadní změny. Otevření se světu, demokratický politický režim, přechod k tržní ekonomice i novému systému sociálního zabezpečení tvoří zásadní faktory, které chování lidí významně ovlivnily. Důvody ke změně sňatečného i reprodukčního chování mohou být reakcí na náklady i vnímanou nejistotu v souvislosti s transformací společnosti. Z dlouhodobějšího hlediska ale půjde hlavně o změnu postojů a hodnotových preferencí (Rabušic, 2001, s. 205, 207). Vztah k manželství a úzce související populační klima jsou odrazem podmínek pramenících z hospodářské situace i širšího společenského vývoje, kdy stále více nabývá na významu liberalismus a individualismus (Fialová, 2007, s. 59).

Změny ve sňatečném a reprodukčním chování probíhající od 90. let mají určité shody s dřívějším vývojem v západní Evropě. Rozdíl je ale jednak v jejich vyšší rychlosti v české společnosti, ale rovněž v tom, že ve srovnání s relativně klidnou situací v západní Evropě zde probíhaly výše zmíněné hluboké ekonomické a sociální transformace (Možný, 2006, s. 258). *„Deregulace v mnoha oblastech znamenala na jedné straně osobní svobodu jednotlivců, na druhé straně přinesla zodpovědnost a obavy z rizik, jež se zdála být minulým režimem regulovaná a nyní příliš naléhavá“* (Fučík, Chromková Manea, 2014, s. 16).

„Politické a ekonomické změny uskutečňované u nás od počátku 90. let byly doprovázeny novými definicemi role jedince ve společnosti, novými koncepcemi individuálních práv

a povinností, novými individuálními cíli a aspiracemi“ (Rabušic, 2001, s. 207). Vysvětlení dále popisovaných změn lze proto hledat ve dvou vzájemně se doplňujících skupinách faktorů:

Strukturální faktory představují především ekonomické a sociální problémy, které s sebou nese transformace společnosti. Došlo ke změnám v sociálním zabezpečení, byla rušena propopulační opatření, pracovní trh se stal nestabilním a vlastní bydlení pro mnoho mladých lidí hůře dostupným. Zejména ve svých počátcích měla transformace ekonomické dopady na život lidí, kdy situace mohla být vyhodnocena jako hůře slučitelná s manželstvím a rodičovstvím. Roli také hraje nesoulad mezi požadavkem na určitý životní standard a reálnými vlastními možnostmi. (Hašková, 2009, s. 32).

Kulturní faktory představují posun v preferencích a hodnotách směrem k západoevropským normám. Kromě sekularizace, která v české společnosti probíhala už delší dobu, a pod komunistickým režimem velmi intenzivně, jde o posun k individualismu a důraz na nezávislost a svobodu. Změny v hodnotách byly rovněž podpořeny novými studijními, pracovními a volnočasovými příležitostmi. Rozpad východoevropského bloku sociodemografické změny na podkladě kulturních faktorů významně urychlil, ale nenastartoval. *„Hlavním motorem těchto změn byly dlouhodobé (po desetiletí se ustavující) proměny hodnot a životních orientací – tedy mysli lidí“* (Hašková, 2009, s. 31, 32).

Vliv strukturálních a kulturních faktorů a jejich vzájemný poměr je u různých skupin odlišný. Využití příležitostí v podobě možností studia, pracovního uplatnění nebo volnočasových aktivit je pravděpodobnější u vzdělanějších a socioekonomicky výše postavených lidí. Naopak problémy spočívající v příjmové chudobě, nezaměstnanosti nebo nedostatečných bytových poměrech mají větší význam u lidí s nižším vzděláním a socioekonomickým postavením. Svou roli hraje i časový faktor. S delším odstupem od počátku transformace české společnosti se mění poměr výše zmíněných vlivů ve prospěch kulturních. Hodnotové proměny nenastanou sice okamžitě, ale jsou dlouhodobé (Hašková, 2009, s. 30, 33).

Hlavními trendy v oblasti sociologie rodiny a demografie, které s sebou nese vývoj české společnosti v posledních desetiletích, jsou:

1. *bezprecedentní pokles míry biologické reprodukce;*
2. *výrazné změny v časování hlavních demografických událostí;*
3. *snížení stability partnerství a ústup od tradičních partnerských uspořádání k alternativním“* (Fučík, 2013, s. 16).

Danými jevy se zabývá tato kapitola a dále zejména v komentovaných statistických ukazatelích kapitola 5 Sekundární a komparativní analýza dat o demografických ukazatelích a výzkumech hodnot spojených s manželstvím.

3.6.1 Manželství a jeho alternativy

Stavu, ve kterém se společnost nachází, odpovídá rovněž charakter rodinného chování. Ve srovnání se situací před rokem 1989 nejsou životní dráhy společností jednoznačně definovány. Posloupnost spočívající v ukončení vzdělání, vstupu do zaměstnání, sňatku a rodičovství již nepředstavuje tak pevná pravidla. Životní dráhy, které v dobách socialismu vykazovaly vysokou míru standardizace, nyní více stojí na individuálních preferencích, a to zejména v případě sňatku a rodičovství (Fučík, Chromková Manea, 2014, s. 143).

„Manželství si v české společnosti udržuje vysokou hodnotu a je považováno většinou české populace za nejlepší formu partnerského uspořádání“ (Maříková a kol., 2010, s. 382). Posun ale nastal v tom, že na manželství už není pohlíženo jako na jedinou možnost soužití muže a ženy, tedy normu, od které je obtížné se odchýlit. Rozhodnutí o sňatku i plození dětí nyní není pod tak silným sociálně ekonomickým tlakem jako dříve. Společnost umožňuje vyznávat různé životní hodnoty a životní styly. Nikdy nevstoupit do manželství je společensky přijatelná volba (Rabušic, 2001, s. 237).

Počet sňatků začal klesat v 90. letech. Tento jev je odrazem změn v rodinném chování. Oproti trendu patrnému v předchozím období mladší svobodní lidé uzavření manželství odkládají nebo rovnou odmítají. V pozdějším věku ale nejsou odklady plně kompenzovány. Průměrný věk prvního sňatku se tak v současné době pohybuje okolo 32 let u mužů a blíží se 30 letům u žen. Ve srovnání se situací v 80. letech jde o posun přibližně o 8 let (Kuchařová a kol., 2017, s. 30). Věk při uzavírání sňatku se z nízkých hodnot v období socialismu dostává blíže jednak historicky obvyklému věku a také situaci běžné v západní Evropě (Možný, 2006, s. 255).

Svou roli v odkládání sňatků hrají i ekonomické, resp. bytové, podmínky. Oproti době socialismu, kdy manželství bylo mnohdy podmínkou k získání bytu, je nyní pohled spíše opačný a zajištění vlastního bydlení přichází dříve než manželství. Tento posun je způsoben jednak pocitem ekonomické nejistoty, ale také většími finančními a majetkovými nároky (Hašková, 2009, s. 105). Kromě vytvoření lepších objektivních podmínek pro sňatek i rodičovství hraje v časovém posunu roli i snaha o naplnění jiných priorit, které individuální svoboda jedinci přináší. Jde například o studium, postavení v zaměstnání nebo cestování.

Delší odkládání se ale může změnit v trvalé odmítnutí, protože s vyšším věkem je obtížnější měnit své zvyky a chování (Fialová a kol., 2000, s. 61).

Na manželství lze pohlížet jednak jako na praktickou instituci, ale je mu přisuzováno i etické a morální hledisko. Z těchto důvodů má stále pro podstatnou část společnosti manželský svazek a s ním spojená rodina nezpochybnitelnou hodnotu. Tolerance vůči alternativním formám soužití je ale oproti minulosti zřetelně vyšší (Fialová a kol., 2000, s. 23). Na vyznávaných hodnotách a následně i způsobu jednání se významně podílí sekularizovaný stav společnosti. Vliv církví, které mají postoje k rodinnému chování jasně formulované a poměrně přísné, není příliš vysoký (Fialová a kol., 2000, s. 35). K nižší důvěře v manželství přispívá i dlouhodobě vysoká hladina rozvodovosti. Podílí se na přesvědčení, že manželství je nejistá instituce. A dále může vést k rezignaci na snahu do manželství vůbec vstupovat a být odhodlán v něm prožít větší část života (Možný, 2006, s. 268).

„Setkáváme se rovněž s názorem, že nárůst mimomanželské plodnosti je dokladem toho, že význam manželství klesá a že pro stále větší část mladých lidí představuje manželství zastaralou instituci“ (Maříková a kol., 2010, s. 367). *„Na jedné straně stojí názor, že na tom, zda partneři uzavřou nebo neuzavřou manželství, nezáleží. Na druhé straně stojí přesvědčení, že nesezdané soužití a manželství představují kvalitativně odlišné formy partnerského soužití, protože nesezdaná soužití jsou spojená s menšími závazky a jsou méně stabilní“* (Maříková a kol., 2010, s. 368).

Nesezdané soužití (kohabitace)

Alternativní formy párového soužití muže a ženy začaly být v západní Evropě častějším jevem už v 60. letech 20. století. Tou dobou mělo socialistické Československo před sebou normalizaci, která poměry naopak utužila a země se západní Evropě i v rodinném chování spíše vzdalovala. Po roce 1989 se ale jiné formy soužití než je manželství začaly rozšiřovat o to rychleji (Fialová a kol., 2000, s. 12, 13).

Současná česká společnost je stále zřetelně orientovaná na partnerský vztah. Zároveň se manželství může jevit jako příliš velký závazek. Nesezdané soužití je často vnímáno jako kompromis nebo přechod mezi svobodným stavem a manželstvím. Z tohoto pohledu tedy koresponduje rozšíření nesezdaných soužití s vyšší hodnotou individualismu ve společnosti (Kocourková, Rabušic, 2006, s. 14). Ve srovnání s manželstvím představují nesezdaná soužití méně stabilní formu. Jsou více založena na principech individuality, nezávislosti a méně svázaná s jasnými sociálními normami. Nižší je u nesezdaných soužití také míra finanční nebo majetkové solidarity mezi partnery (Maříková a kol., 2010, s. 379, 380).

Jedním z důvodů stále se rozšiřujícího nesezdaného soužití, a to i u partnerů s dětmi, je právě jeho vysoká četnost a tolerance ve společnosti. Stejně tak svou roli hraje vysoká rozvodovost, mnohými bezprostředně vnímaná například ve své výchozí rodině. To může jednak budít pochybnosti o smyslu manželství, ale rovněž poukazovat na komplikace a náklady s rozvodem spojenými (Kuchařová a kol., 2017, s. 42). I když společenská tolerance i praktický příklon k nesezdanému soužití a rodičovství mimo manželství vytrvale stoupá, je stále manželství považováno za dobrý předpoklad k rodičovství (Fučík, 2013, s. 65).

Nesezdané soužití může mít různé formy, kdy se více přibližuje buď manželství nebo naopak svobodnému stavu. Rozšiřování nesezdaných soužití s dětmi může být předstupněm k manželství nebo jeho alternativou. Také ale může jít o přizpůsobení se sociálnímu systému s předpokladem, že za určitých okolností je svobodné mateřství alespoň z krátkodobého hlediska výhodnější (Fučík, Chromková Manea, 2014, s. 146). V základu je možné nesezdaná soužití rozdělit podle plánů do budoucna:

Přechodné nesezdané soužití, tedy určitá forma poznávání se a zkouška na manželství, je v současnosti velmi oblíbenou formou uspořádání partnerského života. V naší společnosti se začalo rozšiřovat už v 80. letech 20. století, ale nyní je zastoupení takto žijících osob zřetelně vyšší. Následně dojde buď k uzavření manželství, a to zejména pokud pár plánuje rodinu, k trvalejšímu nesezdanému soužití nebo rozpadu vztahu (Maříková a kol., 2010, s. 369, 372). Mezi mladými lidmi je nesezdané soužití za svobodna už tak rozšířené, že jej lze považovat za součást hodnotových změn a novou sociální normu (Hašková, 2009, s. 217).

Trvalé nesezdané soužití manželství spíše popírá. Můžou takto žít lidé, kteří společně děti neplánují, například rozvedení. Náhradu za manželství tvoří takový svazek ale zejména tehdy, pokud se do něj rodí děti (Maříková a kol., 2010, s. 368). Podíl dětí narozených mimo manželství od 90. let stále roste, v roce 2015 už šlo v rámci České republiky o téměř každého druhého novorozence (Kuchařová a kol., 2017, s. 34). Část nesezdaných soužití s malými dětmi může být spíše alternativou k dříve spěšně uzavíraným manželstvím z důvodu těhotenství. Pokud nyní dojde k neplánovanému těhotenství, nepocítují budoucí rodiče silný tlak k urychlenému uzavření sňatku a často jej odloží až na pozdější dobu (Fučík, Chromková Manea, 2014, s. 144, 145).

Na volbu formy partnerského soužití, pokud je očekáváno narození dítěte, má vliv i vzdělání. Ženy s vyšším vzděláním a vyššími příjmy rodí děti spíše v manželství, kdežto ženy s nižším vzděláním, resp. nižšími příjmy, jsou častěji svobodnými matkami. „*Neplatí*

tedy ... často přijímaný stereotyp, který spojuje svobodné mateřství s vyšším vzděláním ženy, její vyšší ekonomickou nezávislostí a rovností s mužem“ (Kocourková, Rabušic, 2006, s. 22). Odmítání manželství a preference svobodného rodičovství může tedy být výrazem liberálních postojů, ale ve větší míře je toto spojeno s nižším socioekonomickým statusem a menším kulturním kapitálem (Možný, 2006, s. 265).

Pokud dítě porodí žena nežijící v manželství, lze toto vysvětlit třemi skupinami důvodů:

- Neochota nebo absence partnera
- Liberální hodnoty a postoje
- Pragmatické důvody (Maříková a kol., 2010, s. 377).

Děti, které jsou narozené v nesezdaném soužití, mají rodinnou situaci do jisté míry srovnatelnou s dětmi žijícími se sezdanými rodiči, protože o ně mohou pečovat matka i otec, kteří mají možnost sňatek uzavřít až po narození dítěte nebo v nesezdaném soužití žít dále. Zcela odlišnou situací je mateřství ženy bez stálého partnera (Fialová a kol., 2000, s. 86).

Oddělené soužití (LAT – living apart together)

Oddělené soužití, které je v současné společnosti rovněž rozšířené, nelze považovat za alternativu k manželství. Pojí se spíše s životním stylem bez dětí a obecně dlouhodobých závazků (Hašková, 2009, s. 70). Dva lidé opačného pohlaví sice i navenek deklarují vzájemný vztah, ale uchovávají si samostatnost ve vlastním bydlení i hospodaření. Svazek je tedy velmi volný a individualismus a dobrovolnost v něm hraje významnou roli (Rabušic, 2001, s. 201).

3.6.2 Reprodukční chování

Rovněž v charakteru reprodukčního chování došlo v souvislosti s transformací české společnosti k významným změnám. V 90. letech 20. století začal strmě klesat počet narozených dětí. Období bezdětnosti bylo prodlužováno, a rodičovství tedy odkládáno (Hašková, 2009, s. 12). Pokles plodnosti a rozšiřování bezdětnosti mají v české společnosti více příčin. Ekonomické a sociální problémy spojené s transformací společnosti tvoří bariéry pro vstup do rodičovství. Byla zrušena propopulační opatření, trh práce se stal nestabilním, vzrostly náklady na výchovu dítěte, zhoršila se situace na trhu s byty, byla redukována zařízení péče o děti. Kulturní faktory (hodnotové proměny) v sobě nesou příležitosti, které jsou pro rodičovství konkurencí. Jde o studijní, pracovní a volnočasové možnosti a obecně posun k individualismu. Lze předpokládat, že kulturní faktory mají dlouhodobější vliv a dále budou převládat (Hašková, 2009, s. 30-32).

Mezi lety 1990 a 1999 klesla úhrnná plodnost z původní hodnoty 1,87 až na 1,13 dítěte na jednu ženu, což je hluboko pod hranici potřebnou pro prostou reprodukci populace. Částečně šlo o odložené porody, uskutečněné v následujících letech, kdy se plodnost zvyšovala na hodnoty okolo 1,5. I přes většinově deklarovaný ideál dvoudětné rodiny lze předpokládat, že v dlouhodobém horizontu dojde k nárůstu konečné bezdětnosti, stejně jako zřetelnému růstu počtu rodin s jedním dítětem (Hašková, 2009, s. 18).

Pokles úhrnné plodnosti, růst věku prvorodiček a větší zastoupení bezdětných v české společnosti od 90. let 20. století jsou demografické jevy, které se v Evropě mimo socialistický blok projevovaly už od poloviny 60. let, kde ovšem měly pozvolnější vývoj. Toto období a jeho projevy lze označit za přechod mezi dobou moderní a postmoderní (Hašková, 2009, s. 25, 26).

Ve srovnání s generací, která zakládala rodiny před rokem 1989, je nyní kladen větší důraz na ekonomickou a bytovou situaci a ekonomický standard rodičovství. Je více vnímána zodpovědnost za život své rodiny. I to je důvodem k posouvání rodičovství do vyššího věku (Hašková, 2009, s. 103), nyní průměrně okolo 28 let u prvorodiček (Kuchařová a kol., 2017, s. 34). Svou roli v reprodukčních plánech hraje vzdělání, a to zejména u žen. Vzdělání a mateřství si do jisté míry konkurují. „*Ženy, které mohou ztratit při odchodu z pracovního trhu více (dosažený i budoucí příjem, investice na dosažení aktuální i budoucí pracovní pozice apod.), plánují i realizují rodiny menší*“ (Hašková, 2009, s. 87). S vyšším vzděláním se pojí i pozdější dosažení ekonomické nezávislosti a pozdější vstup do manželství a rodičovství, což má za důsledek spíše nižší počet dětí (Hašková, 2009, s. 87). Faktor vzdělání v rodičovských plánech hraje v rámci celé společnosti významnější roli než dříve, protože zastoupení vysokoškolsky vzdělaných lidí je oproti situaci před rokem 1989 zřetelně vyšší (Fučík, Chromková Manea, 2014, s. 35).

I přes výše zmíněné skutečnosti lze stále tvrdit, že „*rodičovství je v soudobé české společnosti i přes výrazný růst podílu mladých bezdětných v populaci považováno za jednu ze základních komponent identity dospělého člověka, a znamená tak silnou sociální normu*“ (Hašková, 2009, s. 109).

Asistovaná reprodukce

Růst věku prvorodiček, který započal v 90. letech, přináší i otázky týkající se biologických možností početí a těhotenství ve vyšším věku, popřípadě možností asistované reprodukce (Hašková, 2009, s. 19). „*Spolu s odkladem rození dětí do vyššího věku se tak neustále zkracuje průměrná doba zbývající ženám na reprodukci, neboť biologický limit ženské reprodukce se do vyššího věku neposouvá*“ (Kuchařová, 2017, s. 54).

Asistovaná reprodukce je stále rozšířenější cestou k početí dítěte. V České republice se jí mohou účastnit ženy do věku 48 let, věk pro úhradu pojišťovnou je ovšem nižší. Pro muže věkové hranice stanoveny nejsou. (Hašková, 2009, s. 141). „Úspěchy asistované reprodukce mohou působit jako pojistka proti nedobrovolné bezdětnosti, která začíná být významněji tematizována nejen ve vztahu k odkládání rodičovství, ale i vzhledem k problematickému a medializovanému vývoji plodnosti mužů. Zároveň se tak biologické limity plodnosti jeví jako méně významné, ovlivnitelné moderními technologiemi“ (Fučík, Chromková Manea, 2014, s. 15). Asistovaná reprodukce může být zejména věřícími vnímána jako zásah do přirozenosti nebo Boží vůle. Další možností cesty k vlastní rodině nebo jejímu rozšíření je adopce (Hašková, 2009, s. 134).

Antikoncepce, interrupce

Antikoncepce, v současné době široce dostupná, relativně bezpečná a morálně tolerovaná, má rovněž nemalý vliv na pokles počtu narozených dětí. Její rozšíření vytvořilo předěl mezi sexuální aktivitou a plodností. Těhotenství tedy lze při zohlednění vlastních možností a přání racionálněji plánovat, zároveň se ale z celého procesu vytrácí přirozenost (Fučík, Chromková Manea, 2014, s. 15).

Interrupce (umělé přerušování těhotenství) jakožto řešení nežádoucí situace je díky vysokému stupni sekularizace v naší společnosti tolerována. Rovněž legislativně nejsou kladeny překážky. Vzhledem k vysokému počtu interrupcí na počátku 90. let (okolo 100 000 ročně) byl prostor pro jejich snížení. Na pokles mělo vliv rozšíření antikoncepce a rovněž vědomí odpovědnosti za vlastní chování (Fialová a kol., 2000, s. 94). V současné době se počet uměle přerušovaných těhotenství v České republice pohybuje okolo hodnoty 20 000 za rok (Kuchařová a kol., 2017, s. 35).

Regionální odlišnosti

Mezi jednotlivými regiony se vyskytují odlišnosti v reprodukčním chování. Neprovdané matky jsou v rámci České republiky ve větší míře zastoupeny v místech s kumulací socioekonomických problémů, například v některých částech severních Čech. Porody se v daných oblastech odehrávají průměrně v nižším věku (Maříková a kol., 2010, s. 388).

Mimomanželské porody představují jednak situace, kdy rodiče spolu žijí, ale nejsou sezdáni, ale v menší míře rovněž porody osamělých matek. Jak nesezdané, tak osamělé, rodičovství je častějším jevem v nižších sociálních vrstvách. „Nárůst mimomanželské plodnosti ... má silný ekonomický i kulturní prvek. Děti mimo manželství se rodí zvláště

mladým matkám s nízkým vzděláním a v regionech s vysokou nezaměstnaností a nízkými průměrnými mzdami a nízkou religiozitou“ (Maříková a kol., 2010, s. 394). Největší podíl mimomanželských porodů je tak zaznamenán v Ústeckém a Karlovarském kraji, tedy regionech, kde se ve větší míře vyskytují ekonomické a sociální problémy. Naopak kraje s vysokou mírou religiozity (Vysočina, Zlínský kraj) vykazují nejnižší podíl dětí narozených mimo manželství (Fučík, Chromková Manea, 2014, s. 68, 84).

„K největší koncentraci bezdětných žen dochází již tradičně v Praze a dalších velkých městech“ (Hašková, 2009, s. 77). Jedním z faktorů je vyšší průměrné vzdělání těchto žen a skutečnost, že vysokoškolsky vzdělané ženy rodí děti později a ze všech vzdělanostních skupin se nejméně často stávají matkami. Rovněž je mezi obyvateli větších měst preferován menší počet dětí. Životní styl ve velkých městech tedy tvoří pro rodičovství značnou konkurenci. Lze předpokládat, že stěhování mladých lidí do velkých měst z důvodů studia, práce nebo dalších aktivit přinese v české společnosti zvýšení počtu bezdětných (Hašková, 2009, s. 77-79).

3.6.3 Rozvod

Rozvodovost v České republice není na transformaci společnosti po roce 1989 tak vázaná jako některé jiné demografické ukazatele. S určitými výkyvy stoupala desítky let před koncem komunistického režimu (Fučík, 2013, s. 30). Má zřetelnou souvislost s vlivem náboženství na život společnosti. Česká společnost je značně sekulární a vykazuje vysokou úroveň rozvodovosti, v Evropě jednu z nejvyšších. Úhrnná rozvodovost od přelomu tisíciletí dosahuje hodnoty téměř 50 %, rozpadne se tedy skoro polovina manželství. Ačkoliv je na rozvod pohlíženo jako na negativní jev, je tolerován, a to jak legislativou, tak společností, na což má zpětně vliv i zmíněná vysoká četnost (Fučík, 2013, s. 29-31).

Rozvodovost, která vytrvale rostla v podstatě od doby, kdy byl rozvod legislativně umožněn, se po přelomu tisíciletí zřejmě ustaluje, ovšem na značně vysoké hladině. Při hodnocení relativně vysoké rozvodovosti je ale třeba také vidět zřetelně vyšší délku života a nízký věkový rozdíl mezi manžely. Manželství v historických dobách tedy mohlo přirozenou cestou končit za kratší čas, než za jaký je nyní rozvedeno (Možný, 2006, s. 209).

Příčiny vysoké rozvodovosti

Každé partnerství s sebou nese riziko, že se rozpadne. Mezi jednotlivými společnostmi je ale rozdíl v překážkách a nákladech tohoto rozpadu. Kromě podmínek daných legislativou a ekonomickými náklady jde o vnímaný význam manželství, rodiny nebo rodičovství. Současná česká legislativa pohlíží na vztah manželů jako na jejich soukromou záležitost. Ze

strany státu není ukončení manželství rozvodem bráněno. Toto spolu s výše zmíněnou skutečností, že je česká společnost značně sekularizovaná a posouvá se k individualizaci, přispívá k vysoké rozvodovosti (Fučík, 2013, s. 25-27). „*Rozvodovost vytváří sebeposilující smyčku....čím více je v dané společnosti rozvodů, tím více jsou akceptovány a tím snadnější je rozvádět se*“ (Fučík, 2013, s. 34).

V rámci soudního řízení je jako příčina rozvratu konkrétního manželství přibližně ve dvou třetinách případů využita velmi obecná formulace o rozdílu povah, názorů a zájmů. Mezi subjektivně vnímané příčiny rozpadu manželství bývá kromě vzájemného odcizení uváděna nevěra, alkoholismus a jiné závislosti nebo nedostatek společně tráveného času (Kuchařová a kol., 2017, s. 32, 46).

Při zohlednění všech faktorů, které mají tendenci v současné společnosti rozvolňovat rodinná pouta, lze předpokládat, že vysoká rozvodovost bude jevem trvalého charakteru. „*Osou rodinného života jsou dnes potřeby emocionální, což znamená, že rodinné vztahy jsou založeny především na dobrovolnosti*“ (Rabušic, 2001, s. 191). Emocionální potřeby jsou ale značně nestabilní, protože v průběhu života člověka dochází k vývoji v preferencích i hodnotách (Hašková, 2009, s. 41). V individualizované společnosti jedinec pociťuje „oprávněný nárok na lásku a štěstí“, což se s manželstvím trvajícím mnoho desítek let může hůře slučovat (Možný, 2006, s. 226).

Děti v rozvádějícím se manželství

Rozvodová legislativa i praxe soudů se od konce 20. století více obrací k dětem a jejich zájmům, přičemž mezi rozvádějícími se manželstvími je těch s nezletilými dětmi různou měrou většina. Je brán větší zřetel na právo dítěte na oba rodiče a osobní styk s nimi. I když je manželství rozvedeno, rodičovství trvá nadále. V manželství s dětmi je tedy určitý prvek nerozlučitelnosti patrný i po rozvodu (Fučík, 2013, s. 27). Velká většina dětí je po rozvodu svěřována do péče matce s upraveným stykem dítěte a otce. V posledních letech se mírně zvyšuje podíl svěřeni dítěte do péče otce a rovněž je uplatňován institut střídavé péče, jejíž zastoupení se pohybuje do 10 %. Často je rozhodnutí soudu ale jen potvrzením dohody, kterou rozvádějící se rodiče předem učinili (Fučík, 2013, s. 37).

4 Manželství na území České republiky v historických a legislativních souvislostech

Na manželství se lze dívat z pohledu různých vědních disciplín. Vždy ale záleží na souboru přijímaných nebo zpochybňovaných hodnot v dané společnosti. „*V pojmání*

manželství lze vystopovat dvojí aspekt: společenský a osobní“ (Němec, 2006, s. 12). Společenský aspekt chápe manželství jako smlouvu, která je velmi významná pro společnost. Proto ji tato společnost chrání, k čemuž jí pomáhá legislativa. Osobní aspekt klade důraz na vztah muže a ženy. Při pohledu do historie manželství lze vidět, že se v různých obdobích kromě jiných aspektů měnil i poměr důrazů na jednu či druhou stránku manželství, čemuž odpovídal rovněž vývoj právní úpravy (Němec, 2006, s. 12). V následující kapitole bude nahlédnuto do historie manželství včetně legislativní stránky. Další část se bude věnovat právní úpravě manželství v současné české společnosti.

4.1 Instituce manželství v českých zemích v kontextu historie

K vývoji v postojích k instituci manželství a rodiny dochází ve vazbě na změny ve společnosti jako jsou například změny ve způsobech obživy, míra blahobytu, politické změny, vývoj ve vlivu církví a další. Toto se týká i českých zemí, přičemž vzhledem k časování historických událostí probíhají změny v novodobé historii rychleji než dříve. Jen během 20. století se na daném území vystřídalo několik státních ideologií, které na funkci manželství a rodiny a úlohu jednotlivce pohlížely odlišně (Rákosník, Šustrová, 2016, s. 11).

4.1.1 Období od středověku po 2. světovou válku

Pravidla pro manželský a rodinný život byla po staletí určována církví, na našem území zejména římskokatolickou. Manželství s přísnou monogamií a nerozlučitelností představovalo vyhovující uspořádání, které chrání sebe i společnost, protože bylo nutné pečlivě hospodařit s velmi omezenými zdroji (Možný, 1990, s. 70). Soužití bez sňatku bylo vnímáno jako problematické. Společnost pro křesťanské vnímání světa i snahu chránit majetek jen pro „legitimní“ potomky měla velmi negativní postoj k dětem narozeným mimo manželství. Pokud vůbec přežily, měly oproti manželským dětem nižší společenský status. Nejhorší postavení měly děti počaté z cizoložství. Nemanželské děti byly omezeny například v dědických právech nebo možnosti nabýt nemovitost (Klabouch, 1962, s. 74).

Středověké rodiny vykazovaly patriarchální charakter a byly zejména na venkově pod veřejnou kontrolou. Společnost byla rozdělena do stavů s odlišnými právy, přičemž většinu obyvatelstva představovali poddaní venkované. Rozhodnutí o sňatku bylo v moci rodiny, zejména jejího nejvyššího představitele, který takto rozhodoval s ohledem na ekonomické a reprodukční možnosti a zájmy (Matoušek, 1997, s. 25, 26). *„Rodina je ve středověku institucí, bez níž mohl jedinec existovat jen těžko. Bez příslušnosti k feudálnímu pánovi a bez příslušnosti k rodině neměl ve společnosti místo“* (Matoušek, 1997, s. 26).

Společenské role vdané nebo svobodné ženy se lišily. V tradiční společnosti se svobodné ženy uplatnily v rámci široké rodiny například jako pomocnice nebo chůvy. Spolu s přechodem od zemědělství k průmyslové výrobě se pro svobodnou ženu stalo zaměstnání mimo domov nezbytností. O vdanou ženu se po materiální stránce staral manžel (Možný, 2006, s. 177). Sňatek byl tedy z pohledu muže zřetelně vázán i na schopnost uživit rodinu. V tradičních společnostech zůstávalo bez sňatku 12-20 % populace (Možný, 2006, s. 211). Život mimo manželství byl obtížný a více než o volbu šlo o důsledek nepříznivých životních okolností, například chudobu nebo nemoc (Fialová, 2007, s. 57).

Postupně se ale snižovala podřízenost vůči vrchnosti a dále i vůči církvi. S industrializací a tím vyšší mobilitou lidí a jejich stěhování do měst dochází i ke změnám v rámci manželství a rodiny. V průmyslu na přelomu 19. a 20. století začaly pracovat i ženy. Pevný společenský status rodiny s mužem jakožto jediným živitelem se začal snižovat. Postavení žen se pomalu měnilo směrem k větší rovnoprávnosti. Rovněž rodiče přestali mít významný vliv na rozhodování o sňatku svého potomka (Matoušek, 1997, s. 28-29). Ve společnosti se postupně prosazovala romantická láska jako dostatečný důvod k uzavření manželství. Tento faktor do budoucna stabilitu svazku ale spíše snižoval (Fialová, 2007, s.58).

Věk snoubenců při prvním sňatku se v souvislosti se společenským a ekonomickým vývojem v 19. století začal zvyšovat a kolem poloviny 19. století dosáhl maxima, přibližně 32 let u mužů a 27 let u žen. Dále pak ovšem zase klesal. Vzhledem k tomu, že ukončit manželství za života obou manželů bylo prakticky nemožné, byly opakované sňatky otázkou zejména úmrtnostních poměrů (Fialová, 2007, s. 57-58). V českých zemích se v 19. století jednoho roku života nedožilo 20-30 % dětí. V dřívějších dobách šlo o číslo ještě vyšší, ovšem děti, které zemřely při porodu nebo krátce po něm, často nebyly ani evidovány. S porodem byla rovněž v hojné míře spojena úmrtí rodiček. Mnozí ovdovělí muži se následně ženili, protože byla potřeba žena, která by se starala o děti a domácnost (Možný, 1990, s. 33, 47)

V roce 1918 skončila 1. světová válka, rozpadlo se Rakousko-Uhersko a vzniklo Československo. Z pohledu rodinného života měla země za sebou období prudkého poklesu sňatečnosti a porodnosti, vzestupu úmrtnosti a celkově narušení rodinného soužití vzhledem k válečným mobilizacím a ekonomickým těžkostem. Poté došlo ke kompenzaci tohoto propadu a počet sňatků i porodů stoupal (Rákosník, Šustrová, 2016, s. 18).

V období 2. světové války k propadu sňatečnosti a porodnosti nedošlo. Kromě demografického hlediska v podobě reprodukčního věku silných ročníků z období po 1. světové válce mohla být důvodem i snaha vyhnout se nucenému pracovnímu nasazení, kdy za tímto účelem byli preferováni svobodní a bezdětní občané (Rákosník, Šustrová, 2016,

s. 41). Vyšší úroveň sňatečnosti byla doprovázena nižším průměrným věkem snoubenců (Fialová, 2007, s. 58).

Růst rozvodovosti, který započal po 1. světové válce spolu s uvolněním legislativy, až na drobné výkyvy vytrvale pokračoval (Rákosník, Šustrová, 2016, s. 146). „*Sekulární stát, kterým Československá republika od roku 1919 byla, nenutil manžele přetrvávat v manželství bez vzájemné lásky a ani nebránil opětovným sňatkům rozvedených osob. To vedlo spolu se zlepšujícími se úmrtnostními poměry ... k proměně skladby snoubenců podle rodinného stavu. Během 20. století takřka vymizely sňatky vdovců i vdov a jejich místo zaujaly sňatky rozvedených osob*“ (Fialová, 2007, s. 58).

4.1.2 Období komunistického režimu

Po 2. světové válce a únorovém převratu v roce 1948 došlo v tehdejším Československu k rozsáhlým politickým, ekonomickým i sociálním změnám, které se dále odrazily také v chování lidí. Oproti období před 2. světovou válkou, kdy se sňatečné a reprodukční poměry na území České republiky více podobaly stavu v západní Evropě, zde došlo následně i v tomto ohledu ke směřování na východ (Hašková, 2009, s. 15). Vzhledem k omezeným možnostem studia, seberealizace v pracovní kariéře i cestování tvořila rodina pro mnoho občanů útočiště. Ale „*rodina nikdy není nedobytnou tvrzí, její vnější hranice má vždycky jistou propustnost. Čím je stát totalitnější, tím víc usiluje o proniknutí do soukromí rodiny a tím víc z rodiny dělá věc veřejnou*“ (Matoušek, 1997, s. 33).

Po celou dobu komunistického režimu představovalo manželství normu, která byla akceptovaná téměř celou společností. Na základě společenského tlaku vstupovali do manželství i ti, kteří pro něj neměli předpoklady. „*V Československu do manželství vstupovalo v sedmdesátých letech 95 % svobodných mužů a 97 % svobodných žen*“ (Možný, 2006, s. 211). Úzce spolu souvisely sňatek a první porod. Zvýšená sňatečnost i porodnost v 70. letech měla jednak příčinu v reprodukčním věku matek z poválečného baby boomu, ale i ve státních pronatalitních opatřeních (Možný, 2006, s. 259). V rámci sociálního systému byly poskytovány novomanželské půjčky, prodlužována mateřská dovolená, byla budována síť jeslí a mateřských škol, byly dotovány potraviny a dětské zboží. Rovněž při přidělování státních a podnikových bytů dostávaly přednost mladé rodiny s dětmi. Bytů byl ovšem i tak nedostatek, a proto mladí manželé velmi často zpočátku žili v jedné domácnosti s rodiči (Fialová a kol., 2000, s. 11).

Spolu s růstem sňatečnosti klesal od poloviny 20. století i věk pro vstup do prvního manželství a v nízkém věku rodičů se odehrávaly porody. Tímto se Československo svými

sňatečnými a reprodukčními vzorci přiřadilo k východoevropskému modelu (Fialová, 2007, s. 59). Schopnost uživit sebe i svou rodinu a základní úspěch v povolání již u mužů přestával být podmínkou sňatku. Tímto se snižoval nejen věk snoubenců, zejména mužů, ale i věkový rozdíl mezi ženichem a nevěstou (Možný, 1990, s. 157). V 80. letech představoval průměrný věk svobodné nevěsty hodnotu 21,7 roku a svobodného ženicha 24,5 roku. Průměrný věk matky při narození prvního dítěte navazoval na průměrný věk sňatku a v daném období se dlouhodobě pohyboval okolo 22,4 roku (Fialová a kol., 2000, s. 12).

„Zaměstnanost žen strmě stoupala a naplňovala potřeby budovaného průmyslu. Dosáhla téměř úplné zaměstnanosti žen v tzv. produktivním věku“ (Matoušek, 1997, s. 34). Více než volbou byla práce žen při celkově nízkých příjmech ekonomickou nutností. Péči o děti v jeslích zajišťoval stát již od kojeneckého věku. Postupně se ale kolektivní péče v tak časném věku ukázala jako nevhodná a rovněž pro stát nákladná. Od poloviny 60. let byla v několika krocích prodlužována původně pouze tříměsíční mateřská dovolená (Možný, 2006, s. 180, 181).

„Podobně jako v jiných státech bývalého východoevropského bloku dosahovala konečná bezdětnost žen po celé období socialismu v porovnání s dalšími evropskými zeměmi nezvykle nízkých hodnot“ (Hašková, 2009, s. 14). Celoživotně bezdětných zůstávalo v 50. a 60. letech jen asi 5 % populace, což je na samé hranici biologických možností. Rodičovství bylo tedy značně univerzální zkušeností (Možný, 2006, s. 133). Model dvoudětné rodiny se v české společnosti rozšířil už ve druhé polovině 50. let a přetrval až do začátku 90. let (Fialová a kol, 2000, s. 12).

Ačkoliv *„v průběhu osmdesátých let nemanželských dětí přibývalo, manželství zůstávalo vysoce žádanou institucí“* (Rákosník, Šustrová, 2016, s. 167). Zastoupení dětí narozených mimo manželství bylo ze současného pohledu velmi nízké, v osmdesátých letech šlo o 6-7 % novorozenců. Poměrně vysoký byl ale podíl dětí počatých před svatbou. Neplánované těhotenství bylo rozšířeným důvodem k uzavření sňatku. Narození dítěte bylo sňatkem pomyslně legitimizováno. Těhotných nevěst (porod do 8 měsíců po svatbě) byla v daném čase přibližně polovina (Rákosník, Šustrová, 2016, s. 166).

Otázky regulace porodnosti na základě individuálního rozhodnutí v sobě kromě medicínské stránky nesly hledisko morální, politické, právní, demografické i ekonomické. Relativně bezpečná a spolehlivá antikoncepce nebyla k dispozici. Interrupce byly v Československu legalizovány v roce 1957 a v roce 1987 došlo k liberalizaci právní úpravy. Československo patřilo mezi země s nejvyšší mírou umělých přerušení těhotenství (Rákosník,

Šustrová, 2016, s. 178). „Nejčastějšími žadatelkami o interrupci byly vdané ženy - zpravidla matky dvou dětí“ (Fialová a kol., 2000, s. 12).

Spolu s vysokou sňatečností postupně stoupala i rozvodovost. Jelikož byl průměrný věk prvního sňatku nízký a manželství se těšilo oblibě, asi 2/3 rozvedených vstupovaly do manželství znovu (Fialová, 2007, s. 58). „*Ekonomické potřeby, které dříve byly hlavním rodinným pojátkem, přestaly hrát dominantní roli, neboť vymoženosti asistenčního státu ... a vyšší ekonomická nezávislost žen zrušily kdysi přímočarý vztah mezi ekonomickým blahem a manželstvím*“ (Rabušic, 2001, s. 191). Rozvod byl právně i ekonomicky poměrně dostupný a společensky tolerovaný. V 50. letech představovala hodnota úhrnné rozvodovosti něco přes 10 %, na konci 80. let šlo již o téměř 40 % (Fučík, 2013, s. 30).

„*Koncem 80. let 20. století se sňatkové a reprodukční poměry obyvatelstva České republiky nejvíce vzdálily soudobé situaci v zemích severní a západní Evropy*“ (Fialová, 2007, s. 59). V těchto zemích již od poloviny 60. let docházelo k rozšiřování nesezdaných soužití, posunu sňatků i porodů do vyššího věku a zvyšujícímu se podílu dětí narozených mimo manželství. Dále zde na rozdíl od socialistického Československa rostl podíl žen, které trvale zůstaly bezdětné (Fialová a kol., 2000, s. 12). Reprodukční i rodinné chování v socialistickém Československu vykazovalo vysokou míru standardizace. Do manželství i reprodukčního procesu vstupovala naprostá většina populace, a to ve významné míře v podobném, nízkém, věku. Oproti tomu v západní a severní části Evropy docházelo v této oblasti k větší diferenciaci (Hašková, 2009, s. 15).

Následující tabulka uvádí základní statistické údaje týkající se sňatků a bilance manželství na území České republiky v letech 1920 až 1990. Údaje jsou uváděny po 10 letech s výjimkou válečného roku 1940. Pro toto období nebyla data k dispozici, proto jsou uvedeny údaje za rok 1945.

Tabulka 1: Sňatky a bilance manželství v letech 1920 - 1990

Rok	Počet sňatků	Počet rozvodů	Podíl zaniklých manželství (%)		
			Rozvodem	Úmrtím muže	Úmrtím ženy
1920	135 714	3 618	6,1	53,3	40,6
1930	101 158	4 962	8,6	56,4	34,9
1945	80 133	9 410	15,6	56,6	27,8
1950	95 166	11 312	20,4	53,7	26,0
1960	74 173	12 970	22,4	55,3	22,3
1970	90 624	21 516	26,9	53,2	19,9
1980	78 343	27 218	32,0	49,6	18,3
1990	90 953	32 055	37,8	46,3	15,9

Zdroj: Český statistický úřad, 2017, zpracování vlastní

Z výše uvedené tabulky lze vypožorovat vysoký počet sňatků v roce 1920, kdy zčásti šlo zřejmě od odložené sňatky v souvislosti s 1. světovou válkou. Počet rozvodů ve

zjišťovaném období vytrvale stoupal. S daným jevem souvisí i způsob, kterým manželství zanikala. Zatímco v roce 1920 velmi výrazně převažovala úmrtí, v průběhu dalších let již tento způsob zániku manželství není tak dominantní. Rovněž se zvýšil poměr mezi ovdovělými ženami a muži.

4.2 Legislativní ukotvení manželství od středověku po konec 20. století

Ve středověku a raném novověku se pravidla pro uzavírání manželství obracela ke křesťanské víře, pozdnímu římskému právu a k místním tradicím. „*Důležitým prvkem, který křesťanství a potažmo kanonické právo přejalo z pozdní římské říše, bylo monogamní pojetí manželství*“ (Šínová, Šmíd, 2014, s. 23). Princip oboustranného svobodného souhlasu snoubenců jako jedna z podmínek pro uzavření manželství začal platit ve 12. století. V tehdejší pojetí šlo ovšem o formální záležitost, protože o výběru partnerů a svatbě rozhodovaly spíše rodiny snoubenců, a to zejména otcové. Tridentský koncil (1545-1563) přijal ve svých dekretech týkajících se uzavření manželství jasnější pravidla: trojí ohlášky, přítomnost faráře a dvou svědků a veřejný charakter svatby v rámci církevního obřadu (Šínová, Šmíd, 2014, s. 29).

Výraznější zásahy do manželských práv přišly s vládou Marie Terezie a zejména Josefa II., kdy bylo vydáno několik patentů, které měly vliv na tehdejší život. Toleranční patent (1781) zaváděl náboženskou svobodu, a tedy snižoval význam katolického náboženství. Patent o zrušení nevolnictví (1781) umožnil poddaným uzavírat sňatky i bez souhlasu vrchnosti. Manželský patent (1783) tvořil základ rodinného práva v habsburské monarchii. Řešení sporů v manželství přešlo od církevních soudů k soudům světským. I když byla církvím ponechána náboženská forma uzavírání sňatků, šlo o krok k sekularizaci manželského práva (Šínová, Šmíd, 2014, s. 59-62).

Roku 1811 byl po mnoha letech příprav vydán Obecný zákoník občanský, který upravoval mj. manželské a rodinné právo v neuherské části habsburské monarchie. Zákoník se v pohledu na manželství postavil proti kanonickému právu, protože jej chápal jako smlouvu, kterou je možné vypovědět, z kanonického práva však čerpal (Hrdina, 2000, s. 91). V daném období stát v určitých ohledech zasahoval do rozhodnutí o uzavření sňatku. Některé profese s sebou nesly omezení. Šlo například o státní úředníky, kteří se směli ženit až po dosažení určitého postavení a platu, učitele nebo vojáky (Klabouch, 1962, s. 187-188).

Křesťanství vykazovalo po staletí zásadní vliv na utváření života v manželství i rodině. I když postupně docházelo k sekularizaci společnosti, pravidla (například zasnuby, ohlášky,

překážky i samotná svatba) přežívala třeba s modifikovaným významem i v občanském právu (Klabouch, 1962, s. 63).

Po rozpadu Rakouska-Uherska se Obecný zákoník občanský stal součástí československého práva. Roku 1919 do rodinného práva v tehdejší Čkoslovensku přistoupil zákon č. 320/1919 Sb., tzv. rozlukový zákon, který umožnil ukončit manželství rozlukou (významem podobné dnešnímu rozvodu) u občanů bez rozdílu vyznání. Rozluka umožňovala další sňatek. Rozvod od stolu a lože v tehdejší terminologii neznamenal konec manželství, pouze již manželé neměli povinnost spolu žít (Rákosník, Šustrová, 2016, s. 144). Od daného roku mohli také snoubenci v Československu volit mezi civilní a církevní formou sňatku, které si byly právně rovnocenné. Zletilost byla snížena z původních 24 na 21 let. Obecný zákoník občanský platil v Československu s určitými obměnami až do roku 1950 (Hrdina, 2000, s. 91).

Zásadní obrat ve směřování republiky, který přinesl únorový převrat v roce 1948, s sebou nesl také potřebu tyto změny právně ukotvit. Pro oblast manželství a souvisejících institucí bylo toto uskutečněno pomocí zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném. Poúnorový režim nepřál církvím, proto nová legislativní úprava považovala civilní formu uzavření manželství za jedinou právně uznatelnou. Věřícím snoubencům byl tolerován i následně uzavřený církevní obřad, který již ale byl právně bezvýznamný. Došlo k dalšímu snížení zletilosti, tedy i hranice pro uzavření sňatku, a to na 18 let (Hrdina, 2000, s. 93). Byla zjednodušena rozvodová legislativa a zrovnoprávnění manželé navzájem. Rovněž byly zrovnoprávněny manželské děti s nemanželskými (Rákosník, Šustrová, 2016, s. 162).

Od roku 1964 byl v platnosti zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, který s úpravami přestál i změnu režimu v roce 1989 (Hrdina, 2000, s. 92). Zákon v sobě nesl ideologii socialismu. Sděloval, že „*společnost usiluje všemožně o to, aby morálka socialistické společnosti se stala základem všech vztahů v rodině, manželství a při výchově dětí*“ (Rákosník, Šustrová, 2016, s. 129). Podle daného zákona mělo být manželství uzavřeno proto, aby splnilo svůj společenský účel. K rozvodu mělo dojít jen ve společensky odůvodněných případech. Navzdory těmto stanoviskům byla rozvodová legislativa poměrně liberální a rozvodů přibývalo (Rákosník, Šustrová, 2016, s. 129).

4.3 Současná právní úprava manželství vzniklého občanským a církevním sňatkem

Od roku 1992, kdy došlo k novelizaci zákona o rodině, mají snoubenci opět možnost uzavřít manželství formou občanského nebo církevního sňatku, kdy oba způsoby jsou právně

rovnocenné. Pokud již byl uzavřen občanský sňatek, může církevní sňatek následovat. Z legislativního pohledu ale jde o náboženský rituál bez právního významu. Obrácený postup možný není (Šínová, Šmíd, 2014, s. 88, 93)

Občanský sňatek

Od roku 2014 je v České republice rodinné právo upraveno zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Konkrétně manželství řeší část druhá, § 655 - § 770. Úvodní všeobecné ustanovení sděluje, že „*manželství je trvalý svazek muže a ženy vzniklý způsobem, který stanoví tento zákon. Hlavním účelem manželství je založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc*“ (Občanský zákoník). Další náležitosti související se sňatkem jsou pak řešeny zákonem č. 301/2000 Sb., zákon o matrikách, jménu a příjmení. Tento zákon vymezuje působnost matričních úřadů, určuje podmínky kvalifikace matrikářů a rozsah jejich povinností. Jsou zde rovněž předepsány doklady potřebné k uzavření manželství (Zákon o matrikách, jménu a příjmení).

Církevní sňatek

Právní stránka církevních sňatků je ve své základní podobě řešena rovněž v občanském zákoníku. Z pohledu právního řádu České republiky má církevní i občanský sňatek stejné právní následky. Při uzavření církevního sňatku je tak třeba respektovat nejen pravidla daná příslušnou oprávněnou církví, ale i požadavky stanovené občanským zákoníkem (Občanský zákoník).

Kanonické právo představuje soubor pravidel (kánonů), které se věřící římskokatolické církve zavazují dodržovat z pozice příslušnosti k této církvi, resp. pro sdílení daných hodnot. V jiných církvích nebo náboženských společnostech odpovídají kanonickému právu různě nazývané organizačně-právní předpisy. Obecně je kanonické právo velmi stabilní, bez častých nebo zásadních změn. V současné době se řídí Kodexem kanonického práva z roku 1983 (Hrdina, 2000, s. 92). Kánon 1055 zde sděluje, že „*manželský svazek, kterým muž a žena mezi sebou uzavírají nejvnitřnější společenství celého života, zaměřené svou povahou na prospěch manželů a na zplození a výchovu dětí, je mezi pokřtěnými povýšen Ježíšem Kristem na svátost*“ (Němec, 2006, s. 14).

Formální náležitosti sňatku

U **občanského** sňatku je třeba, aby muž a žena, kteří hodlají uzavřít sňatek, předložili matričnímu úřadu (spádově podle vybraného místa sňatku) potřebné doklady, pomocí kterých je prokázána jejich způsobilost k uzavření manželství. Jde o vyplněný předepsaný tiskopis: Dotazník k uzavření manželství, rodné listy, doklady totožnosti, výpisy údajů z informačního

systemu evidence obyvatel o místě trvalého pobytu a o osobním stavu (většinou je vyhotoveno po předložení občanského průkazu), případně pravomocný rozsudek o rozvodu předchozího manželství nebo úmrtní list zemřelého manžela. Další doklady jsou třeba, pokud snoubenci spolu již mají dítě nebo sňatek uzavírá cizí státní příslušník. Bezprostředně po obřadu dostanou snoubenci potvrzení o uzavření sňatku. Oddací list vydá matriční úřad (Zákon o matrikách, jménu a příjmení).

Příprava na uzavření **církevního** sňatku je oproti občanské formě rozsáhlejší. Kromě formalit platných pro občanský sňatek je ještě třeba absolvovat na matričním úřadu tzv. předšňatkové řízení. Snoubenci doloží doklady a učiní prohlášení, výsledkem kterého je vydání Osvědčení o právní způsobilosti k uzavření manželství. Další podmínky se mohou poněkud odlišovat v různých církvích, uváděna jsou pravidla v římskokatolické církvi. Při sjednávání svatby snoubenci vyplní žádost o církevní sňatek. Alespoň jeden z nich musí být pokřtěný katolík, což je třeba doložit potvrzením o křtu. Před církevním sňatkem snoubenci procházejí pastorační péčí a přípravou na uzavření manželství, o čemž je vydáno potvrzení. Rovněž se před svatbou konají tzv. ohlášky, které veřejně sdělují zamýšlení sňatku a zároveň dávají čas pro zjištění případných překážek. Po obřadu je novomanželům vystaveno potvrzení o uzavření církevního sňatku, přičemž oddací list je třeba si vyzvednout na matričním úřadu (Manželstvi.cz, 2016).

Vznik manželství

U **občanského** sňatku *„manželství vzniká svobodným a úplným souhlasným projevem vůle muže a ženy, kteří hodlají vstoupit do manželství, že spolu vstupují do manželství. Sňatečný obřad je veřejný a slavnostní; činí se v přítomnosti dvou svědků“* (Občanský zákoník). Občanský sňatek probíhá před orgánem veřejné moci v přítomnosti matrikáře. Je třeba, aby se snoubenci předem dohodli na budoucích příjmeních pro sebe a své děti, znali navzájem svůj zdravotní stav, zvážili uspořádání budoucích majetkových a bytových poměrů. Z vážných důvodů může být povoleno uzavření sňatku při zastoupení jednoho ze snoubenců (Občanský zákoník).

V případě **církevního** sňatku *„podle kodexu se manželství zásadně uzavírá před oddávajícím místním ordinářem nebo farářem a před dvěma svědky“* (Hrdina, 2000, s. 94). Manželství vzniká na základě projeveného souhlasu mezi mužem a ženou, pokud neexistují zákonné důvody, které by jim v tom bránily. Snoubenci si musí být vědomi toho, že tato manželská smlouva je z jejich vůle nezrušitelná. Ve zvláštních případech může svatba proběhnout v zastoupení, kdy na rozdíl od občanského sňatku mohou být zastoupeny obě strany (Hrdina, 2000, s. 94).

Způsobilost uzavřít manželství a zákonné překážky manželství

V době platnosti kteréhokoliv zákona řešícího rodinné právo byly stanoveny určité překážky, které brání vzniku manželství. Oproti dřívějším právním úpravám, zejména v oblasti kanonického práva, je výčet zákonných překážek u **občanské** formy spíše nižší. Pokud sňatku nebrání některá ze zákonem vyjmenovaných překážek, je možno manželství uzavřít. Mezi zákonné překážky patří nedostatek věku, nedostatek svéprávnosti, dosud trvajících manželství (případně registrované partnerství), příbuzenství. V případě příbuzenství jde o příbuzné v linii přímé a sourozence, a to i v analogických vztazích, které vznikly osvojením, poručenictvím nebo pěstounstvím (Šínová, Šmíd, 2014, s. 103-109).

Žadatelé o **církevní** sňatek musí splňovat podmínky způsobilosti stejně jako v případě občanského sňatku. Kromě zákonných překážek zabraňujících uzavření občanského sňatku přibývají v rámci kanonického práva ještě další. Může jít o překážku v rozdílnosti náboženství nebo již dříve uzavřené, byť rozvedené, manželství. Dále je v kanonickém právu oproti občanskému rozšířena oblast příbuzenství bránící sňatku, například švagrovství. V těchto případech je možné žádat o dispenz. Závažnou překážkou uzavření manželství církevní formou je zločin vraždy manžela, impotence, svěcení a řeholní slib trvalé čistoty (Němec, 2006, s. 156).

Zdánlivé a neplatné manželství

Zdánlivé (neexistující) manželství je při **občanské** podobě takové, které formálně nikdy nevzniklo, a nemá tudíž právní následky. Toto je řešeno v § 677 - § 679 občanského zákoníku. Jde o výjimečné případy, kdy nebyly u sňatečného obřadu splněny zákonem dané náležitosti. Například manželství uzavře osoba, která sice není omezena na svéprávnosti, ale fakticky nesvéprávná je. Dále může o zdánlivé manželství jít v případě, kdy oprávněný orgán veřejné moci, před kterým je manželství uzavíráno, nebo osoba oddávajícího nejsou k tomuto zmocnění. Pokud je třeba rozhodnout, zda manželství vůbec vzniklo, řeší toto soud (Šínová, Šmíd, 2014, s. 116-118).

Neplatnost manželství je upravena v § 680 - § 686 občanského zákoníku. Jde o situace, kdy bylo manželství uzavřeno i přes zákonnou překážku, která v uzavření měla zabránit. Dále může být za neplatné prohlášeno takové manželství, kdy osoba vstupující do něj projevila svou vůli pod nátlakem. Za neplatné prohlašuje manželství soud a následně je považováno za neuzavřené. Do té doby manželství trvá se všemi právními následky (Občanský zákoník).

Kanonické právo, které upravuje **církevní** sňatky, zná pouze neplatnost manželství, s neexistencí manželství na rozdíl od občanského práva nepočítá. Neplatné je takové

manželství, které vzniklo i přes zákonnou překážku manželství, pro nedostatek souhlasu nebo pro nedostatek kanonické formy (Němec, 2006, st. 156-157).

Povinnosti a práva manželů, manželské majetkové právo

„*Manželé mají rovné povinnosti a rovná práva*“ (Občanský zákoník). Práva a povinnosti mezi manžely mají povahu osobní a majetkovou. Práva osobního charakteru (vzájemná úcta, věrnost, důstojnost a další) představují spíše mravní normy, které jsou vzhledem ke své obecnosti obtížněji vynutitelné. Na rozhraní mezi osobním a majetkovým charakterem práv a povinností stojí vzájemná vyživovací povinnost mezi manžely. Práva a povinnosti majetkového charakteru jsou řešeny manželským majetkovým právem. Jde o ustanovení, která se týkají majetkových poměrů manželů v nejširším smyslu, například společné jmění manželů, a dále bydlení, výživné, dědictví. Manželské majetkové právo je součástí občanského zákoníku (Šínová, Šmíd, 2014, s. 132, 152).

Kodex kanonického práva uvádí: „*Každý z obou manželů má stejnou povinnost i právo na to, co patří ke společenství manželského života. Rodiče mají nejzávažnější povinnost a prvotní právo starat se ze všech sil o výchovu dětí*“ (Hrdina, 2000, s. 98). Pokud manželé neomlouvá některý ze zákonných důvodů, je jejich povinností zachovávat manželské soužití. Manželské majetkové právo není v rámci kanonického práva samostatně řešeno (Hrdina, 2000, s. 98).

Zánik manželství

„*Manželství zaniká jen z důvodů stanovených zákonem*“ (Občanský zákoník). Způsoby zániku manželství lze rozdělit na dvě skupiny podle toho, zda manželství zaniklo za života obou manželů nebo smrtí, resp. prohlášením za mrtvého (Šínová, Šmíd, 2014, s. 189).

Za života obou manželů manželství nejčastěji zaniká rozvodem, a to ke dni, kdy nabyl rozsudek soudu právní moci. Než soud manželství rozvede, musí rozhodnout o následném uspořádání poměrů nezletilých dětí (Občanský zákoník). Současná právní úprava umožňuje tzv. nesporný rozvod, pokud jsou rozvádějící se manželé předem dohodnuti na všech podstatných záležitostech souvisejících se zánikem manželství (poměry nezletilého dítěte, majetkové poměry a další). V tomto případě, na rozdíl od sporného rozvodu, soud nezjišťuje příčinu rozvratu a celý proces je kratší. Dále může za života obou manželů manželství zaniknout změnou pohlaví nebo prohlášením manželství za neplatné (Šínová, Šmíd, 2014, s. 189, 198).

Ve druhé skupině případů zaniká manželství dnem úmrtí jednoho z manželů (případně obou zároveň) nebo jeho prohlášením za mrtvého. Osoba, která byla manželem zemřelého

člověka v den smrti, se stává vdovou, vdovcem. Veřejnou listinou, která dokladuje úmrtí člověka, je úmrtní list, který vydá matriční úřad. (Šínová, Šmíd, 2014, s. 189).

Římskokatolická **církev** vnímá svátostné dokonané manželství za nerozlučitelné za života obou manželů. Biblická zásada sděluje: „*Co Bůh spojil, člověk nerozlučuj*“ (Němec, 2006, s. 170). Rozvod jakožto možnost ukončení manželství za života manželů v kanonickém právu neexistuje. V tomto je zásadní rozdíl oproti občanskému právu. V určitých vymezených případech je možné docílit ze strany církve zrušení manželství, nerozlučitelnost se tedy stává relativní. Toto je možné v případech, že manželství nebylo dokonáno nebo jde o zrušení manželství ve prospěch víry. Pro zrušení manželství je třeba žádat o dispenz a je požadováno zejména v případech zájmu o nový církevní sňatek. Pokud církev povolí odloučení manželů, nedochází k jeho zániku, jen je modifikován jeho obsah (Němec, 2006, s. 169-171).

Komparace právní úpravy manželství u občanského a církevního sňatku

Následující tabulka přehledně srovnává podmínky pro občanské a církevní (římskokatolické) manželství v České republice.

Tabulka 2: Právní úprava občanského a církevního manželství

	Občanský sňatek (manželství)	Církevní sňatek (manželství)
Právní podklad	Občanský zákoník	Kodex kanonického práva, Občanský zákoník
Formální náležitosti	Doklady na matriční úřad	Navíc předšňatkové řízení, potvrzení o křtu, potvrzení o přípravě, ohlášky
Vznik manželství	Před orgánem veřejné moci, dva svědkové, matrikář, jeden snoubenec může být zastoupen	Před oddávajícím ordinářem nebo farářem, dva svědkové, oba snoubenci můžou být zastoupeni
Způsobilost, překážky	Nedostatek věku, svéprávnosti, manželství, příbuzenství	Navíc rozvod, vyšší rozsah příbuzenství, rozdílnost náboženství, zločin vraždy manžela, impotence, svěcení, řeholní slib
Zdánlivé a neplatné manželství	Počítá se zdánlivým i neplatným manželstvím	Pouze neplatné
Povinnosti, právo	Občanský zákoník	V Kodexu doporučení, Občanský zákoník
Zánik manželství	Rozvod, úmrtí, prohlášení za neplatné, změna pohlaví	Výjimečně zrušení

Zdroj: Zpracování vlastní

Z přehledu vyplývají analogie mezi oběma formami sňatků. Církevní sňatek ovšem vyžaduje splnění více podmínek. Rozsáhlejší je celá příprava na manželství i možné překážky jeho vzniku. Zásadním rozdílem je skutečnost, že římskokatolická církev neuznává rozvod jako možný způsob ukončení manželství.

4.3.1 Manželství ve srovnání s nesezdaným soužitím z pohledu práva

Právní řád České republiky zřetelně více chrání manželství než neformální svazky. Manželství s sebou kromě výhod ale nese i více povinností a závazků. Legislativně není

nesezdané soužití nijak celkově upraveno, nejsou stanovena žádná vzájemná práva ani povinnosti. Na takto žijící osoby lze za určitých podmínek podle občanského zákoníku pohlížet jako na osoby blízké, navzájem blízké, spolužijící nebo také členy domácnosti (Polišenská, Feberová, Stuchlík, 2017, s. 235, 236). Životních situací týkajících se partnerů, ať už sezdaných či nikoliv, je celá řada. Následně je uvedeno srovnání některých z nich jako příklad.

Vzájemná vyživovací povinnost

Manželé mají vzájemnou vyživovací povinnost. Oproti tomu muž a žena žijící v nesezdaném soužití vzájemnou výživou povinni nejsou. Ta přichází ve chvíli narození společného dítěte. Tehdy má neprovdaná matka od otce svého dítěte nárok na výživné a zajištění úhrady přiměřených nákladů spojených s mateřstvím, a to po dobu dvou let od narození dítěte (Polišenská, Feberová, Stuchlík, 2017, s. 236).

Rodičovství

Skutečnost, že rodiče žijí v manželství či nikoliv, nemá vliv na práva a povinnosti ve vztahu k dítěti. Stejné postavení dětí zaručuje i Listina základních práv a svobod. Pro řešení poměrů mezi rodiči a dítětem jsou využívána ustanovení v občanském zákoníku. Právní rozdíly ale nastávají například při narození dítěte. V manželství je za otce považován manžel matky. U dítěte narozeného mimo manželství je třeba před matričním úřadem učinit souhlasné prohlášení obou rodičů. Pokud nedojde k souhlasnému prohlášení, určí otcovství soud na základě příslušného dokazování (Občanský zákoník).

Majetkové společenství

Pokud není dohodnuto jinak, vzniká v manželství společné jmění manželů, do kterého patří rovným dílem prakticky vše, co manželé nabydou za trvání manželství. V nesezdaném soužití je majetek individuálním vlastnictvím toho, kdo jej zakoupil nebo jinak získal. Pro případ rozvodu manželství jsou stanoveny právní předpisy, které řeší majetkové vyrovnání. Při zániku nesezdaného soužití taková pravidla neexistují. Manželům oproti partnerům v nesezdaném soužití ovšem stejným dílem náleží i dluhy, byť by se zadlužil jen jeden z nich (peníze.cz, 2016).

Úmrtí

Pokud dojde k úmrtí a následnému řešení dědictví, je postavení manželů jednoznačně výhodnější. Jestliže nebyla vyjádřena vůle v závěti, v případě manželství dědí rovným dílem pozůstalý manžel a děti zemřelé osoby. U nesezdaného soužití jsou dědická práva potomků

zemřelého nadřazena nad dědickými právy partnera. Vdovský nebo vdovecký důchod náleží výhradně pozůstalému manželovi, mimo manželství tento nárok nevzniká (peníze.cz, 2016).

4.4 Současná role státu, krajů a obcí a dalších aktérů rodinné politiky

Zda manželství a rodina představuje zejména zájem soukromý nebo veřejný, nakolik jsou potřebné a smysluplné zásahy z vnějšku a jak mají probíhat, závisí rovněž na státní ideologii a politických rozhodnutích. Komunistický režim se vyznačoval paternalistickým přístupem. Dával sice určité sociální jistoty, ale pronikal i do soukromých oblastí lidského života, zasahoval do práv a svobod občanů a jejich chování do jisté míry řídil. „*Specifikem České republiky je tedy dědictví silného sociálního státu, jenž na jednu stranu pomáhá, na druhou stranu odsunuje do zapomnění funkce rodiny, jež postupně nahradil*“ (Fučík, Chromková Manea, 2014, s. 18).

V dobách socialistického Československa existoval rozvinutý systém podpory rodin, ve kterém významnou roli hrála opatření na podporu porodnosti. Snahou socialistické pronatalitně zaměřené populační politiky bylo vytváření takových podmínek pro rodiny ze strany státu, aby mohly mít tolik dětí, kolik si přejí, a přitom ve srovnání s rodinami bez dětí neměly významněji horší životní podmínky. Pro daný politický režim ale spíše šlo o dokazování vlastní životaschopnosti. Spolu s transformací společnosti došlo ke změně i v oblasti podpory rodin. Vznik ucelenější koncepce rodinné politiky ovšem procházel vývojem a trval poměrně dlouho (Kocourková, Rabušic, 2006, s. 107, 108).

V České republice zůstala rodinná politika úzce spojena s politikou sociální. Různé stupně státní správy i aktéři na lokální úrovni představují strukturu rodinné politiky, pomocí které jsou rodiny podporovány.

Role státu v současnosti v oblasti rodinné politiky je v rovině koncepční a normotvorné a dále metodické a informační. Zapojeno je více resortů, v první řadě Ministerstvo práce a sociálních věcí. „*Součástí koncepční role státu v rodinné politice je vytváření podmínek a podnětů pro regionální a lokální rodinnou politiku, a to při respektu k jejich specifikům*“ (Kuchařová a kol., 2017, s. 16). Dále stát prostřednictvím Ministerstva práce a sociálních věcí nebo Ministerstva pro místní rozvoj vyhláší veřejné soutěže, které mají ocenit prorodinné aktivity nebo uděluje dotace cílené na aktivity podporující rodinu. Využívá k tomu například prostředky z Evropského fondu pro regionální rozvoj (Kuchařová a kol., 2017, s. 17).

Role krajů a obcí, tedy nižších úrovní státní správy, má význam zejména proto, že hlavně obce jsou blíže lidem, a tak jejich představitelé lépe znají specifické potřeby v daném místě. Kraje spíše iniciují a koordinují opatření, která jsou prováděna dále na nižších

úrovních. Úloha obcí je jednak v iniciaci, propagaci a realizaci vlastní rodinné politiky, ale také v podnětech občanů a reakcích na jejich potřeby. V případě malých obcí spíše nebývá vymezen plán rodinné politiky a k pomoci jsou využívány neformální nástroje, kdežto větší obce mají danou agendu více profesionalizovanou (Kuchařová a kol., 2017, s. 18).

Role aktérů na lokální úrovni má ve společnosti nezastupitelnou úlohu. Jde o místní školská zařízení a další vzdělávací instituce, nestátní neziskové organizace, církve a obecně různé veřejné i soukromé subjekty. Nestátní neziskové organizace většinou přímo poskytují pomoc potřebným rodinám. Pro vysokou míru sekularizace není v České republice role církve adekvátně oceňována. Církve ale mohou působit jednak v oblasti morálky a hodnot, ale i v praktické podpoře potřebných rodin či jednotlivců. Realizují například přípravu na manželství a rodičovství. Služby církví mohou často využívat i lidé, kteří jejich členy nejsou (Kuchařová a kol., 2017, s. 19).

SOUHRN TEORETICKÉ ČÁSTI

Teoretická část diplomové práce se nejprve věnuje objasnění příslušných pojmů a souvislostí z oblasti sociologie a demografie. Instituce představují vzorce jednání a vztahů, které jsou ve společnosti předávány (Jandourek, 2012, s. 111). Jednání jedince tímto dostává určitý řád, který jej na jedné straně omezuje, ale zároveň mu ve společnosti umožňuje snazší existenci (Keller, 2012, s. 154). Postoje jsou vědomé či nevědomé a poměrně stabilní sklony člověka jednat v určité situaci určitým způsobem. Jsou základním prvkem osobnostních rysů a souvisí s uznávanými hodnotami (Petrušek a kol., 1996, s. 813).

Téma manželství je viděno z pohledu historie, legislativy, náboženství a zejména současných trendů, které hodnotu dané instituce mnohdy zpochybňují. Změny, které se v české společnosti udály po roce 1989, s sebou přinesly i změnu ve sňatečném a reprodukčním chování. Došlo k významnému snížení porodnosti, posunu v časování sňatků (nyní přibližně 32 let u svobodných ženichů a téměř 30 let u svobodných nevěst) (Kuchařová a kol., 2017, s. 30) a reprodukce do vyššího věku a k rozšíření alternativních partnerských uspořádání na úkor manželství (Fučík, 2013, s. 16). Příčiny byly zejména v počátcích transformace ve strukturálních faktorech (ekonomické a sociální problémy). Ovšem z dlouhodobějšího hlediska převažují kulturní faktory (změna v postojích a hodnotových preferencích, například posun k individualismu), které českou společnost poměrně rychle přibližují západoevropským pravidlům (Hašková, 2009, s. 31, 32).

V reálném chování se nižší důvěra v instituci manželství projevuje rovněž v rozšíření mimomanželských porodů, v roce 2015 se mimo manželství narodilo téměř každé druhé dítě

(Kuchařová a kol. 2017, s. 34). Odkládání sňatku se může změnit v jeho trvalé odmítnutí. Jedním z důvodů odkládání manželství je patrná snaha před jeho uzavřením a reprodukci naplnit i jiné priority, například ukončení studia, postavení v zaměstnání, zajištění bydlení (Fialová a kol., 2000, s. 61). Na nižší důvěře v manželství se podílí i sekularizovaný stav společnosti, vysoká rozvodovost a společenská tolerance alternativních forem soužití, ať už jde o nesezdané soužití před uzavřením manželství nebo trvalého charakteru. Ovšem i přes tyto posuny v postojích má manželství pro významnou část společnosti stále vysokou hodnotu, ať už z praktického, právního nebo morálního hlediska (Fialová a kol., 2000, s. 23, 35).

Církev, na území České republiky zejména římskokatolická, člověka po staletí provázela celým jeho životem. Pravidla pro manželský život mimo jiné vyžadovala přísnou monogamii a nerozlučitelnost. Manželství, které prakticky představovalo monopol na rodinný život a reprodukci, bylo pro společnost i jedince velmi důležitou institucí (Možný, 1990, s. 70). Vývoj ve společnosti a s tím související nižší vliv církve s sebou přinesly i poněkud volnější pohled na instituci manželství, což se následně odrazilo i v legislativě. Od roku 1919 byla na území České republiky umožněna kromě církevní i civilní (občanská) forma sňatku a rovněž rozvod (v tehdejší terminologii rozluka) pro občany bez rozdílu vyznání (Hrdina, 2000, s. 91).

Po roce 1948 se v souvislosti s ideologií socialistického Československa civilní forma sňatku stala jedinou právně uznatelnou. Případný církevní sňatek mohl následovat, právní význam však neměl (Hrdina, 2000, s. 93). Od roku 1992 je v České republice opět umožněna právně rovnocenná civilní i církevní forma uzavření sňatku. Právní normou pro rodinné právo včetně manželství je nyní zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, který kromě občanského sňatku řeší v základní podobě i podmínky pro sňatek církevní (Občanský zákoník). Církevní sňatek je v případě římskokatolické církve dále řešen v Kodexu kanonického práva (Hrdina, 2000, s. 92). Ze srovnání obou forem je zřejmé, že podmínky pro církevní sňatek jsou rozsáhlejší. Zásadním rozdílem je neuznávání rozvodu v kanonickém právu, výjimečně lze požádat o zrušení manželství. Rozvedený člověk je z pohledu kanonického práva stále v manželském svazku, což znemožňuje další církevní sňatek (Němec, 2006, s. 170).

V období socialismu bylo v Československu státní ideologií a s tím spojeným sociálním systémem podporováno manželství i reprodukce. Zkušenost s manželstvím byla značně univerzální, v 70. letech se ženilo 95 % svobodných mužů a vdávalo 97 % svobodných žen (Možný, 2006, s. 211). Věk novomanželů a čerstvých rodičů byl velmi nízký. V 80. letech se první sňatek odehrával průměrně ve věku 21,7 let u nevěsty a 24,5 let u ženicha. Porod většinou brzy následoval, prvorodičkám v dané době bylo průměrně 22,4 let (Fialová a kol.,

2000, s. 12). Sňatkové i reprodukční poměry byly v daném čase v rámci republiky velmi standardizované a celkově odlišné od situace v západní a severní části Evropy (Hašková, 2009, s. 15). Rozvodovost na území České republiky stoupala od doby, kdy byl rozvod legislativou umožněn, ke konci 80. let bylo takto ukončeno téměř 40 % manželství a dále ještě došlo ke vzrůstu až k hranici 50 % (Fučík, 2013, s. 30).

Teoretické poznatky související s institucí manželství a dalšími formami párového soužití tvoří oporu pro následující kapitolu věnující se práci s již existujícími demografickými daty a uskutečněnými výzkumy hodnot. Z teoretického základu rovněž čerpá část empirická. V rámci vlastního šetření budou uskutečněny rozhovory s mladými manželskými a nesezdanými páry žijícími v odlišných místech: hlavní město Praha a rurální prostředí Zlínského kraje. Otázky budou směřovány na jejich postoje k manželství.

5 Sekundární a komparativní analýza dat o demografických ukazatelích a výzkumech hodnot spojených s manželstvím

Tato kapitola se zabývá vyhodnocováním již existujících databází demografického charakteru týkajících se manželství v české společnosti, jeho absence nebo rozpadu. Důraz je kladen na vývoj v novodobé historii a regionální rozdíly. Druhá část je věnována práci s vybranými tvrzeními, resp. dotazy, zjišťujícími postoje české společnosti k instituci manželství a dalším souvislostem v těchto třech dlouhodobých výzkumných projektech: Evropský výzkum hodnot, Naše společnost a Mezinárodní program sociálního výzkumu. Přehled o daných statistických ukazatelích i deklarovaných postojích občanů je důležitý pro dobrou orientaci v tématu manželství.

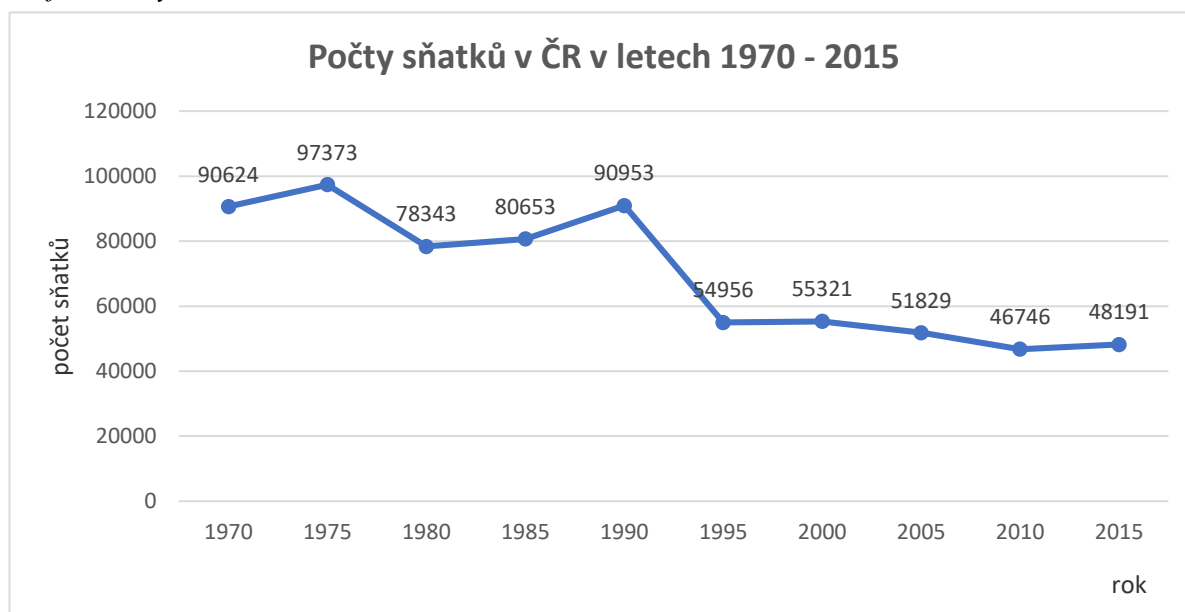
5.1 Vybrané demografické ukazatele o České republice (krajích)

Vybrané demografické ukazatele, jejichž význam byl vysvětlen v teoretické části práce, jsou představeny v datech zveřejněných Českým statistickým úřadem. Údaje jsou zpracovány do vlastních tabulek a grafů a následně okomentovány.

5.1.1 Sňatky

Následující graf zobrazuje vývoj počtu sňatků v České republice mezi lety 1970 a 2015. Pro přehlednost jsou uváděny údaje vždy po 5 letech.

Graf 1: Počty sňatků v ČR v letech 1970 - 2015

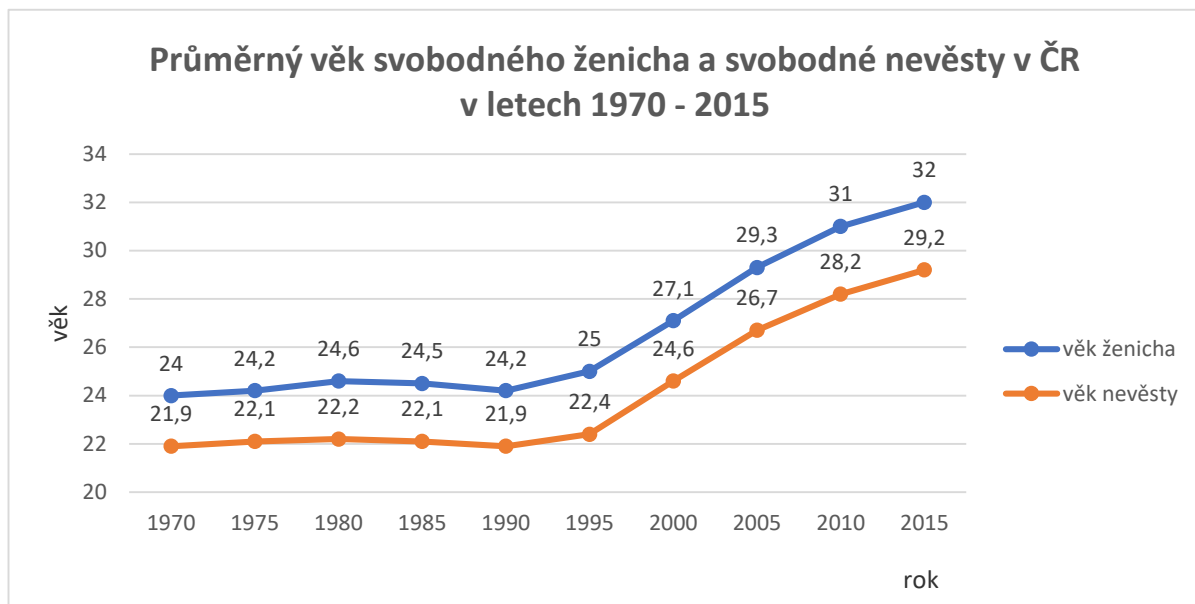
Zdroj: Český statistický úřad, 2017, zpracování vlastní

Výše představený graf ukazuje velmi vysoké počty sňatků v České republice v 70. letech a určitý pokles v následující dekádě. V roce 1990 sňatků zřetelně přibylo, přičemž důvodem mohlo být i plánované ukončení poskytování novomanželských půjček k 1.1.1991. Došlo tedy k uspíšení některých sňatků, leckdy snad i k samotnému rozhodnutí o něm. Následoval prudký pokles počtu sňatků, kdy od přelomu tisíciletí jde o hodnoty okolo 50 000 svateb ročně. Současná čísla jsou tedy přibližně poloviční oproti jejich maximům okolo poloviny 70. let 20. století. Data z posledních let hovoří o relativní stabilizaci, přičemž lze předpokládat, že nadále počty sňatků již nebudou zřetelněji klesat, údaj za rok 2015 dokonce naznačuje mírný nárůst. Ovšem oproti minulosti počty svateb pravděpodobně zůstanou na významně nižších hodnotách.

Věk mužů a žen při prvním sňatku

Následující graf ukazuje, jak se v průběhu 45 let měnil průměrný věk ženichů a nevěst při vstupu do prvního manželství. Pro přehlednost je graf vypracován s výchozí hodnotou odpovídající věku 20 let a s údaji zaznamenanými za každý 5. rok.

Graf 2: Průměrný věk svobodného ženicha a svobodné nevěsty v ČR v letech 1970 - 2015

Zdroj: Český statistický úřad, 2017, zpracování vlastní

Graf ve dvou křivkách přehledně poukazuje na růst průměrného věku ženichů i nevěst při jejich prvním sňatku. Vzestup ovšem není rovnoměrný. Mezi lety 1970 a 1990 průměrný věk svobodného ženicha i nevěsty spíše stagnoval. Dále však začal zřetelně růst. U mužů byl v roce 2015 tento věk 32 let, což je o 8 let více než v roce 1970, resp. 7,8 roku oproti roku 1990. U žen došlo za stejné období ke vzrůstu o 7,3 roku na 29,2 let. Kromě zásadního zvýšení věku, kdy muži i ženy v České republice vstupují do svého prvního manželství, lze zaznamenat ještě určité zvětšení průměrného věkového rozdílu mezi nevěstou a ženichem, a to z 2,1 roku v roce 1970, resp. 2,3 roku v roce 1990, na 2,8 roku v roce 2015.

Sňatky v krajích

Následující tabulka uvádí počty sňatků v jednotlivých krajích v letech 2005, 2010 a 2015. Data jsou zaznamenávána podle trvalého bydliště ženicha. U každého údaje je v závorce uvedeno procentuální zastoupení sňatků svobodného muže a svobodné ženy, tzv. protogamních sňatků.

Tabulka 3: Počty sňatků v krajích v letech 2005, 2010 a 2015 (% protogamních sňatků)

Kraj	Rok 2005	Rok 2010	Rok 2015
Hl. město Praha	6 777 (63,4 %)	5 978 (63,2 %)	6 073 (69,4 %)
Středočeský	5 989 (62,2 %)	5 732 (62,2 %)	5 903 (65,2 %)
Jihočeský	3 075 (64,7 %)	2 891 (65,3 %)	2 887 (69,4 %)
Plzeňský	2 745 (62,8 %)	2 545 (62,6 %)	2 638 (64,9 %)
Karlovarský	1 583 (52,9 %)	1 280 (53,6 %)	1 392 (57,7 %)
Ústecký	4 320 (56,3 %)	3 669 (54,4 %)	3 572 (59,2 %)
Liberecký	2 278 (59,4 %)	1 928 (59,9 %)	2 031 (63,3 %)
Královéhradecký	2 706 (64,3 %)	2 484 (63,5 %)	2 465 (65,6 %)
Pardubický	2 468 (68,9 %)	2 166 (69,2 %)	2 382 (71,2 %)
Vysočina	2 428 (71,5 %)	2 216 (73,1 %)	2 333 (74,7 %)
Jihomoravský	5 693 (68,7 %)	5 099 (69,1 %)	5 414 (71,4 %)
Olomoucký	3 063 (66,5 %)	2 675 (67,3 %)	2 864 (69,9 %)
Zlínský	2 804 (73,4 %)	2 564 (72,6 %)	2 696 (73,2 %)
Moravskoslezský	5 900 (66,2 %)	5 519 (64,3 %)	5 541 (68,9 %)
ČR celkem	51 829 (64,5 %)	46 746 (64,4 %)	48 191 (67,8 %)

Zdroj: Český statistický úřad, 2016, zpracování vlastní

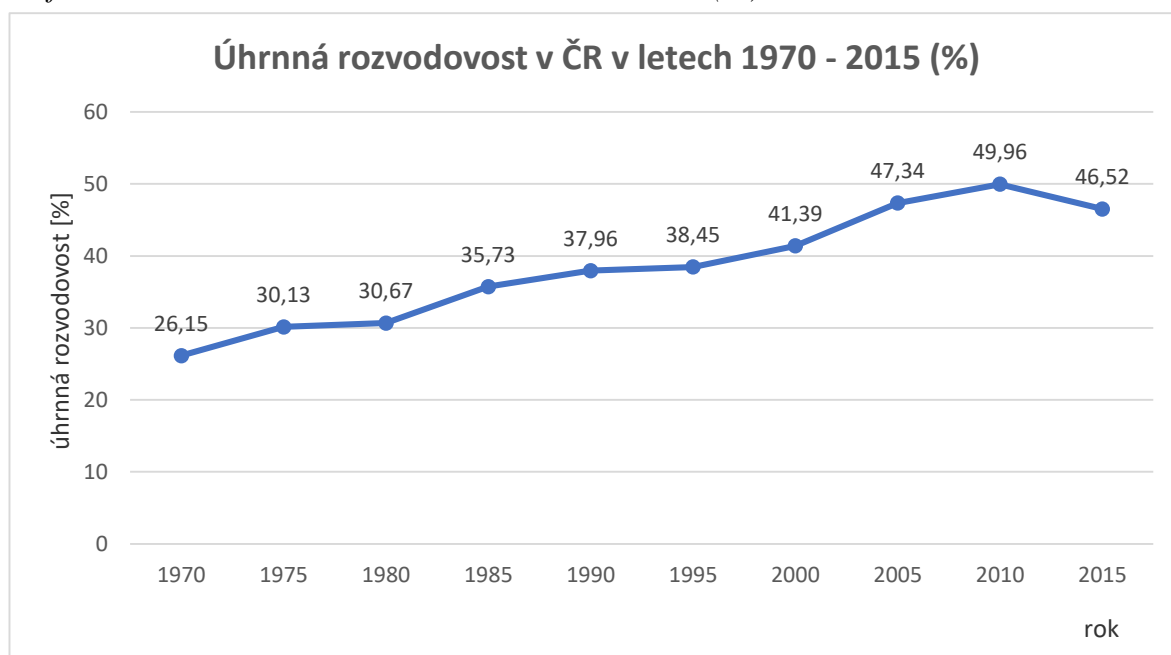
Na počty sňatků má vliv lidnatost v jednotlivých krajích, věková struktura a rovněž zastoupení osob, které jsou schopny uzavřít sňatek (dospělí svobodní, rozvedení nebo ovdovělí). Z výše uvedené tabulky lze vyčíst vývoj uzavírání sňatků v krajích v uvedených letech. Ve všech krajích byl počet svateb v roce 2010 nižší než o 5 let dříve. Následně, tedy v roce 2015, lze u většiny krajů vidět nárůst. Výjimku tvoří kraje Jihočeský, Ústecký a Královéhradecký, u kterých byl zaznamenán mírný pokles počtu sňatků. Podíl tzv. protogamních sňatků v průběhu uvedených 10 let stoupá ve všech krajích. Jejich podíl se ale regionálně odlišuje. Nejvyšší zastoupení těchto sňatků lze zaznamenat v těchto krajích: Vysočina, Zlínský a Jihomoravský a Pardubický. Na opačné straně, tedy s relativně nejnižším zastoupením prvních sňatků, jsou kraje Karlovarský a Ústecký.

5.1.2 Rozvody

Úhrnná rozvodovost

Graf uvádí úhrnnou rozvodovost v České republice mezi lety 1970 a 2015. Daný ukazatel sděluje, u jakého podílu z původně uzavřených manželství dojde k rozvodu. Je tedy vázán na právě ta manželství, ze kterých vychází.

Graf 3: Úhrnná rozvodovost v ČR v letech 1970 - 2015 (%)

Zdroj: Český statistický úřad, 2017, zpracování vlastní

Z grafu je zřetelný vytrvalý růst úhrnné rozvodovosti mezi lety 1970 a 2010, kdy se tato hodnota blíží hranici 50 %. K rozvodu tedy dojde u téměř každého druhého uzavřeného manželství. Vzhledem k nižší hodnotě za rok 2015 lze předpokládat, že rozvodovost již dosáhla svého maxima a nadále stoupat zřejmě nebude. Je ovšem pravděpodobné, že se bude držet na spíše vyšších hodnotách. Ve srovnání s parametry týkajícími se sňatků nedošlo u rozvodů v souvislosti se změnou poměrů v České republice po roce 1989 ke změně dříve nastoleného trendu.

Rozvodovost v krajích

V níže uvedené tabulce jsou představeny hodnoty úhrnné rozvodovosti v jednotlivých krajích v letech 2005, 2010 a 2015.

Tabulka 4: Úhrnná rozvodovost v krajích v letech 2005, 2010 a 2015 (%)

Kraj	Rok 2005	Rok 2010	Rok 2015
Hl. město Praha	46,8	47,4	43,5
Středočeský	52,4	61,2	58,1
Jihočeský	48,1	50,7	47,1
Plzeňský	47,5	49,2	48,6
Karlovarský	55,3	53,2	43,5
Ústecký	51,5	49,4	45,7
Liberecký	49,6	50,8	50,8
Královéhradecký	48,4	49,7	45,4
Pardubický	44,4	43,1	44,8
Vysočina	39,3	44,6	39,0
Jihomoravský	43,9	52,8	45,1
Olomoucký	46,7	48,4	44,9
Zlínský	38,9	43,0	42,9
Moravskoslezský	47,6	47,5	44,9
ČR celkem	47,3	50,0	46,5

Zdroj: Český statistický úřad, 2016, zpracování vlastní

Z tabulky, ve které jsou zaznamenány hodnoty úhrnné rozvodovosti v jednotlivých krajích, lze usoudit na nejmenší podíl rozvedených manželství v kraji Vysočina a ve Zlínském kraji. Je možné předpokládat určitou souvislost mezi nižší úhrnnou rozvodovostí a vyšším zastoupením obyvatel hlásících se k náboženské víře v daných regionech. Ve všech třech sledovaných letech je nadprůměrná úhrnná rozvodovost udávaná v krajích Středočeském, Jihočeském a Libereckém.

5.1.3 Nesezdaná soužití

Data týkající se nesezdaných soužití, tzv. faktických manželství, vycházejí ze Sčítání lidu, domů a bytů. V roce 2011 ovšem došlo oproti dřívějším sčítáním ke změně metodiky, a poprvé byly do společné domácnosti zařazovány osoby na základě společného místa obvyklého pobytu. Tímto byla získána reálnější data, ovšem za cenu horší srovnatelnosti s předchozími šetřeními, kdy vzhledem k podmínce společného trvalého bydliště lze dřívější počty nesezdaných soužití považovat za podhodnocené (Český statistický úřad, 2014, s. 4). Tabulka uvádí procentuální zastoupení nesezdaných soužití z domácností tvořených jednou úplnou rodinou (společně hospodařící manželský nebo nesezdaný pár, s dětmi či bez dětí) podle sčítání v letech 1991, 2001 a 2011. Dále je toto zastoupení rozděleno podle věku osoby v čele domácnosti.

Tabulka 5: Podíl nesezdaných soužití z úplných rodin v ČR (%)

Věk osoby v čele domácnosti	Rok 1991	Rok 2001	Rok 2011
Celkem všechny věkové kategorie	3,4	5,4	11,4
15 - 29 let	3,8	14,6	50,8
30 - 39 let	3,8	6,1	19,7
40 - 49 let	3,8	5,2	10,8
50 - 59 let	3,1	4,3	7,1
60 a více let	2,7	2,8	4,0

Zdroj: Český statistický úřad, 2014, zpracování vlastní

Z výše uvedené tabulky lze vyčíst nárůst nesezdaných soužití mezi lety 1991 a 2011 ve všech věkových kategoriích. V nižších věkových kategoriích tento posun ovšem nastal ve významně vyšší míře. Ve věku mezi 15 a 29 lety bylo v roce 2011 v rámci úplných rodin zastoupení nesezdaných soužití již nadpoloviční.

Za uvedených 20 let došlo rovněž k proměně struktury rodinného stavu osob žijících v nesezdaném soužití, což koresponduje s výše popisovanými změnami ve věkové struktuře. Data, uváděná v procentech, jsou obsahem další tabulky.

Tabulka 6: Rodinný stav osob v nesezdaných soužitích (%)

Rodinný stav	Rok 1991		Rok 2001		Rok 2011	
	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy
svobodní	29,6	18,2	41,4	35,2	54,5	52,3
ženatí, vdané	1,4	1,4	2,5	2,4	8,7	8,3
rozvedení	59,2	54,8	49,5	46,0	34,1	33,0
ovdovělí	9,4	25,3	5,4	15,5	2,6	6,5

Zdroj: Český statistický úřad, 2014, zpracování vlastní

V roce 1991 zaujímaly rozvedené osoby v nesezdaných soužitích většinu, zastoupení svobodných bylo zřetelně nižší, a to zejména u žen. Tento poměr se během 20 let obrátil a v roce 2011 již svobodní muži i ženy tvořili nadpoloviční většinu osob žijících v nesezdaných soužitích, oproti přibližně třetinovému zastoupení rozvedených.

Regionální odlišnosti v nesezdaných soužitích

Zastoupení nesezdaných soužití v rámci kategorie úplných rodin je odlišné jak regionálně, tak podle velikosti obce. Podíl takto žijících osob s velikostí místa bydliště stoupá. Ve městech s počtem obyvatel nad 100 tisíc šlo podle Sčítání lidu, domů a bytů z roku 2011 o 13,9 % úplných rodin. V obcích do 200 obyvatel jde o 8,6 % (Český statistický úřad, 2014). Regionální rozdíly jsou podle krajů uvedeny v následující tabulce.

Tabulka 7: Podíl nesezdaných soužití z úplných rodin v krajích v roce 2011 (%)

Kraj	Nesezdaná soužití	Kraj	Nesezdaná soužití
Hl. město Praha	14,4	Královéhradecký	10,6
Středočeský	11,1	Pardubický	9,9
Jihočeský	10,2	Vysočina	7,9
Plzeňský	11,8	Jihomoravský	9,9
Karlovarský	14,6	Olomoucký	10,2
Ústecký	14,2	Zlínský	8,3
Liberecký	13,0	Moravskoslezský	10,8

Zdroj: Český statistický úřad, 2014, zpracování vlastní

Výše uvedená tabulka uvádí nejvyšší zastoupení nesezdaných soužití v krajích Karlovarském, Hlavním městě Praha a Ústeckém. Nejnižší podíl takto žijících osob je v krajích Vysočina a Zlínském. Zde je možné vidět souvislost s vyšším zastoupením věřících osob v daných krajích a rovněž s absencí velkých sídel nad 100 tisíc obyvatel.

5.2 Postoje českých občanů k manželství v již uskutečněných výzkumech

Druhá část sekundární a komparativní analýzy dat se zabývá již uskutečněnými výzkumy studujícími postoje českých občanů k manželství. Ve třech kapitolách budou komparována vybraná data z Evropského výzkumu hodnot, výzkumného projektu Naše společnost a Mezinárodního programu sociálního výzkumu. Zkoumání jsou shodně kvantitativní. Všechny tři velké výzkumné projekty jsou longitudinálního charakteru, kdy jsou postoje zjišťovány opakovaně s časovými odstupy, a je tedy možné porovnávat výsledky z jednotlivých etap výzkumů a při delším období i hodnotit možné trendy v postojích.

- **Evropský výzkum hodnot** (European Values Study) je pravidelně se opakující zkoumání na občanech evropských zemí. V České republice proběhl již ve čtyřech vlnách, v letech 1991, 1999, 2008 a 2017. Cílem je mapování vývoje postojů a hodnotových orientací. „*Musíme být schopni lidské hodnoty a jejich intenzitu registrovat, zaznamenat, změřit. Musíme mít o vývoji těchto hodnot časovou řadu*“ (Rabušic, Chromková Manea, 2018, s. 15). V České republice je výzkum koordinován Fakultou sociálních studií Masarykovy univerzity. Řešitelem projektu je prof. PhDr. Ladislav Rabušic, CSc. a spoluřešitelé. Sběr dat pro 4. vlnu v roce 2017 zajistila agentura STEM/MARK (Rabušic, Chromková Manea, 2018, s. 13). Výsledky výzkumu byly publikovány pod názvem Hodnoty a postoje v České republice. Reprezentativní výběrový soubor tvoří v České republice vždy okolo 2000 dospělých občanů. Respondent vybírá jednu z nabízených možností, resp. na číselné stupnici vyjadřuje intenzitu svého postoje. Při interpretaci výsledků je třeba počítat s přibližně 2% statistickou výběrovou chybou oběma směry. Teprve vyšší rozdíl mezi kategoriemi lze považovat za významný (Rabušic, Chromková Manea, 2018, s. 13, 17).
- **Naše společnost** je výzkumným projektem uskutečňovaným Centrem pro výzkum veřejného mínění, což je výzkumné oddělení Sociologického ústavu Akademie věd ČR. V rámci daného projektu jsou vytvořeny standardizované dotazníky a prostřednictvím vlastních tazatelů prováděny průzkumy veřejného mínění na reprezentativním vzorku minimálně 1000 českých občanů starších 15 let, kteří během

šetření zařazují svůj postoj mezi nabízené možnosti. Součástí projektu Naše společnost je od roku 2003 pravidelně se opakujících šetření Postoje českých občanů k manželství a rodině, případně šetření s podobnými názvy. Při posledním zkoumání v roce 2017 bylo pomocí kvótního výběru vybráno 1023 respondentů. Jako autorka novějších zkoumání na téma manželství je uvedena Mgr. Naděžda Čadová. Cílem je zjišťování postojů k partnerskému soužití, manželství, rozvodům a rodičovství (Centrum pro výzkum veřejného mínění, 2017).

- **Mezinárodní program sociálního výzkumu** (International Social Survey Programme) je dlouhodobý výzkumný projekt sledující hodnoty a postoje. Každým rokem probíhá šetření na jedno širší téma, které se po určité době opakuje. Zjišťování postojů týkajících se manželství je součástí modulu Rodina, který na české populaci proběhl třikrát, v letech 1994, 2002 a 2011/2012. Cílem daného modulu je podle dalších zaměření v jednotlivých letech zkoumání vztahu mezi rodinou a zdravím, výzkum rodiny a měnících se gender rolí a zjišťování postojů k manželství a nesezdanému soužití a rozvodům. Výzkum probíhá formou dotazníkového šetření na vzorku dospělé populace v rozsahu 1000 až 2000 respondentů, přičemž v posledním výzkumu šlo o 1804 respondentů. Zkoumání v České republice zajišťuje Sociologický ústav AV ČR. Hlavním řešitelem posledního modulu v letech 2011/2012 je prof. PhDr. Dana Hamplová, PhD. Sběr dat pro toto zkoumání provedla společnost Median (Sociologický ústav AV ČR, 2014).

5.2.1 Evropský výzkum hodnot

Bylo vybráno pět otázek souvisejících s manželstvím. Jsou zpracována, analyzována, komparována a interpretována vybraná data ze zkoumání v letech 1991, 1999, 2008 a 2017, přičemž jako první je vždy zaznamenán nejnovější údaj. Tam, kde to data z výzkumů umožňují, jsou srovnávány postoje mezi jednotlivými roky, je tedy zaznamenáván vývoj. Další srovnání probíhá podle kategorií respondentů: pohlaví, region (Praha, Čechy, Morava) a věková skupina.

Jak je podle Vás důležitá pro manželství věrnost?

Daná otázka byla ve stejném znění pokládána v rámci všech dosavadních vln výzkumu. Je tedy umožněno srovnání v čase. Následující tabulka zaznamenává výsledky z jednotlivých let při rozdělení respondentů do kategorií. Údaje jsou uváděny v procentech.

Tabulka 8: Jak je podle Vás důležitá pro manželství věrnost? (%)

rok	2017			2008			1999			1991		
	velmi	spíše důležitá	nepříliš	velmi	spíše důležitá	nepříliš	velmi	spíše důležitá	nepříliš	velmi	spíše důležitá	nepříliš
celkem	79	19	2	71	26	4	73	25	1	73	24	3
muž	75	22	3	63	32	5	71	28	2	69	27	4
žena	83	16	1	77	20	3	76	23	1	76	22	3
Praha	72	26	3	53	45	3	63	34	3	58	35	7
Čechy	77	21	3	71	25	4	76	22	1	73	24	3
Morava	84	15	1	76	21	3	72	27	1	75	23	3
18-29	81	18	1	65	32	3	78	21	1	73	24	3
30-44	82	16	3	72	27	2	71	26	3	62	32	5
45-59	78	21	1	69	24	7	65	34	1	71	26	3
60 +	77	21	3	76	21	2	81	19	0	86	13	1

Zdroj: Rabušic, Chromková Manea, 2018, s. 98, zpracování vlastní

Z výše uvedených dat lze usoudit, že věrnost v manželství považuje za velmi důležitou hodnotu většina respondentů, a to v čase se vzrůstající tendencí. Ženy přikládají manželské věrnosti oproti mužům o něco vyšší váhu. Určitý rozdíl lze vyzorovat při regionálním srovnání. Respondenti s bydlištěm na Moravě si manželské věrnosti cení více než obyvatelé Čech a zejména Prahy. Lze dovozovat souvislost s vyšší mírou religiozity na Moravě.

Souhlasíte nebo nesouhlasíte s následujícím výrokem? Manželství je zastaralá instituce.

Rovněž tento dotaz byl pokládán ve všech čtyřech výzkumech. V následující tabulce lze vidět podíl souhlasných a nesouhlasných odpovědí mezi roky 1991 a 2017. Vzhledem k propadu sňatečnosti po roce 1989 zaznamenaném v předchozích částech diplomové práce lze v různých věkových kategoriích očekávat odlišné postoje.

Tabulka 9: Souhlasíte nebo nesouhlasíte s následujícím výrokem? Manželství je zastaralá instituce?(%)

rok	2017		2008		1999		1991	
	souhlasí	nesouhlasí	souhlasí	nesouhlasí	souhlasí	nesouhlasí	souhlasí	nesouhlasí
celkem	17	83	24	76	11	89	7	93
muž	20	80	27	73	12	88	8	92
žena	14	87	22	78	11	89	6	94
Praha	15	85	14	86	11	89	5	95
Čechy	21	80	24	76	12	88	9	91
Morava	12	88	28	72	11	89	6	94
18-29 let	28	72	43	57	18	82	11	89
30-44 let	21	80	27	73	14	86	8	92
45-59 let	13	87	18	82	10	90	5	95
60 +	11	89	13	87	4	96	4	96

Zdroj: Rabušic, Chromková Manea, 2018, s. 105, zpracování vlastní

Pocit, že manželství je zastaralá instituce, v české společnosti od prvního zkoumání nabíral na intenzitě. Tento postoj se projevil i na reálném chování, popisovaném v předešlých částech diplomové práce - počty sňatků klesaly. Poslední výzkum ale naznačuje, že manželství zřejmě nezůstane institucí patřící do minulosti. Zda jde o skutečný trend nebo jen ojedinělý výkyv, ukáže až další šetření a především reálné chování občanů.

Na základě dělení respondentů podle kategorií lze vypožorovat, že muži vnímají manželství jako zastaralou instituci o něco více než ženy. Není překvapivým zjištěním, že mladší občané oproti starším ve větší míře nevnímají manželství jako moderní instituci. Ovšem ani u nejnižší věkové kategorie není negativní postoj většinový a na posledním zkoumání lze vidět větší příklon k manželství jako hodnotě i pro současnou dobu. V současnosti pohlízejí respondenti z Moravy na perspektivu instituce manželství oproti ostatním optimističtěji. Zřetelná změna byla zaznamenána jen při zkoumání v roce 2008, kdy více Moravanů spatřovalo v manželství zastaralou instituci. Pro zjištění příčin daného výkyvu by bylo třeba provést jemnější analýzu, tedy například hledat události, které by v daném regionu a čase mohly mít na výsledek vliv (Rabušic, Chromková Manea, 2018, s. 18).

Jak jsou podle Vás důležité pro manželství děti?

Následující tabulka udává odpovědi respondentů rozdělených do kategorií během všech čtyř vln výzkumu s údaji v procentech.

Tabulka 10: Jak jsou podle Vás důležité pro manželství děti? (%)

rok	2017			2008			1999			1991		
	velmi	spíše důležité	nepříliš	velmi	spíše důležité	nepříliš	velmi	spíše důležité	nepříliš	velmi	spíše důležité	nepříliš
celkem	75	19	6	66	27	7	77	19	4	87	12	2
muž	68	24	9	59	32	9	73	22	4	85	13	2
žena	82	15	4	73	23	4	81	15	3	88	11	1
Praha	70	20	11	58	35	7	73	21	6	77	19	4
Čechy	75	19	6	64	27	9	78	19	4	85	13	2
Morava	77	18	5	73	25	2	78	18	3	89	10	1
18-29	55	30	14	54	36	11	71	23	6	84	14	2
30-44	74	19	7	67	26	7	76	20	4	87	12	1
45-59	76	20	4	70	24	6	83	16	2	88	10	2
60+	85	13	3	75	23	2	80	17	4	87	11	2

Zdroj: Rabušic, Chromková Manea, 2018, s. 102, zpracování vlastní

Na základě dat uvedených v tabulce lze vidět velkou důležitost dětí v manželství pro velkou většinu respondentů v první vlně výzkumu (87 %) s následně klesajícím trendem (66 % v roce 2008). Nejnovější data ovšem ukazují opět návrat k vnímání rodičovství jako velmi vysoké hodnoty (75 %). Během každého z výzkumů je patrný rozdíl mezi odpověďmi na základě pohlaví a věku, kdy pro ženy a starší jsou děti v manželství důležitější. Nejnovější zkoumání udává rozdíl 14, resp. až 30, procentních bodů v kategorii „velmi důležité“. Další rozdíl je patrný při regionálním srovnání: pro Moravany jsou děti v manželství o něco důležitější než pro Čechy, resp. Pražany.

Kterému z následujících způsobů soužití dáváte přednost?

Takto formulovaná otázka byla pokládána až v posledním výzkumu v roce 2017. Lze tedy hodnotit postoje samotné, nikoliv už jejich změnu v čase. Údaje jsou uváděny v procentech.

Tabulka 11: Kterému z následujících způsobů soužití dáváte přednost?(rok 2017, %)

%	Žít sám(a)	Mít partnera (partnerku), ale odlišné bydliště	nesezdané soužití, sňatek později	žít spolu pouze nesezdaně	manželský svazek	spolubydlení s přáteli
celkem	5	7	23	10	55	1
muž	6	7	24	11	51	1
žena	4	6	23	9	59	0
Praha	3	9	23	9	56	1
Čechy	5	7	24	11	53	1
Morava	6	6	22	8	58	0
18-29 let	8	6	48	13	23	1
30-44 let	3	6	28	15	48	1
45-59 let	7	7	19	7	60	1
60 +	4	7	9	5	75	0

Zdroj: Rabušic, Chromková Manea, 2018, s. 137, zpracování vlastní

Podle výzkumu z roku 2017 zjišťující preferenci typu soužití jej zřejmé, že Češi se výrazně přiklánějí k partnerskému způsobu života. Zastoupení respondentů, kteří dávají přednost soužití mimo partnerský svazek, je ve všech kategoriích nízké. Komunitní bydlení s přáteli je sice rozšířené například mezi studenty vysokých škol, ale je na něj pohlíženo jako na přechodné období, nikoliv celoživotní preferenci. Rovněž mnoho zejména starších lidí žije samo, ovšem více než o volbu jde o důsledek nepříznivých okolností, například ovdovění. V rámci skupiny odpovědí, ze kterých vyplývá společná domácnost (přechodné či trvalé nesezdané soužití, manželství) je celkově zřetelná preference manželského soužití. Určité rozdíly jsou patrné mezi pohlavími, kdy ženy preferují manželství oproti mužům více. Významnější rozdíl je ale vidět při dělení podle věkových kategorií. Dotazovaní vyšších věkových kategorií výrazněji preferují manželské soužití, kdežto mladší se více přiklánějí k nesezdanému soužití a pozdějšímu sňatku.

Do jaké míry je podle Vás ospravedlnitelný rozvod?

Daný dotaz byl pokládán ve všech čtyřech vlnách zkoumání postojů. Na rozdíl od předchozích vybraných dotazů odpovědi nejsou uváděny v procentech souhlasících, resp. preferujících, ale je udávána intenzita postoje. Respondenti měli k dispozici číselnou stupnici 1-10, přičemž nejnižší stupeň 1 znamená „nikdy“, nejvyšší stupeň 10 „vždy“.

Tabulka 12: Do jaké míry je podle Vás ospravedlnitelný rozvod? (1-10, nikdy-vždy)

rok, stupnice (1-10, nikdy-vždy)	2017	2008	1999	1991
celkem	6,6	5,7	5,9	5,1
muž	6,6	5,7	5,9	5,2
žena	6,6	5,7	5,9	5,0
Praha	7,5	7,1	6,7	5,8
Čechy	6,7	6,0	5,6	5,1
Morava	6,3	4,8	6,0	5,0
18-29 let	6,9	6,0	6,4	5,4
30-44 let	6,9	6,3	6,2	5,5
45-59 let	6,7	5,8	5,9	5,0
60 +	6,2	4,7	5,1	4,5

Zdroj: Rabušic, Chromková Manea, 2018, s. 253, zpracování vlastní

Z tabulky zaznamenávající ve čtyřech etapách výsledky zkoumání vyplývá trend zvyšující se tolerance rozvodu, přičemž rozdíly mezi odpověďmi mužů a žen jsou dlouhodobě zanedbatelné. Regionální srovnání ukazuje, že obyvatelé Čech a zejména Prahy považují oproti Moravanům ve větší míře rozvod za ospravedlnitelný. Jelikož nejrozšířenější římskokatolická církev rozvod neuznává, nabízí se vysvětlení ve vyšší míře religiozity na Moravě. Dále lze v datech za všechny čtyři výzkumy vidět vyšší míru tolerance rozvodu u mladších věkových kategorií ve srovnání se staršími.

5.2.2 Naše společnost

Bylo vybráno pět tvrzení souvisejících s manželstvím, která tvořila součást výzkumu uskutečněném v únoru 2017 a v různé míře výzkumů předešlých. Respondenti k těmto tvrzením vyjadřovali postoj na základě otázky: „Do jaké míry souhlasíte, nebo nesouhlasíte, s následujícími výroky?“ Odpovědi byly zařazovány do kategorií: rozhodně souhlasí, spíše souhlasí, ani souhlas ani nesouhlas, spíše nesouhlasí, rozhodně nesouhlasí, neví (Centrum pro výzkum veřejného mínění, 2017).

V tabulkách pak dvě souhlasné (rozhodně a spíše souhlasí) a dvě nesouhlasné (rozhodně a spíše nesouhlasí) odpovědi pro přehlednost tvoří sdružené kategorie „souhlasí“ a „nesouhlasí“ a odpovědi „neví“ tvoří dopočet do 100 %. Respondenti jsou sice zařazováni do kategorií (věk, pohlaví, rodinný stav...), ale tyto se ve zveřejňovaných datech vyskytují jen v komentářích a nahodile, proto zde s nimi není nakládáno. Jako první jsou zaznamenány nejnovější údaje za rok 2017 a dále pak chronologicky až k prvnímu zkoumání. Každá tabulka zaznamenávající výsledky šetření v jednotlivých letech je následně okomentována.

Manželství je zbytečná instituce

Postoj k tomuto tvrzení je zjišťován pravidelně od roku 2003. Přehledně s údaji v procentech jej uvádí následující tabulka.

Tabulka 13: Manželství je zbytečná instituce (%)

rok (%)	2017	2016	2013	2011	2010	2009	2007	2006	2005	2003
souhlas	12	12	13	14	14	10	9	9	6	6
ani souhlas, ani nesouhlas	27	27	24	29	28	25	26	19	21	20
nesouhlas	59	56	61	55	55	61	61	69	70	69

Zdroj: Centrum pro výzkum veřejného mínění, 2017, zpracování vlastní

Z výše uvedené tabulky lze usoudit, že zbytečnou instituci v manželství vidí jen malá část českých občanů (12 % v roce 2017). 59 % respondentů manželství za zbytečnou instituci nepovažuje a zbývající mají nevyhraněný postoj, případně se k otázce nedokázali vyjádřit. Při pohledu na výsledky zkoumání v předchozích letech je zpočátku vidět nárůst odpovědí souhlasících s manželstvím jako zbytečnou institucí. Tento postoj ale již zřejmě dosáhl svého maxima a při novějších zkoumáních je zaznamenáno nižší zastoupení negativního postoje k manželství.

Je v pořádku, když spolu lidé žijí, aniž by plánovali sňatek

Rovněž toto tvrzení bylo respondentům předkládáno ve všech výzkumech od roku 2003. Tabulka v procentech uvádí odpovědi.

Tabulka 14: Je v pořádku, když spolu lidé žijí, aniž by plánovali sňatek (%)

rok (%)	2017	2016	2013	2011	2010	2009	2007	2006	2005	2003
souhlas	56	57	55	52	55	49	43	42	39	46
ani souhlas, ani nesouhlas	27	26	27	29	28	31	36	34	35	30
nesouhlas	15	14	16	16	15	17	17	19	22	20

Zdroj: Centrum pro výzkum veřejného mínění, 2017, zpracování vlastní

Z dat uvedených v tabulce je zřetelný trend zvyšující se tolerance nesezdaného soužití. Po jednorázovém poklesu souhlasu mezi lety 2003 a 2005 zastoupení souhlasných odpovědí téměř vytrvale roste. Rozdíl mezi minimální (rok 2005) a maximální (rok 2016) hodnotou činí 18 procentních bodů. Podle posledního výzkumu v roce 2017 se soužitím bez sňatku nesouhlasí pouze 15 % respondentů. Spolu s rozšířením nesezdaného soužití tedy zřetelně vzrostla i tolerance k němu a stalo se široce akceptovanou společenskou normou.

Lidé, kteří chtějí mít děti, by měli nejdříve uzavřít sňatek

Oproti předešlé otázce týkající se partnerského soužití je zde podmínka vlastně navýšena o plán na společné děti. Lze tedy předpokládat, že důležitost manželství bude vnímána silněji.

Tabulka 15: Lidé, kteří chtějí mít děti, by měli nejdříve uzavřít sňatek (%)

rok (%)	2017	2016	2013	2011	2010	2009	2007	2006	2005	2003
souhlas	31	29	36	32	40	42	45	47	58	59
ani souhlas, ani nesouhlas	26	27	28	30	25	28	30	27	24	20
nesouhlas	41	40	34	37	34	27	22	23	16	18

Zdroj: Centrum pro výzkum veřejného mínění, 2017, zpracování vlastní

Trend tolerance soužití mimo manželský svazek je patrný i v případě rodin s dětmi. Za nutné v tomto případě manželství nyní nepovažuje 41 % respondentů. Posun mezi prvními a posledními výzkumy je přes 20 procentních bodů ve prospěch těch, kteří uzavření manželství v případě plánu na společné děti nepovažují za nutné. V souladu s očekáváním je ale i přesto u rodin s dětmi tolerance nesezdaného soužití nižší než v případě, kdy podmínka společných dětí není do tvrzení zahrnuta.

Hlavním důvodem uzavírání manželství je mít děti

Dané tvrzení bylo respondentům předkládáno k vyjádření až od roku 2010. Je sice vidět směřování trendu, ale zaznamenané období je zatím značně krátké.

Tabulka 16: Hlavním důvodem uzavírání manželství je mít děti (%)

rok (%)	2017	2016	2013	2011	2010
souhlas	31	30	36	35	33
ani souhlas, ani nesouhlas	24	24	23	25	27
nesouhlas	41	41	37	37	36

Zdroj: Centrum pro výzkum veřejného mínění, 2017, zpracování vlastní

Data v tabulce ukazují na poměrně rovnoměrně rozložené souhlasné a nesouhlasné skupiny odpovědí při trendu zvyšujícího se nesouhlasu s dětmi jakožto hlavním důvodem k uzavírání manželství. Tento postoj je zřejmě možné dávat do souvislosti s poměrně vysokým zastoupením rodičovství mimo manželství a s tím spojenou tolerancí tohoto jevu v posledních desítkách let. Dále je možné usuzovat, že respondenti ve velké míře vidí v manželství smysl zejména pro daný pár, resp. kromě dětí i jiné důvody pro manželství.

Když rodina nefunguje, je rozvod přijatelným řešením

Postoj k tomuto tvrzení byl zjišťován až od roku 2011. Jde o poměrně krátké období, kdy je sice možné kromě aktuálního stavu vidět náznak trendu, ale spíše je třeba počkat na výsledky zkoumání v dalších letech.

Tabulka 17: Když rodina nefunguje, je rozvod přijatelným řešením (%)

rok (%)	2017	2016	2013	2011
souhlas	75	78	76	77
ani souhlas, ani nesouhlas	15	15	16	17
nesouhlas	8	5	4	4

Zdroj: Centrum pro výzkum veřejného mínění, 2017, zpracování vlastní

Z dat uvedených v tabulce je patrné, že česká společnost je k rozvodům velmi tolerantní, což vzhledem k vysoké rozvodovosti zaznamenané v předchozí části práce lze očekávat. Od roku 2011 sice mírně kleslo zastoupení občanů akceptujících rozvod, ale rozdíl není velký a pro zhodnocení trendu je období 6 let velmi krátký časový úsek.

5.2.3 Mezinárodní program sociálního výzkumu

Byla vybrána tři tvrzení související s manželstvím, k nimž respondenti vyjadřovali své postoje ve všech třech dosavadních šetřeních v modulu Rodina proběhlých na české populaci. Tvrzení byla zároveň vybírána s ohledem na možnost komparace s dvěma dalšími zde uvedenými výzkumy. Mezi odpověďmi zahrnuje kategorie „souhlas“ odpovědi „určitě souhlasí“ a „spíše souhlasí“ a v kategorii „nesouhlas“ jsou zahrnuty odpovědi „spíše nesouhlasí“ a „určitě nesouhlasí“. Dopočet do 100 % tvoří kategorie „neví, neumí vybrat“. Data jsou zaznamenána od nejnovějšího údaje dále pak ke starším výzkumům.

Je v pořádku, když lidé spolu žijí, aniž by plánovali sňatek

Následující tabulka uvádí v procentech deklarované postoje z Mezinárodního programu sociálního výzkumu v letech 1994, 2002 a 2011/2012.

Tabulka 18: Je v pořádku, když lidé spolu žijí, aniž by plánovali sňatek (%)

rok (%)	2011/2012	2002	1994
souhlas	39,7	59,1	52,7
ani souhlas, ani nesouhlas	31,3	24,5	22,3
nesouhlas	25,8	16,3	22,5

Zdroj: Sociologický ústav AV ČR, 2014, zpracování vlastní

Od prvního zkoumání na české populaci v roce 1994 rostl podíl respondentů vyjadřující toleranci k dlouhodobému nesezdanému soužití, což odpovídá i reálnému rozšíření tohoto jevu ve společnosti. Poslední vlna výzkumu ovšem ukazuje opět na poněkud nižší akceptovatelnost partnerského života mimo manželství. Zřejmě až další výzkum s časovým odstupem ukáže, zda jde o trend, výkyv například na podkladě aktuálních událostí nebo zda na daný jev mohla částečně mít vliv i případná statistická výběrová chyba.

Lidé, kteří chtějí mít děti, by měli uzavřít sňatek

V tabulce jsou v procentech uvedeny a do kategorií odpovědí zařazeny postoje k tvrzení, které byly zjišťovány ve třech vlnách modulu Rodina.

Tabulka 19: Lidé, kteří chtějí mít děti, by měli uzavřít sňatek (%)

rok (%)	2011/2012	2002	1994
souhlas	59,5	54,5	70,4
ani souhlas, ani nesouhlas	20,6	22,9	14,1
nesouhlas	17,3	22,6	14,6

Zdroj: Sociologický ústav AV ČR, 2014, zpracování vlastní

V případě zjišťování postojů k rodině s dětmi je mezi respondenty manželství jako žádoucí vnímáno silněji než v předešlém tvrzení, do kterého děti nejsou zahrnuty. Od prvního zkoumání v roce 1994 ale došlo k určitému snížení podílu respondentů vnímajících u páru plánujícího děti manželství jako potřebné, což odpovídá i reálnému rozšíření nesezdaných soužití, ve kterých se rodí děti.

Rozvod je zpravidla nejlepším řešením situace, kdy pár není schopen řešit manželské problémy

Poslední uváděné tvrzení vyjadřuje ve třech etapách daného výzkumu postoje respondentů k rozvodu jakožto řešení problémů v manželství.

Tabulka 20: Rozvod je zpravidla nejlepším řešením situace, kdy pár není schopen řešit manželské problémy (%)

rok (%)	2011/2012	2002	1994
souhlas	50	62,5	54,5
ani souhlas, ani nesouhlas	27,7	20,1	18,7
nesouhlas	16,7	17,5	24,5

Zdroj: Sociologický ústav AV ČR, 2014, zpracování vlastní

Data ve výše uvedené tabulce potvrzují, že česká společnost je dlouhodobě tolerantní k rozvodům. Zaznamenané postoje sdělují, že minimálně polovina respondentů vidí v rozvodu nejlepší řešení zásadních problémů v manželství.

5.2.4 Komparace výzkumů o postojích českých občanů k manželství

Všechny tři uvedené dlouhodobé výzkumy kvantitativního charakteru se zabývají zkoumáním postojů a hodnot v české populaci. Pro účely této diplomové práce byla vybrána témata týkající se manželství. Respondenti svůj postoj zařazují do předem definovaných kategorií, v nichž jsou pak výsledky uváděny v procentech. V případě Evropského výzkumu hodnot je u vybraných dotazů na číselné stupnici vyjadřována síla postoje. Výzkumný projekt Naše společnost má mírně odlišné parametry zkoumaného vzorku. Na rozdíl od ostatních dvou výzkumů, které pracují s dospělou populací, jsou zde zařazeni respondenti již od 15 let věku a jejich počet je nižší než v ostatních výzkumech: při posledním zkoumání (rok 2017) šlo o 1023 osob oproti hodnotě přibližně 2000, resp. 1804, osob v dalších dvou výzkumech. Některá tvrzení, resp. otázky, ke kterým se respondenti vyjadřovali, se ve shodné nebo alespoň srovnatelné podobě vyskytují ve dvou, případně i třech výzkumech zároveň. Zde je možné při zohlednění skutečnosti ne vždy zcela identických kategorií otázek i odpovědí provést komparaci.

Byla komparována tato tvrzení:

1. Manželství je zastaralá instituce (Evropský výzkum hodnot) - Manželství je zbytečná instituce (Naše společnost)
2. Je v pořádku, když lidé spolu žijí, aniž by plánovali sňatek (Naše společnost, Mezinárodní program sociálního výzkumu)

3. Lidé, kteří chtějí mít děti, by měli (nejdříve) uzavřít sňatek (Naše společnost, Mezinárodní program sociálního výzkumu)
4. Jak jsou podle Vás důležité pro manželství děti? (Evropský výzkum hodnot) - Hlavním důvodem uzavírání manželství je mít děti (Naše společnost)
5. Do jaké míry je podle Vás ospravedlnitelný rozvod? (Evropský výzkum hodnot) - Když rodina nefunguje, je rozvod přijatelným řešením (Naše společnost) - Rozvod je zpravidla nejlepším řešením situace, kdy pár není schopen řešit manželské problémy (Mezinárodní program sociálního výzkumu).

Manželství jako zastaralou, resp. zbytečnou, instituci vnímá jen malý podíl respondentů. Při srovnání v čase je v obou výzkumech, kde tato otázka byla pokládána, zřejmá shoda na počátečních velmi nízkých hodnotách (7, resp. 6 %), následném vzestupu postoje k manželství jakožto zastaralé nebo zbytečné instituci (až 24 % v Evropském výzkumu hodnot v roce 2008), ale v posledních zkoumáních opět pokles tohoto vlastně odmítavého pohledu (17, resp. 12 %). Z daného lze tedy usoudit, že i přes výrazný pokles počtu sňatků pro většinu společnosti manželství smysl má (Rabušic, Chromková Manea, 2018, s. 105; Centrum pro výzkum veřejného mínění, 2017).

Dotazy na toleranci ke společnému životu bez plánovaného sňatku, a následně i v situaci, pokud by součástí rodiny měly být děti, byly pokládány ve dvou výzkumech. Naše společnost uvádí v čase zvyšující se zastoupení odpovědí vyjadřující toleranci k nesezdanému soužití (56 % v roce 2017) a snižující se podíl těch, kteří v případě plánu na společné děti vidí nutnost uzavřít manželství (31 % v roce 2017) (Centrum pro výzkum veřejného mínění, 2017). Oproti tomu Mezinárodní program sociálního výzkumu při posledním zkoumání zaznamenal po předchozím nárůstu určitý pokles tolerance nesezdaného soužití (39,7 % v roce 2012). Zastoupení těch, kteří považují manželství za nutné v případě plánu na společné děti mezi prvním a posledním zkoumáním pokleslo, ve srovnání s projektem Naše společnost ovšem vykazuje vyšší hodnoty (59,5 % v roce 2012) (Sociologický ústav AV ČR, 2014).

Velké rozdíly v odpovědích na dotazy směřující k dětem v manželství ukazují na to, jak zdánlivě podobně položené otázky můžou vyvolat odlišné pohledy. Pokud zněl v Evropském výzkumu hodnot dotaz: „*Jak jsou podle Vás důležité pro manželství děti?*“, tvořily součty odpovědí vyjadřující ve větší či menší míře důležitost dětí vždy více než 90 % (Rabušic, Chromková Manea, 2018, s. 120). Oproti tomu ve výzkumném projektu Naše společnost byl zjišťován postoj ke tvrzení: „*Hlavním důvodem uzavírání manželství je mít děti*“. Zde již souhlas nebyl vyjadřován tak silně, zřejmě proto, že tvrzení může vyvolávat dojem upozadění dalších důvodů pro uzavření manželství. V daném výzkumu vidí děti jako

hlavní důvod pro uzavření manželství okolo třetiny respondentů (Centrum pro výzkum veřejného mínění, 2017).

Odpovědi na dotaz, resp. postoj k tvrzení, týkající se rozvodu vyjadřují ve všech třech výzkumech od respondentů vysokou míru jeho tolerance. Určité rozdíly opět mohou plynout z mírně odlišně položených otázek, kdy rozvod může být „ospravedlnitelným“, „přijatelným“ nebo „nejlepším“ řešením zásadních problémů v manželství. Termín „nejlepší“ použitý v Mezinárodním programu sociálního výzkumu se zřejmě velkému podílu respondentů jeví jako příliš silný, s čímž koresponduje i oproti ostatním zkoumáním relativně nejnižší zastoupení souhlasných odpovědí, 50 - 62,5 % mezi lety 1994 a 2012 (Sociologický ústav AV ČR, 2014). Naše společnost pracovala s termínem „přijatelný“, za který rozvod považuje v průběhu čtyř zkoumání 75 - 78 % respondentů (Centrum pro výzkum veřejného mínění, 2017). V Evropském výzkumu hodnot považovali respondenti v posledním zkoumání v roce 2017 rozvod za ospravedlnitelný v míře 6,6 na desetimístné škále (Rabušic, Chromková Manea, 2018, s. 253).

SOUHRN SEKUNDÁRNÍ A KOMPARATIVNÍ ANALÝZY DAT

Cílem sekundární a komparativní analýzy dat bylo zpracování, analýza, komparace a interpretace dat souvisejících s manželstvím. Údaje pro první část kapitoly (zabývající se událostmi demografického charakteru) byly získávány cestou internetových stránek Českého statistického úřadu. Druhá část se věnuje postojům českých občanů k instituci manželství a souvislostem. Zdrojem byl Evropský výzkum hodnot, projekt Naše společnost a Mezinárodní program sociálního výzkumu.

Ve shodě se zjištěními v teoretické části práce také sekundární analýza dat zveřejněných Českým statistickým úřadem ukazuje prudký pokles počtu sňatků od 90. let 20. století z původně relativně vysokých hodnot. Ve srovnání s maximy v polovině 70. let 20. století jde přibližně o polovinu sňatků. Současný stav se už ale jeví jako stabilnější s náznakem nárůstu sňatků. Věk ženichů a nevěst při jejich prvním sňatku naopak od 90. let vytrvale stoupá. V roce 2015 šlo o 32 let u svobodného ženicha a 29,2 let u svobodné nevěsty (Český statistický úřad, 2017).

Úhrnná rozvodovost po vytrvalém vzestupu kolem roku 2010 zřejmě dosáhla svého maxima na hranici necelých 50 %. Je tedy rozvedeno téměř každé druhé manželství. Rozvodovost ovšem vykazuje určité regionální odlišnosti. Z analýzy dat pro roky 2005, 2010 a 2015 vyplývá nejnižší míra rozvodovosti ve Zlínském kraji a kraji Vysočina. Naopak

relativně vyšší je rozvodovost ve Středočeském, Jihočeském a Libereckém kraji (Český statistický úřad, 2016).

O nesezdaných soužitích hovoří výsledky Sčítání lidu, domů a bytů. Podíl nesezdaných soužití z úplných rodin narostl mezi lety 1991 a 2011 ve všech věkových kategoriích. Nejvíce je tento způsob soužití rozšířen u osob nižšího věku a z pohledu rodinného stavu u svobodných. Podíl osob žijících v nesezdaném soužití je vyšší ve větších městech. Regionálně je nejvyšší zastoupení v krajích Karlovarském, Praze a Ústeckém, nejnižší na Vysočině a ve Zlínském kraji (Český statistický úřad, 2014).

Z šetření Evropského výzkumu hodnot vyplynulo, že věrnost v manželství představuje pro velkou většinu české dospělé populace velmi důležitou hodnotu. Při posledním zkoumání v roce 2017 považovali respondenti věrnost v manželství za velmi důležitou v 79 %, což je o 6 až 8 procentních bodů více než při předešlých výzkumech. Zdá se tedy, že hodnota věrnosti nabývá na důležitosti. Ve větší míře tento postoje zaujímají Moravané oproti Čechům, resp. Pražanům. S výrokem, že manželství je zastaralá instituce, souhlasí pouze 17 % respondentů. Lze tedy usoudit, že velká většina českých občanů i přes statisticky zaznamenaný pokles sňatečnosti vidí v instituci manželství smysl a budoucnost. Mladší lidé jsou v postojích k manželství skeptičtější než starší (Rabušic, Chromková Manea, 2018, s. 98, 105).

Děti jsou v manželství velmi důležité pro většinu respondentů (75 % v roce 2017). Dotaz směřující na preferovaný způsob soužití byl součástí výzkumu až v roce 2017. Češi dávají přednost soužití v partnerském svazku, a to buď přímo jako manželé (vyšší věkové kategorie) nebo jako nesezdaní partneři s výhledem na manželství v budoucnu (mladší věkové kategorie). Ze zkoumání rovněž vyplynul trend zvyšující se tolerance rozvodu. Moravané jsou k rozvodu méně tolerantní než Češi, resp. Pražané (Rabušic, Chromková Manea, 2018, s. 102, 137, 253). V této regionální odlišnosti, stejně jako v případě silnějšího postoje k manželské věrnosti, lze vidět souvislost s vyšší mírou religiozity na Moravě.

Výsledky opakovaných výzkumů veřejného mínění na téma postojů českých občanů k manželství a rodině jakožto součást projektu Naše společnost ukazují, že pouze malý podíl respondentů (12 % v roce 2017) vidí v manželství zbytečnou instituci. I přesto je ale česká společnost k nesezdanému soužití tolerantnější než dříve: pro 56 % respondentů v roce 2017 je v pořádku, když spolu lidé žijí, aniž by plánovali sňatek a přímo nesouhlasný postoj udává pouze 15 % respondentů. V případě plánu páru na vlastní děti je postoj k manželství silnější, zde manželství za nutné nepovažuje 41 % respondentů. Děti za hlavní důvod pro uzavření

manželství považuje 31 % respondentů. Řešení problémů rozvodem je přijatelné pro velkou část české společnosti, přibližně tři čtvrtiny (Centrum pro výzkum veřejného mínění, 2017).

Ze tří etap Mezinárodního programu sociálního výzkumu vyplynula nejprve rostoucí, ale následně opět klesající tolerance nesezdaného soužití. Kvalifikovanější pohled na tato data bude možný až po dalším zkoumání s časovým odstupem. Pokud je dotaz směřován na nutnost uzavření manželství v případě plánu na vlastní děti, je stále manželství vnímáno poměrně silně, byť mezi lety 1994 a 2011/2012 došlo ke snížení souhlasného postoje z hodnoty 70,4 % na 59,5 %. Rozvod za nejlepší řešení situace se zásadními problémy v manželství považovalo ve všech třech vlnách výzkumu minimálně 50 % respondentů (Sociologický ústav AV ČR, 2014).

Statistická data o českých občanech i jejich zkoumané hodnotové orientace a postoje v oblasti manželství odpovídají zjištěním uvedeným v teoretické části práce. Pro část empirickou lze zejména výzkumy postojů k instituci manželství brát jako inspiraci při tvorbě dotazů. Na rozdíl od kvantitativního charakteru výše analyzovaných výzkumů bude zkoumání v empirické části mít charakter kvalitativní. Pomocí rozhovorů s dotazovanými v rozsahu možností diplomové práce sice nelze mapovat postoje široké veřejnosti, ale na menším vzorku je lépe možné těmto postojům porozumět.

6 Empirické šetření o postojích k manželství ve velkoměstském a rurálním prostředí

Empirická část diplomové práce navazuje na část teoretickou a sekundární a komparativní analýzu dat. Klade si za cíl cestou polostandardizovaných rozhovorů zjistit, jaké postoje k instituci manželství a jeho alternativám zaujímají dospělí lidé mladšího věku žijící jednak v Praze a jednak v rurálním prostředí Zlínského kraje. Východisky pro tvorbu výzkumných otázek byly zejména dotazy, resp. tvrzení, které byly zpracovávány v kapitole 5.2 Postoje českých občanů k manželství v již uskutečněných výzkumech. Otázky pro empirickou část práce byly konstruovány tak, aby vyhovovaly sběru dat pomocí polostandardizovaného rozhovoru. Vzhledem ke zvolenému nástroji sběru dat bylo možné dotazy doplňovat a vysvětlovat, aby dotazovaní lépe porozuměli pokládaným otázkám a bylo možné zaznamenat postoje dotazovaných i důvody, které je k nim vedou a význam, který daným jevům přikládají.

6.1 Výzkumný vzorek a průběh terénního šetření

Pro rozhovory bylo záměrným výběrem vybráno 6 manželských nebo nesezdaných párů bez vztahu k náboženské víře. 3 páry žijí v Praze a 3 v rurálním prostředí Zlínského kraje. Jako další kritéria výběru byl zvolen věk mezi 22 a 30 lety, společná domácnost a délka trvání partnerského vztahu 3 až 5 let. Dotazovaní byli seznámeni s tématem a účelem rozhovoru a jeho předpokládaným průběhem, s čímž souhlasili. Z důvodu anonymizace byla dotazovaným přiřazena fiktivní křestní jména, která byla pro přehlednost volena tak, aby muž i žena z jednoho páru měli jméno se shodným počátečním písmenem. Dotazovaní z Prahy vystupují pod jmény z počátku abecedy, dotazovaným ze Zlínského kraje byla přiřazena jména z konce abecedy. Tabulka uvádí jejich stručnou charakteristiku.

Tabulka 21: Základní informace o dotazovaných

Označení dotazovaného	Bydliště	Věk	Nejvyšší dosažené vzdělání	Profese
Aleš	Praha	29	VŠ (Mgr., biologie)	Ph.D. student biologie
Alena	Praha	27	VŠ (Mgr., historie)	knihovnice
Bohdan	Praha	24	VŠ (Bc., technika)	student
Barbora	Praha	24	VŠ (Bc., ekonomie)	studentka, produkční
Daniel	Praha	29	VŠ (Mgr., chemie, biologie)	učitel
Dana	Praha	24	VŠ (Bc., ekonomie)	studentka, obsluha kavárny
Tomáš	Zlínský kraj	28	SŠ (SPŠ)	provozní v hotelu
Tereza	Zlínský kraj	27	VŠ (Ing., chemie)	provozní v hotelu
Václav	Zlínský kraj	24	SŠ (gymnázium)	prodejní asistent
Věra	Zlínský kraj	26	VOŠ (ekonomie)	studentka, účetní
Zdeněk	Zlínský kraj	30	SŠ (SPŠ)	pracovník ostrahy
Zuzana	Zlínský kraj	25	VŠ (Bc., ekonomie)	studentka, účetní

Zdroj: Zpracování vlastní

Rozhovory s dotazovanými probíhaly na počátku roku 2019, a to vždy zvlášť s mužem a zvlášť se ženou. Byly zjišťovány jejich postoje k instituci manželství, jeho alternativám a dalším souvislostem jako jsou například děti v manželství nebo rozvod. Rozhovory byly nahrávány a následně přepisovány. Přepis rozhovorů tvoří přílohu na konci diplomové práce. Pro lepší čitelnost byla při přepisu odstraněna přechytnutí a tzv. slovní vata, případně vyjádření mírně upraveno blíže spisovné češtině. V následující tabulce jsou přehledně uvedeny otázky, které byly při tvorbě empirické části diplomové práce pokládány dotazovaným. Zároveň jsou v pravém sloupci uvedeny dotazy, resp. tvrzení, které byly zpracovávány v kapitole 5.2 Postoje českých občanů k manželství v již uskutečněných výzkumech, a ze kterých vždy konkrétní otázka pro empirické zkoumání vycházela.

Tabulka 22: Otázky pokládané dotazovaným

Otázky pokládané dotazovaným ve vlastním empirickém šetření	Dotazy (tvrzení) obsažené ve sledovaných uskutečněných výzkumech
1. Lidé mohou žít v manželství, dále třeba nesezdání a následně plánovat manželství nebo nikoliv, někteří mohou udržovat partnerský vztah při samostatném bydlení nebo žít zcela mimo partnerský svazek. Jaké uspořádání je pro Vás nyní nejhodnější a jaké jsou Vaše představy do budoucna?	Kterému z následujících způsobů soužití dáváte přednost? (Evropský výzkum hodnot)
2. Jaký je Váš názor na tvrzení, že manželství je zastaralá, nebo zbytečná, instituce?	Manželství je zastaralá instituce (Evropský výzkum hodnot) - Manželství je zbytečná instituce (Naše společnost)
3. Jaký je Váš názor na párové soužití, ve kterém není v plánu manželství? Z Vašeho pohledu nese tento způsob soužití nějaké výhody a nevýhody oproti manželství?	Je v pořádku, když lidé spolu žijí, aniž by plánovali sňatek (Naše společnost, Mezinárodní program sociálního výzkumu)
4. Pokud partneři spolu plánují děti, je podle Vás důležité, aby uzavřeli sňatek? Můžete uvést důvody svého postoje?	Lidé, kteří chtějí mít děti, by měli (nejdříve) uzavřít sňatek (Naše společnost, Mezinárodní program sociálního výzkumu)
5. Někdy partneři děti mít nechtějí nebo nemohou, například z důvodu zdravotního stavu nebo vyššího věku. Myslíte, že má manželství smysl i v tomto případě? Můžete uvést důvody svého postoje?	Jak jsou podle Vás důležité pro manželství děti? (Evropský výzkum hodnot) - Hlavním důvodem uzavírání manželství je mít děti (Naše společnost)
6. Považujete rozvod za přijatelné řešení vážných problémů v manželství? Můžete uvést situace, kdy byste rozvod považoval(a) za rozumné řešení?	Do jaké míry je podle Vás ospravedlnitelný rozvod? (Evropský výzkum hodnot) - Když rodina nefunguje, je rozvod přijatelným řešením (Naše společnost) - Rozvod je zpravidla nejlepším řešením situace, kdy pár není schopen řešit manželské problémy (Mezinárodní program sociálního výzkumu)

Zdroj: Zpracování vlastní

6.2 Analýza a interpretace dat získaných z vlastního terénního šetření pomocí rozhovorů

Celkem 12 přeepsaných rozhovorů s dotazovanými na téma postojů k manželství bylo několikrát pročitáno, následně analyzováno a interpretováno. Kapitola je přehledně členěna podle dílčích témat, která jsou vymezena položenou otázkou, resp. skupinou otázek nebo tvrzením, tak, jak byla v rozhovorech pokládána. Kromě základních otázek byly pokládány i otázky doplňující. Odpovědi jsou v redukované podobě uvedeny v tabulce vždy zvlášť pro každou otázku nebo téma. Zároveň je každé téma shrnuto a odpovědi srovnávány mezi skupinou párů žijících v Praze a těch, kteří žijí v rurálním prostředí Zlínského kraje.

6.2.1 Způsob soužití

První otázka byla položena takto: „*Lidé mohou žít v manželství, dále třeba nesezdání a následně plánovat sňatek nebo nikoliv, někteří mohou udržovat partnerský vztah při samostatném bydlení nebo žít zcela mimo partnerský svazek. Jaké uspořádání je pro Vás nyní nejhodnější a jaké jsou Vaše představy do budoucna?*“ Už z konstrukce otázky je zřejmé, že se odpovědi budou lišit podle aktuálního stavu dotazovaného, tedy zda žije v manželství nebo nesezdaném soužití. V tabulce jsou ve stručné podobě uvedeny odpovědi dotazovaných.

Tabulka 23: Způsob soužití

Dotazovaný	Nynější způsob soužití	Plán do budoucna
Aleš	ženatý	beze změny
Alena	vdaná	uvažuje o dětech
Bohdan	společné soužití	manželství, bydlení a rodina po studiu
Barbora	sdílená domácnost	dostudování školy, posunutí vztahu a rodina
Daniel	partnerský svazek ve společné domácnosti	možná děti, časem třeba manželství
Dana	žije s partnerem	sňatek pro ni není zásadní
Tomáš	ženatý	děti, stavba domu
Tereza	vdaná	řešení vlastního bydlení
Václav	svobodný, žije s partnerkou	manželství je priorita, partnerka zatím studuje
Věra	nesezdání ve společném bytě	svatba po studiu
Zdeněk	zasnoubený	chce se oženit
Zuzana	zasnoubená	svatba po dokončení studia

Zdroj: Zpracování vlastní

Téma sledující způsob soužití bylo možné rozdělit na zhodnocení aktuálního stavu a představ do budoucna. Byl předpoklad, že se vyskytnou určité rozdíly v plánech do budoucna podle toho, zda jde o osoby v manželském svazku nebo mimo něj. A rovněž bylo možné očekávat jiné odpovědi u studujících nebo pracujících osob. Dané předpoklady se potvrdily. Aleš uvádí: „*Jelikož jsem už ženatý, do budoucna na tom nehodlám nic měnit.*“ Oproti tomu Václav, který je svobodný, sděluje: „*Manželství je pro mě něco jako chtěný společný závazek dodržování společných hodnot a dosahování společných cílů. Partnerka zatím studuje, tak asi potom.*“ Vícekrát byl různou formou vyjádřen kladný vztah k tradiční posloupnosti v časování důležitých životních událostí. Alena: „*Jsem pro tradiční model, tedy nejprve svatba a společné bydlení, a teprve pak rozšiřování rodiny.*“ V podobném duchu se vyjádřil i Bohdan: „*V aktuální situaci, kdy oba studujeme, je nejvhodnější společné soužití s tím, že po škole by se po pár letech uvažovalo o dalším posunutí vztahu, což by mělo být manželství. Chtěli bychom vyřešit bydlení a pak založit rodinu.*“

S poněkud nižší četností se vyskytlo odmítání sňatku nebo jeho odsouvání do neurčité budoucnosti. Nejvýrazněji se v tomto směru vyjádřila Dana: „*Teď pro svůj život nepotřebuji sňatek a ani v budoucnosti ho nevidím jako zcela zásadní.*“ Daniel vyjadřuje spokojenost se stávajícím stavem rovněž pro jeho společenskou toleranci: „*Necítím žádný společenský tlak na to, abych uzavřel sňatek.*“

Pokud se dotazovaní k případným mezníkům ve vztahu nevyjádřili rovnou, byla pokládána doplňující otázka, která zjišťovala, co by mohlo v budoucnu být impulzem pro změnu jejich partnerského uspořádání. Všeobecně byla doplňující otázka chápána v pozitivním smyslu. O možnosti, že by jejich svazek případně nemusel být trvalého charakteru, se nezmínil nikdo z dotazovaných. Věra vyjádřila plánované mezníky ve svém životě takto: „*Prvním krokem je dostudovat. Pak ověřit, zda spolu opravdu dokážeme žít v jiném režimu, kdy už budu trvale pracovat. Pak následuje svatba a po ní postavení domku.*“

Dílčí souhrn zjištění o způsobu soužití

V odpovědích dotazovaných na otázku týkající se jejich nejuvhodnějšího partnerského uspořádání nyní a plánů do budoucna se vyskytly rozdíly i shody. U párů, kteří nyní žijí nesezdaně, se ve větší míře vyskytuje manželství jako plán do budoucna. Pouze jeden pár ale v tomto směru udělal nějaké, spíše tedy společenské, kroky a veřejně oznámil zasnoubení. Další, kteří manželství plánují, mají většinou podmínky v podobě ukončení studia nebo vyřešení vlastního bydlení. Jeden pár společnou budoucnost v manželství spíš nevidí. Dotazovaní, kteří žijí v manželství, tedy dva páry, už více uvažují o dětech a například stavbě domu.

Určité rozdíly mezi dotazovanými z Prahy a ze Zlínského kraje se při bližším srovnávání vyskytly. Pouze u páru ze Zlínska se objevil termín zasnoubení. O zasnubách nikdo z dalších nemluvil. Výraznější odmítání manželství v případě své osoby se vyskytlo u jedné dotazované z Prahy. Její partner ovšem už tak odmítavý postoj nevyjadřoval. Rozdíly v odpovědích dotazovaných z obou regionů ovšem nelze považovat za zásadní a jednoznačně rozdělující. Mezi oběma skupinami převažovalo zejména jako plánované uspořádání manželské.

6.2.2 Manželství jako zastaralá (zbytečná) instituce

V tématu manželství jakožto zastaralé nebo zbytečné instituce dotazovaní odpovídali na otázku: „*Jaký je Váš názor na tvrzení, že manželství je zastaralá, nebo zbytečná, instituce?*“ Vyjádření jsou shrnuta v následující tabulce.

Tabulka 24: *Manželství jako zastaralá, nebo zbytečná, instituce*

Dotazovaný	Manželství jako zastaralá, resp. zbytečná, instituce
Aleš	manželství je důležité, není povinné, respektuje osobní preference
Alena	manželství je potřebná instituce, právní výhody, pocit zodpovědnosti, obecně obliba poklesla
Bohdan	manželství není zbytečné, důležité pro plánování společné budoucnosti
Barbora	nevnímá jako zastaralé nebo zbytečné, uznává i rodiny bez sňatku, dnešní doba vidí manželství jako zastaralé
Daniel	nevnímá manželství jako zbytečné, pro mnohé (hlavně bezdětné) je lepší bez sňatku
Dana	je zbytečné, pro děti možná vhodné
Tomáš	manželství je na ústupu, zastaralé, není zbytečné, sám je pro manželství, pro něj přirozené
Tereza	manželství je ve společnosti upozaděno, nemyslí si, že je zbytečné, tradice
Václav	manželství odsouváno na druhou kolej, nepovažuje jej za zastaralé
Věra	manželství není zbytečné, vhodné kvůli dětem a praktickým věcem
Zdeněk	manželství není zbytečné, ale není dominantní
Zuzana	manželství nepovažuje za zbytečné, důležité pro děti kvůli příjmení

Zdroj: Zpracování vlastní

Jen výjimečně někdo z dotazovaných vyjádřil názor, že manželství je zbytečné. Tento postoj sdílí Dana: „*Přikláním se spíše k tomu, že je to zbytečná instituce.*“ Více dotazovaných tvrdilo, že oni sami manželství za zbytečné nepovažují, ale ve společnosti vidí manželství jako upozaděné nebo odsouvané. V tomto směru se vyjádřila například Tereza: „*I když je teď*

ve společnosti manželství upozaděno, nemyslím si, že by se jednalo o zbytečnou instituci.“ Zdeňkovo vyjádření je podobného charakteru, zároveň srovnává současnou situaci s pojetím manželství zasazeném do minulosti: „Manželství určitě není zbytečná instituce. Jen už není dominantní a pouze křesťanská.“

Určité srovnávání v postojích k manželství, který dotazovaní mohou vidět například v generaci svých rodičů, popsal Aleš takto: *„Na manželství se v současné době samozřejmě pohled mění, dříve to byla věc víceméně povinná, dnes už to tak není.“* Dané vyjádření může částečně vysvětlovat dramatický rozdíl mezi počty sňatků v generaci dotazovaných a jejich rodičů: nyní partneři v takové míře nepociťují od společnosti či rodiny tlak na vstup do manželství. Rozdílný pohled na manželství v rámci celé společnosti ve srovnání s minulostí vnímá více dotazovaných. Alena k tomuto uvádí: *„Je teda pravda, že se v dnešní době uzavírá méně manželství a jeho obliba na úkor společného života na hromádce dost poklesla.“*

I přes vnímaný pokles ve vstupech do manželství v celé společnosti dotazovaní ve své většině vyjadřují důvody, proč má manželství stále smysl jak pro ně, tak pro společnost. Barbora: *„Manželství je podle mého názoru důležité jak pro jednotlivé páry, které si chtějí stvrdit lásku a například posunout svůj vztah. Stejně tak si myslím, že pro společnost jako takovou je manželství taky důležité.“* Mezi dalšími důvody, pro které manželství smysl má, jsou uváděny praktické záležitosti jako je například společné příjmení nebo právní výhody (společné jmění, dědictví). Rovněž je v manželství viděna citová stránka a dlouhodobý závazek, který na druhé straně dává jistotu. Dané faktory jsou vnímány důležitěji, pokud jsou v rodině děti, a naopak, pokud děti nejsou, může být na manželství pohlíženo jako na méně potřebné. Daniel: *„V současné době je ale pro mnohé páry, hlavně ty bezdětné, příjemnější žít bez závazků pouze v partnerském svazku, protože by jim manželství žádné velké výhody nepřineslo.“* Dochází tedy k pomyslnému vyhodnocování zisků a ztrát, což může rozhodnutí o manželství dále odsouvat.

Dílčí souhrn zjištění o manželství jako zastaralé (zbytečné) instituci

V postojích ke tvrzení o manželství jako zbytečné nebo zastaralé instituci převažovalo mínění o smyslu manželství pro daný pár i společnost. Ač jsou dotazovaní součástí mladší dospělé generace, ve velké míře vnímají rozdíly v pohledech na manželství i reálné chování lidí, které nastalo během několika desítek let. Všimají si, že manželství zdaleka nejsou uzavíraná v takovém rozsahu jako v předešlých generacích. Pokud argumentují ve prospěch manželství, uvádí důvody charakteru právního, praktického nebo citového. V případech, kdy

dotazovaní nejsou o smysluplnosti manželství až tak přesvědčeni, by jej za vhodné považovali případně u rodiny s dětmi.

Mezi dotazovanými z Prahy a ze Zlínského se vyskytly rozdíly jen v menší míře. Jedna dotazovaná z Prahy je vyjádřila o zbytečnost manželství, zároveň ale uvedla, že v případě dětí by možná vhodné bylo. Mezi dotazovanými ze Zlínska nebyl nikdo s podobným osobním postojem a jednou byla zmíněna dlouhodobá tradice manželství ve společnosti. Ve srovnatelné míře jako u první skupiny se vyskytoval pohled na manželství v rámci celé společnosti ve smyslu poklesu jeho oblíbenosti.

6.2.3 Trvale nesezdané soužití

Třetí otázka: „*Jaký je Váš názor na párové soužití, ve kterém není v plánu manželství?*“ byla rovnou ve svém zadání doplněna o další otázku: „*Z Vašeho pohledu nese tento způsob soužití nějaké výhody a nevýhody oproti manželství?*“ V tabulce jsou v prvním sloupci shrnuty postoje k dlouhodobému nesezdanému soužití, a dále pak udávané výhody a nevýhody nesezdaného soužití ve srovnání s manželským soužitím.

Tabulka 25: Nesezdané soužití

Dotazovaný	Trvale nesezdané soužití	Výhody	Nevýhody
Aleš	případné výhrady ze strany rodiny nebo společnosti, nevidí rozdíl mezi dlouhodobým vztahem a manželstvím	ochrana druhého v případě exekuce	odlišné příjmení rodiče a dítěte, horší dostupnost informací v nemocnici
Alena	tolerantní	nespatřuje	odlišné příjmení dětí, ztížení dědictví, nižší stabilita
Bohdan	pokud není v plánu rodina, manželství zbytečné	jednodušší ukončení	chybí právní jistota
Barbora	tolerantní	snadnější ukončení, nikoliv ale vztahové	horší správa majetku a hypotéky
Daniel	individuální volba	není riziko rozvodu	horší dostupnost informací v nemocnici, nižší ochrana slabšího
Dana	normální	jednodušší únik, větší vyrovnanost rolí	praktické, není společné příjmení, nejsou informace v nemocnici
Tomáš	tolerantní	lze snáze ukončit, nejsou komplikace kolem svatby	praktické a úřední věci
Tereza	věc daného páru	nejsou závazky a povinnosti	nejjistota, odlišná příjmení, hůře dostupná hypotéka
Václav	rodinu si představuje s manželstvím	jednodušší možnost ukončení, možnost vyhnout se dluhům partnera	komplikace při nemoci nebo úmrtí
Věra	věc domluvy v páru	rozchod bez administrativních kroků	chybí jistota, není společné jmění
Zdeněk	vztah na nižší úrovni	větší volnost	obtížnější řešení praktických věcí
Zuzana	tolerantní, pokud nejsou děti	jednodušší rozchod	horší dostupnost hypotéky

Zdroj: Zpracování vlastní

Společným rysem více odpovědí je tolerance nesezdaného soužití, ve kterém není ani v plánu sňatek. Věra uvádí: „*Můj názor je takový, že je to každého věc. Každému vyhovuje něco jiného.*“ Pro někoho je takový vztah s manželstvím srovnatelný. Aleš se vyjádřil takto:

„Z určitého pohledu nemusí být moc rozdíl mezi dlouhodobým vztahem a manželstvím.“ Zdeněk už nějaký rozdíl vidí: *„Řekl bych, že je to skoro to samé, jen manželství je vztah na trochu vyšší úrovni.“* Zuzana vyjadřuje vazbu na děti v manželství i rozdílný pohled společnosti nyní a v minulosti: *„Pokud lidé nemají děti, přijde mi úplně jedno, pokud žijí takzvaně na psí knížku. Dnes už na takový pár není nahlíženo nijak zle, jako tomu bývalo dřív.“* Václav sice přímo nevyjádřil nesouhlas s dlouhodobě nesezdaným soužitím, ale svůj postoj sdělil takto: *„Lidi žijící na hromádce třeba dvacet let nepovažují za rodinu, ale za partnery.“*

Jako výhoda nesezdaného soužití ve srovnání s manželstvím je v největší míře uváděna snazší možnost jeho ukončení. Barbora se vyjadřuje takto: *„Výhodou soužití mimo manželství bude zřejmě snadnější ukončení vztahu daného páru.“* Zároveň ale vidí rozdíl mezi formální a vztahovou stránkou případně končícího vztahu: *„Vnímám jejich rozchod snazší než v manželství, ale pouze na formální úrovni, nikoli na vztahové.“* Dana považuje nesezdané soužití za vyrovnanější: *„V manželství může pak jeden mít větší moc než druhý.“* Je zmiňováno i riziko společných dluhů v manželství, kterým by se nesezdaný partner mohl vyhnout. K tomuto se vyjádřil například Václav: *„Někdo třeba vidí riziko v případných dluhích druhého z manželů, kterým by se bez manželství mohl vyhnout.“* Zároveň ale hned pochybuje: *„Ale po více letech to stejně tak jednoduše asi nejde.“*

Nevýhody dlouhodobého nesezdaného soužití jsou praktického, právního nebo emocionálního charakteru. Mezi praktickými nevýhodami je na prvním místě udáváno odlišné příjmení, zejména u rodiny s dětmi. Tereza k tomuto sděluje: *„Z praktického pohledu mi také připadá jako nevýhoda řešení odlišných jmen v případě společných dětí, které se spíš jmenují po otci.“* Dále jsou vícekrát popisované možné komplikace při hospitalizaci jednoho z partnerů. Daniel: *„V případě některých závažných událostí, například pobyt partnera v nemocnici, nejste brán jako osoba blízká, nebudete informováni o stavu partnera.“* Více dotazovaných se vyjadřovalo k horší dostupnosti hypotéky. Zuzana: *„Například manželé dostanou snadněji hypotéku.“* Zmiňováno je také ztížené dědické řízení, resp. komplikace při úmrtí. Mezi nevýhody týkající se spíše citové nebo emocionální stránky patří pocit nižší stability a jistoty. Tereza sděluje: *„Z negativ bych vyzdvihla na emocionální úrovni právě tu nejistotu, kdy vás bez jakýchkoliv obtíží může partner ze dne na den opustit.“* Možnost snazšího ukončení nesezdaného soužití ve srovnání s manželstvím tedy nemusí vždy představovat výhodu.

Dílčí souhrn zjištění o trvale nesezdaném soužití

V tomto tématu se dotazovaní vyjadřovali k trvale nesezdanému soužití a jeho výhodám a nevýhodám oproti manželství. Daný typ soužití je mezi dotazovanými ve velké míře tolerován a považován za normální, a to zejména tehdy, pokud nejde o rodinu s dětmi. Za výhodu nesezdaného soužití ve srovnání s manželstvím je v nejvyšší míře považována snazší možnost jeho ukončení. Dále bylo uváděno nižší riziko společných dluhů. Mezi nevýhody dotazovaní řadili praktické a právní záležitosti jako je odlišné příjmení v rodině, horší dostupnost hypotéky, horší dostupnost informací v nemocnici. Dále byl uváděn pocit nižší stability svazku a nižší jistoty. Absenci vdovského (vdoveckého) důchodu neuvedl nikdo z dotazovaných a pouze jednou byly zmiňovány komplikace při dědictví nebo komplikace při úmrtí. Toto lze vysvětlit zvoleným vzorkem dotazovaných zahrnujícím výhradně mladší dospělou, pro které představuje řešení hypotéky nebo příjmení dětí daleko reálnější problém.

Při srovnání odpovědí dotazovaných žijících v Praze a v rurálním prostředí Zlínského kraje není vidět mnoho rozdílů. Poněkud méně tolerantně se vyjádřil jeden dotazovaný ze Zlínska, zároveň ale jeden dotazovaný z Prahy má pocit, že se společnost nebo rodina může k dlouhodobému nesezdanému soužití jejich členů stavět negativně, byť zřejmě nepůjde o častý jev. K výhodám a nevýhodám nesezdaného soužití se obě skupiny vyjadřovaly přibližně vyrovnaně.

6.2.4 Důležitost manželství v rodině s dětmi

Dotaz: „*Pokud partneři spolu plánují děti, je podle Vás důležité, aby uzavřeli sňatek? Můžete uvést důvody svého postoje?*“ je oproti předešlé otázce vlastně navýšen o společné děti obou partnerů. Lze tedy očekávat silnější postoj k uzavírání manželství a nižší míru tolerance nesezdaného soužití. Následující tabulka shrnuje odpovědi dotazovaných.

Tabulka 26: *Důležitost manželství v rodině s dětmi*

Dotazovaný	Důležitost manželství v rodině s dětmi
Aleš	dobré, pokud jsou sezdáni, společensky logické, stejné jméno
Alena	důležité, bezpečné prostředí pro výchovu
Bohdan	tradice
Barbora	důležité, tradice (i křesťanská), právní stránka, ale jde o vlastní volbu každého
Daniel	rozumné, hlavně z právních důvodů, stejné příjmení, i bez manželství je rodina s dětmi běžná
Dana	dítě nemusí být impulzem k manželství, respektuje opačný názor
Tomáš	nikoliv důležité, ale lepší a vhodné, praktické, pro děti srozumitelné, stejné příjmení
Tereza	osobně důležité, emocionální stránka, odkazuje na situaci v dětství
Václav	důležité, větší jistota, zkušenost z okolí
Věra	důležité, lze i svatba po narození dítěte, jistota pro všechny, jednodušší z praktického hlediska
Zdeněk	není příliš důležité, důležitější je vztah rodičů
Zuzana	vhodnější, klasické, příjmení, sounáležitost, jistota

Zdroj: *Zpracování vlastní*

Dotazovaní ve větší míře sdílí názor, že v případě rodiny s dětmi je manželství důležité. Alena je zde o jeho důležitosti přesvědčena silně: „*Je to velmi důležité. Manželství vytváří bezpečné prostředí pro výchovu dětí.*“ Někteří další dotazovaní se k manželství přiklánějí, ale nikoliv už tak zásadně. Tomáš sděluje: „*Za vyloženě důležité bych to neoznačil, ale že je to vhodné a lepší, to už asi ano.*“ Poněkud menšinový názor reprezentuje Zdeněk nebo Dana. Pro Zdeňka je rodičovství důležitějším závazkem než manželství, které se mu v nyní popisované situaci nejeví jako zásadní: „*Ale když už se někdo rozhodne mít s někým dítě a vychovávat ho, tak to sám o sobě závazek je, a to vážný. A řekl bych, že i závažnější než manželský slib. Na rodinu nemusíte být manželé.*“ Dana zřejmě odkazuje na situaci typickou pro předchozí generace, kdy těhotenství znamenalo téměř automaticky sňatek. Zároveň se vůči tomuto principu vymezuje: „*Proto si myslím, že ani dítě nemusí být impulsem k manželství.*“

Mezi argumenty podporující uzavírání manželství, pokud jsou plánovány děti, patří stejné příjmení v rodině, praktická, resp. právní, stránka, jistota, sounáležitost. Takto se vyjadřuje Věra: „*Vidím v tom velkou jistotu, nejen pro rodiče samotné, ale i pro dítě. Přijde mi mnohem přirozenější, aby dítě mělo sezdané rodiče. Z mého pohledu je to jednodušší před úřady, ve škole, ale i u lékaře.*“ Bohdan zmiňuje tradici: „*Vychází to z tradice, která se udržuje. Samozřejmě, že lze jako rodina s dětmi žít i bez svatby, ale mně přijde, že ta tradice má smysl.*“ Motiv tradice Barbora dává do souvislosti s křesťanstvím: „*V tomto směru je ve společnosti křesťanská tradice, a i když nejsem věřící, nějak tohle asi spojeno mám.*“ Zdeněk, který manželství v tomto případě nepovažuje za zásadní, uznává, že nesezdaní rodiče mohou mít situaci komplikovanější, ale zároveň vidí řešení: „*Z právního hlediska jsou úskalí, když rodiče nejsou manželé, ale to se dá upravit, když chtějí. Třeba poslední vůlí nebo uzavřením pojistky.*“

Dílčí souhrn zjištění o důležitosti manželství v rodině s dětmi

U tématu, které se týká důležitosti manželství v rodině s dětmi, se dotazovaní ve své většině přikláněli k názoru, že manželství důležité je. U některých dotazovaných ale postoj nebyl příliš silný. Ti tvrdili, že v daném případě manželství je rozumné, lepší nebo vhodnější. Jako podporující důvody se opakovalo stejné příjmení, záležitosti praktického nebo právního charakteru a dále jistota, sounáležitost a tradice. Dva dotazovaní manželství v rodině s dětmi za důležité nepovažují. Je rovněž zmiňován velký podíl dětí nesezdaných rodičů, což jev činí běžným. Dále je některými dotazovanými vyjadřován respekt k opačnému názoru.

Rozdíly, které by bylo možné najít mezi odpověďmi dotazovaných z Prahy a ze Zlínského kraje, vycházejí obecně z jejich postojů k manželství. Odlišnosti nelze považovat

za zásadní. U obou skupin převažuje postoj příklánějící se k manželství, ale zároveň se, rovněž v obou skupinách, v menší míře vyskytuje spíše opačný názor. Určitým rozdílem je větší důraz kladený na emocionální stránku (jistota, sounáležitost) jako k faktoru příklánějícímu se k manželství, který udávají spíše dotazovaní ze Zlínska. Dva pražští dotazovaní argumentovali tradicí, jedna dotazovaná ze Zlínska v podobném smyslu použila termín „klasické“. Tolerance opačného názoru je ve větší míře vyjadřována rovněž dotazovanými z Prahy.

6.2.5 Bezdětné manželství

Téma manželství, ve kterém se s dětmi z různých důvodů příliš nepočítá, je uvedeno tvrzením a dvěma souvisejícími otázkami: „*Někdy partneři děti mít nechťejí nebo nemohou, například z důvodu zdravotního stavu nebo vyššího věku. Myslíte, že má manželství smysl i v tomto případě? Můžete uvést důvody svého postoje?*“ V tabulce jsou ve stručné podobě uvedeny odpovědi dotazovaných.

Tabulka 27: Bezdětné manželství

Dotazovaný	Smysl bezdětného manželství
Aleš	ano, pokud si to pár skutečně přeje
Alena	ano, v jakémkoliv stavu a věku, sounáležitost
Bohdan	zbytečné, sňatek spíše pro zakládání rodiny
Barbora	má smysl, upevnění vztahu
Daniel	má smysl, pokud partneři chtějí, důchod v případě úmrtí
Dana	volba každého páru
Tomáš	osobní věc každého
Tereza	ano, uzavření manželství z lásky, nikoliv povinností
Václav	ano, praktické při hospitalizaci, tradice společného jména
Věra	má smysl, vzkaz pro společnost
Zdeněk	má smysl, jde hlavně o vztah páru
Zuzana	záleží na preferencích každého, je tolerantní k životu bez sňatku

Zdroj: *Zpracování vlastní*

Zcela zásadním prvkem v odpovědích na téma týkající se manželství, ve kterém s dětmi není počítáno nebo k nim z různých důvodů nedojde, je přesvědčení, že jde výhradně o záležitost daného páru. Fakt, že na rozdíl od manželství s dětmi zde není spojitost s dalšími členy rodiny, vyjádřil Tomáš: „*Na to si musí odpovědět každý sám, jestli má pro něj v takové situaci manželství smysl. Jakmile jde o děti, člověk by měl brát ohled na to, aby dítěti nepřidělával starosti a aby se mu ve společnosti, která vyznává určité postoje, dobře žilo. Pokud ale děti nejsou a nebudou, považuji to za ryze osobní věc.*“ Jako o zbytečnosti se o manželství bez dětí vyjádřil Bohdan: „*Sňatek je velmi důležitý pro zakládání rodiny. Pro společné soužití dvou partnerů není důležitý.*“ Z obou výše citovaných vyjádření plyne rozdíl, který dotazovaní vnímají mezi smyslem manželství, ve kterém děti jsou či nikoliv.

Pokud dotazovaní vidí smysl manželství v daném případě, jako argumenty uvádějí společné příjmení, a dále emocionální prvky jako je sounáležitost, resp. sdělení sobě či společnosti o vážnosti vztahu. Ojedinele se rovněž vyskytl již dříve uváděný argument týkající se praktických záležitostí v případě hospitalizace. Daniel uvedl důchod, který by dostával pozůstalý manžel: „*Pokud jsou staří, tak po úmrtí ten druhý dostává od státu důchod.*“

Dílčí souhrn zjištění o bezdětném manželství

Manželství, ve kterém se nerodí děti, je podle dotazovaných většinou vnímáno jako volba daného páru. Tímto je vyjadřována tolerance a respekt k rozhodnutí druhých. Někteří dotazovaní vyjadřovali rozdílné postoje ke smyslu manželství s dětmi nebo bez nich s tím, že v případě rodiny s dětmi je manželství důležitější. Argumenty ve prospěch manželství se týkaly emocionální či praktické stránky, přičemž rozdílnou situaci v případě úmrtí jednoho z partnerů nebo manželů uvedl pouze jeden dotazovaný, a to vyjádřením o důchodu.

Pouze jeden dotazovaný z Prahy se jednoznačně vyjádřil, že v uvedeném případě manželství nemá smysl. Všichni ostatní v něm smysl viděli, a to zejména v souvislosti s pohledem daného páru.

6.2.6 Rozvod

K tématu rozvodu se dotazovaní vyjadřovali na podkladě jedné základní a další doplňující otázky: „*Považujete rozvod za přijatelné řešení vážných problémů v manželství? Můžete uvést situace, kdy byste rozvod považoval(a) za rozumné řešení?*“ Tabulka uvádí souhrnně jejich odpovědi.

Tabulka 28: Rozvod

Dotazovaný	Rozvod jako přijatelné řešení vážných problémů v manželství	Situace rozumné řešit rozvodem
Aleš	lepší než nefungující vztah	psychické nebo fyzické násilí, rodiče se denně hádají
Alena	v pořádku v případech skutečně vážných problémů	násilí, alkoholismus, závislosti, překračování zákona, narušení výchovy dětí a života partnera, dlouhodobá nevěra
Bohdan	krajní řešení, hranice individuální	násilí, gamblerství, nevěra
Barbora	pokusit se o udržení manželství, zabojuvat	neúnosné situace s absolutní disharmonií
Daniel	ano, pokud není vztah v dobrém stavu, pro děti snesitelnější rozvod než hádající se rodiče	dlouhodobě nesnesitelná situace, kdy není cesta k řešení
Dana	člověk by neměl být odsuzován za rozvod	pokud psychika člověka neunesení řešení problémů
Tomáš	při problematickém a nefunkčním manželství	nefunkční mezilidské vztahy
Tereza	po vyčerpání všech možných řešení	za vážný problém každý považuje něco jiného
Václav	krajní případy, různé hodnocení různými lidmi, lépe pokusit se zachránit manželství	násilí, pokud není důstojné a zdravé neohrožující bytí
Věra	rozvod neodsuzuje, drobné problémy řešit jinak	opakovaná nevěra, gamblerství, násilí, drogová závislost, výrazný nesoulad mezi rodiči
Zdeněk	záleží na manželech, pokusit se problémy řešit, stát by neměl klást překážky rozvodu	agresivita, gamblerství
Zuzana	rozumné řešení, pokusit se bojovat (například poradna)	hádající se rodiče (vlastní zkušenost)

Zdroj: Zpracování vlastní

V první části dotazování vyjadřovali obecně svůj postoj k instituci rozvodu, který by mohl následovat jako řešení vážných problémů v manželství. Všichni dotazovaní viděli rozvod jako reálnou možnost. Tomáš se vyjádřil takto: „Rozvod je řešením problematického a nefunkčního manželství.“ Že není tento liberální pohled samozřejmostí, zmínil Aleš: „Vím, že v katolickém světě je toto problém, protože co Bůh spojit, člověk nemá rozlučovat.“ Stejně tak Dana odkazovala na situaci v minulosti, kdy se domnívá, že rozvod nebyl společností tolerován: „Je nepatřičné, aby byl člověk odsuzován za rozvod, jako to bylo dřív.“ K danému řešení by se ovšem nemělo přistupovat lehkovážně, a měly by proběhnout alespoň pokusy o zachování manželství. Takto se vyjádřil například Václav: „Za vhodnější považuji alespoň se pokusit o manželství bojovat, a ne hned utéct od vzniklého problému.“ Zároveň ale uznává, že označit hranici přijatelnosti situace v manželství není jednoduché: „Rozvod může mít mnoho příčin a různí lidé jim přikládají různou váhu.“ Někteří dotazovaní zmiňovali rozvod manželů, kteří pečují o děti. Shodně se vyjadřovali ve smyslu, že i zde má snaha o zachování manželství mít určité meze. Daniel a Zuzana odkazují na svou zkušenost z dětství. Zuzana se vyjádřila takto: „Pokud se doma rodiče hádají před dítětem, sama ze své zkušenosti vím, že i pro dítě je lepší, když se rozvedou.“

Druhá část tématu se věnovala situacím, které by dotazovaní považovali za rozumné řešit rozvodem. Opakovaly se jevy jako je fyzické či psychické násilí, alkoholismus,

gamblerství, nevěra a dále vzájemné neshody doprovázené hádkami. Takto Alena shrnula problémy, které ona sama považuje za důvod k rozvodu: „*Vážnými důvody myslím domácí násilí, pokročilý alkoholismus, závislost jakéhokoli druhu nebo překračování zákona. Anebo i jiné důvody, které vážně narušují manželskou pohodu a rovnováhu a vytváření nepříjemné podmínky pro výchovu dětí a život některého z partnerů.*“ Zdeněk ke zmíněným zásadním problémům uvádí i riziko, které vyplývá pro druhého z partnerů: „*Třeba agresivita nebo gamblerství, to pak může toho druhého úplně zničit fyzicky, psychicky i třeba finančně.*“ Daniel oproti tomu důvody pro rozvod vyjádřil velmi nespécificky: „*To je těžké říct konkrétně. Prostě pokud manželé usoudí, že je situace dlouhodobě nesnesitelná a nevidí cestu k řešení.*“ Někteří dotazovaní se v rozhovoru vyjadřovali k možnostem, jak případné problémy řešit. Václav uvedl základní podmínku: „*Tak hlavně musí chtít bojovat oba dva.*“

Dílčí souhrn zjištění o rozvodu

Postoj, který odmítá rozvod pro jeho nepřijatelnost a vnímá tedy manželství jako nerozlučitelné, nebyl zaznamenán u nikoho z dotazovaných. Vzhledem k rozšíření rozvodů ve společnosti a vzorku dotazovaných, kteří sami sebe deklarují jako bez vztahu k náboženské víře, šlo o očekávanou informaci. Rozvod by ale měl spíše být krajním řešením, a měly by mu předcházet snahy o nápravu. Zachování manželství tzv. kvůli dětem, pokud je skutečně problematické, dotazovaní jako vhodné nevidí. Mezi důvody pro ukončení manželství rozvodem byly uváděny jednak vážné problémy ve vzájemném vztahu a pak konkrétní patologické jevy jako je například alkoholismus, gamblerství, násilí a další. Byla zmiňována možnost pokusit se problémy řešit za pomoci odborníka, ovšem s podmínkou oboustranné snahy.

Mezi dotazovanými z Prahy a ze Zlínského kraje se prakticky nevyskytly rozdíly v pohledech na instituci rozvodu. Nepřijatelnost rozvodu nebyla zaznamenána u žádného dotazovaného, zároveň by ale neměl být brán na lehkou váhu. Důvody, které dotazovaní uváděli jako rozumné řešit rozvodem, se v podobné míře vyskytovaly v obou skupinách dotazovaných.

VYHODNOCENÍ ZJIŠTĚNÍ UČINĚNÝCH POMOCÍ SEKUNDÁRNÍ A KOMPARATIVNÍ ANALÝZY DAT A POLOSTANDARDIZOVANÝCH ROZHovorŮ

Z vlastního empirického šetření tvořeného pomocí polostandardizovaných rozhovorů s mladými dospělými žijícími v manželství nebo nesezdaném soužití v Praze nebo rurálním prostředí Zlínského kraje vyllynuly níže uvedené poznatky, které byly rovněž komparovány.

Kromě komparace mezi uvedenými regionálně odlišnými skupinami byly výsledky vlastního výzkumu srovnávány s již uskutečněnými analyzovanými výzkumy, které tvořily pro vlastní zkoumání východisko. Toto srovnání je ale pro odlišný charakter výzkumu i velikost vzorku obtížné. Hodnota vlastního kvalitativního šetření je zejména v návaznosti na rozsáhlá kvantitativní šetření a v hledání postojů, důvodů a souvislostí.

Téma týkající se způsobu soužití bylo ovlivněno aktuální situací dotazovaných. Jiné plány měli dotazovaní žijící v nesezdaném soužití a jiné manželé. I u nesezdaných párů bylo ovšem většinou manželství v budoucnu plánováno. Byly popisovány konkrétní události, které by sňatku měly předcházet, například šlo o ukončení studia nebo řešení bydlení. Jeden pár s manželstvím spíš nepočítal. Pozitivní vztah k manželství mezi dotazovanými lze mimo jiné spatřovat ve zvoleném vzorku, jehož součástí byli výhradně lidé žijící ve společné domácnosti ve svazku trvalejšího charakteru. Rozdílem mezi obyvateli Prahy a Zlínska bylo to, že pouze muž a žena z páru ze Zlínského kraje mluvili o zasnoubení. Zřetelně odmítavý postoj k manželství se vyskytl u jedné dotazované z Prahy. Zjištění odpovídají datům z Evropského výzkumu hodnot, kdy se v roce 2017 dotazovaní vyjadřovali k otázce: „*Kterému z následujících způsobů soužití dáváte přednost?*“ Pokud je srovnávána pouze věková kategorie 18-29 let, která se blíží empiricky zkoumanému vzorku, přibližně polovina respondentů udává „*nesezdané soužití, sňatek později*“ a dále téměř čtvrtina uvádí „*manželský svazek*“. „*Žít spolu pouze nesezdaně*“ chce 13 % mladých dospělých (Rabušic, Chromková Manea, 2018, s. 137).

Další téma se týkalo postoje k tvrzení, že manželství je zastaralá, nebo zbytečná, instituce. Ve větší míře se dotazovaní k danému tvrzení vyjadřovali negativně, sdíleli tedy postoj spatřující v manželství smysl, a to nejen pro konkrétní manžele, ale i pro společnost. Z odpovědí zároveň bylo zřejmé vědomí, že manželství jsou v současné době uzavírána ve zřetelně menším rozsahu než v předešlých generacích a jsou tedy v rámci celé společnosti v menší oblibě. Manželství má podle dotazovaných hodnoty, které by se daly shrnout do kategorií: právní, praktická a citová. Menší rozdíl mezi dotazovanými z Prahy a Zlínska lze vidět v tom, že pouze jedna dotazovaná z Prahy vyjádřila přesvědčení o zbytečnosti manželství a jednou byla mezi zlínskými dotazovanými zmíněna dlouholetá tradice manželství. Tvrzení „*Manželství je zastaralá instituce.*“ a „*Manželství je zbytečná instituce.*“ byla respondentům předkládána k vyjádření v rámci Evropského výzkumu hodnot a projektu Naše společnost, a to vícekrát s časovým odstupem. V nejnovějších výzkumech (rok 2017) s danými tvrzeními souhlasila jen menšina respondentů, konkrétně šlo o 17, resp. 12 %

(Rabušic, Chromková Manea, 2018, s. 105; Centrum pro výzkum veřejného mínění, 2017). Jde tedy srovnatelně zřetelně o menšinu z výzkumného vzorku.

Třetí téma se věnovalo trvale nesezdanému soužití. Byly zjišťovány postoje dotazovaných a rovněž výhody a nevýhody daného uspořádání ve srovnání s manželstvím. Takové soužití je mezi dotazovanými ve velké míře tolerováno, zejména pokud nejde o rodinu s dětmi. Postoj ovšem není překvapivý, protože většina dotazovaných v nesezdaném soužití sama žije, byť je spíše v plánu manželství. Rovněž z odpovědí těch, kteří jsou sezdáni, vyplynulo, že sdíleli společnou domácnost ještě před uzavřením sňatku. Mezi popisovanými výhodami převažovala snazší možnost vztah ukončit. Kromě nevýhod právního a praktického charakteru byla ještě uváděna nižší stabilita a nižší jistota. Mezi dotazovanými z Prahy a ze Zlínského kraje byly rozdíly jen menší. Méně tolerantně se k trvalému nesezdanému soužití vyjádřil jen jeden dotazovaný ze Zlínska. Otázka směřující k postoji k dlouhodobě nesezdanému soužití byla ve výzkumném projektu Naše společnost a v Mezinárodním programu sociálního výzkumu pokládána v tomto znění: „*Je v pořádku, když lidé spolu žijí, aniž by plánovali sňatek?*“ V nejnovějších výzkumech (rok 2017, resp. 2012) se kladné odpovědi pohybovaly přibližně mezi 40 a 56 %, další část respondentů vyjádřila neutrální postoj, přímo negativní byla uváděna jen v 15, resp. necelých 26 % (Centrum pro výzkum veřejného mínění, 2017; Sociologický ústav AV ČR, 2014). Jelikož ve vlastním empirickém šetření pouze jeden dotazovaný vyjádřil spíše nesouhlas s dlouhodobým nesezdaným soužitím, lze při srovnání s uskutečněnými výzkumy vidět mezi respondenty z vlastního šetření vyšší míru tolerance daného jevu. Tento rozdíl by kromě výše zmíněné vlastní zkušenosti mohla vysvětlovat i mladší než průměrná věková skupina dotazovaných. V nižší věkové kategorii je nesezdané soužití, byť mnohdy jako předstupeň k manželství, považováno za sociální normu.

Dále se empirické šetření zabývalo důležitostí manželství v rodině s dětmi. Zde se poměr odpovědí téměř až obrátil. Ve své většině se dotazovaní přikláněli k důležitosti manželství, nebo jej alespoň označovali za rozumné či vhodnější. Mezi nejčastěji zmiňované argumenty patřilo shodné příjmení. Tento faktor má kromě praktické stránky zřejmě i emocionální význam. Odlišnosti, které se vyskytly mezi odpověďmi dotazovaných z Prahy a Zlínského kraje, jsou spíše malé. Obyvatelé Zlínska podporující manželství více zmiňovali důvody emocionálního charakteru, jako je například jistota a sounáležitost. Pražští dotazovaní zase o něco častěji vyjádřili toleranci k opačnému než vlastnímu názoru. V sekundárně analyzovaných výzkumech Naše společnost a Mezinárodní program sociálního výzkumu byla otázka týkající se manželství v rodině s dětmi pokládána takto: „*Lidé, kteří chtějí mít děti, by*

měli (nejdříve) uzavřít sňatek.“. V průběhu všech uskutečněných etap výzkumů je zřetelná klesající tendence kladných odpovědí. Souhlasné odpovědi se v posledních zkoumáních pohybují mezi 30 a 60 %. Při srovnávání s vlastním empirickým šetřením je ale ještě třeba brát v potaz poměrně velký (17-40 %) podíl neutrálních odpovědí (Centrum pro výzkum veřejného mínění, 2017; Sociologický ústav AV ČR, 2014). Ve vlastním výzkumu byla mnohá souhlasná vyjádření dotazovaných nepříliš silná, a tedy alespoň zčásti srovnatelná se zmíněnou neutrální kategorií. I tak ale bylo v případě rodin s dětmi u vlastního šetření manželství preferováno spíše více.

U tématu směřujícímu ke smyslu manželství bez dětí byla mezi dotazovanými v zásadní míře vyjadřována tolerance, tedy názor, že jde výhradně o rozhodnutí daného páru. Manželství v tomto případě má smysl, pokud to smysl dává partnerům. Zde je možné hledat souvislost mezi otázkou týkající se dlouhodobě nesezdaného soužití, kde byl prvek tolerance rovněž významně zastoupen. Jako určitý rozdíl mezi dotazovanými z obou regionů je možné vidět pouze jednoho pražského dotazovaného, který byl jednoznačně přesvědčen, že v daném případě manželství smysl nemá. V tomto případě bylo téma pro vlastní empirické šetření uskutečněnými výzkumy inspirováno jen volně. Otázky v Evropském výzkumu hodnot a projektu Naše společnost zněly: *„Jak jsou podle Vás důležité pro manželství děti?“* a *„Hlavním důvodem uzavírání manželství je mít děti“*. Určité srovnání vlastního šetření je možné vidět spíše v případě druhého uvedeného tvrzení. Zde přibližně třetina respondentů odpovídala kladně (Centrum pro výzkum veřejného mínění, 2017). Je možné usoudit, že kromě dětí jako důvodu k manželství v něm vnímají respondenti smysl pro daný pár. Závěry, které v oblasti daného tématu vyplynuly z vlastního šetření, vidí takový postoj k manželství ještě silněji.

Posledním tématem, kterým se zabývalo empirické šetření, je rozvod. V principu všichni dotazovaní považují rozvod za něco, k čemu by se v určitých mezních situacích přistoupit mohlo. V případě zásadních problémů v manželství, které se nedaří vyřešit, je rozvod za poměrně vhodné řešení považován i u manželství, ve kterém jsou děti. Při srovnání vyjádření dotazovaných žijících v Praze a ve Zlínském kraji se nevyskytly rozdíly v pohledu na instituci rozvodu. Zásadní problémy ve vzájemném vztahu, nevěra, násilí a další byly možné důvody pro rozvod, které byly přibližně rovnoměrně uváděny v obou skupinách dotazovaných. Tématu rozvodu je věnovaly všechny tři sekundárně analyzované výzkumy. Otázky byly pokládány takto: *„Do jaké míry je podle Vás ospravedlnitelný rozvod?“*, *„Když rodina nefunguje, je rozvod přijatelným řešením.“* a *„Rozvod je zpravidla nejlepším řešením situace, kdy pár není schopen řešit manželské problémy.“* Otázka, která byla pokládána ve

vlastním empirickým šetření, má asi nejbliže ke druhému z uvedených dotazů, který byl součástí projektu Naše společnost. Souhlasně se v posledním šetření v roce 2017 vyjádřilo 75 % respondentů. Někteří zaujali neutrální postoj a pouhých 8 % respondentů s tvrzením o rozvodu jako přijatelném řešení nefunkční rodiny nesouhlasilo (Centrum pro výzkum veřejného mínění, 2017). Vzorek dotazovaných pro vlastní empirické šetření zahrnuje mladší dospělé bez náboženské víry, kteří od svého dětství mohou instituci rozvodu vzhledem k jeho četnosti vnímat jako reálnou. Ačkoliv i u projektu Naše společnost byl rozvod zřetelně odmítán jen v malé míře, lze určitý rozdíl oproti prakticky nulovým hodnotám z vlastního šetření dát do souvislosti s vymezenou věkovou kategorií a absencí vztahu k náboženství. Toto jsou faktory, které na širokém vzorku populace mohou poněkud zvýšit podíl osob zásadně s rozvodem nesouhlasících.

7 Závěr

Diplomová práce se zabývá tématem manželství v současné české společnosti. Cílem bylo zjistit, zda a jaké existují postoje k instituci manželství a jeho alternativám. Dále se práce zaměřuje na komparaci postojů k manželství u mužů a žen mladšího dospělého věku bez vztahu k náboženské víře, kteří žijí v manželství nebo nesezdaném soužití v Praze nebo rurálním prostředí Zlínského kraje. Práce se skládá ze tří na sebe navazujících celků, teoretické části, sekundární a komparativní analýzy dat a empirické části.

V teoretické části práce, jejímž cílem bylo studium publikovaných poznatků o manželství v české společnosti, jsou nejprve vymezeny sociologické a demografické pojmy důležité pro pochopení dané problematiky. Instituce představují vzorce vztahů a jednání předávaných v rámci společnosti (Jandourek, 2012, s. 111). Instituce dávají členům společnosti pro jejich jednání řád a předvídatelnost. Řád pro jedince sice znamená omezení, ale zároveň mu umožňuje ve společnosti snazší existenci (Keller, 2012, s. 154). Postoje představují sklony jedince jednat určitým způsobem v určité situaci. Souvisejí s uznávanými hodnotami a tvoří poměrně stabilní a zásadní složku osobnosti (Petrušek a kol., 1996, s. 813).

Mezi hlavní trendy posledních dekád související s institucí manželství v české společnosti patří nižší stabilita partnerství, přesun tradičního partnerského uspořádání, tedy manželství, k jeho alternativám, výrazný posun do vyššího věku v časování demografických událostí jako jsou sňatek nebo porod a pokles reprodukce (Fučík, 2013, s. 16). Aktuální právní úprava v České republice umožňuje volbu mezi civilní (občanskou) a církevní formou sňatku (Občanský zákoník). Ze srovnání obou forem vyplývají určité analogie mezi oběma

formami, ale církevní (zde římskokatolický) sňatek s sebou nese rozsáhlejší a přísnější podmínky (Němec, 2006, s. 170).

Sekundární a komparativní analýza dat propojuje teoretickou a empirickou část práce. Jejím cílem bylo zpracování, analýza, komparace a interpretace dat souvisejících s manželstvím. Je rozdělena na dva oddíly. V prvním oddíle jsou zpracovávány vybrané demografické ukazatele související s manželstvím v České republice. Ve shodě s údaji uvedenými v části teoretické je zaznamenán prudký pokles počtu sňatků v 90. letech 20. století a jejich nynější stagnace nebo lehký nárůst, dále zvyšující se věk snoubenců při vstupu do manželství a rozvodovost těsně pod hranicí 50 % (Český statistický úřad, 2017). Na základě Sčítání lidu, domů a bytů bylo zjištěno, že se mezi lety 1991 a 2011 zvýšilo zastoupení nesezdaných soužití v rámci úplných rodin (Český statistický úřad, 2014).

Ve druhém oddíle byla zpracovávána data ze tří rozsáhlých šetření kvantitativního charakteru uskutečňovaných na české populaci opakovaně v časových odstupech. Z dat v Evropském výzkumu hodnot vyplývá, že pouze pro malou část populace (17 % v roce 2017) manželství představuje zastaralou instituci, děti jsou v manželství důležité a rozvod je českou společností tolerován ve vysoké míře (Rabušic, Chromková Manea, 2018, s. 105, 102, 253). V projektu Naše společnost bylo zjištěno, že nyní pouze 12 % respondentů vidí v manželství zbytečnou instituci, zároveň je společnost tolerantní k nesezdanému soužití, ale i k rozvodu (Centrum pro výzkum veřejného mínění, 2017). S rozvodem jako nejlepším řešením vážných problémů v manželství souhlasí v každé ze tří etap Mezinárodního programu sociálního výzkumu minimálně polovina respondentů (Sociologický ústav AV ČR, 2014). Otázky a tvrzení kladené ve výše zmíněných výzkumech byly východiskem pro tvorbu dotazů v empirické části práce.

Empirická část práce byla realizována cestou polostandardizovaných rozhovorů s celkem 12 dotazovanými. Šlo o manželské nebo nesezdané páry bez vztahu k náboženské víře ve věku 22 až 30 let tvořící partnerský svazek po dobu 3 až 5 let. 3 páry žijí v Praze a 3 v rurálním prostředí Zlínského kraje. Na podkladě dotazů a tvrzení pokládaných v již uskutečněných analyzovaných výzkumech bylo vytvořeno 6 témat, resp. skupin otázek, na které dotazovaní odpovídali. Vzhledem k odlišenému charakteru zkoumání lze ve vlastním kvalitativně laděném empirickém šetření vidět spíše návaznost na rozsáhlé kvantitativní výzkumy. I tak ale bylo možné provést určitá srovnání, případně hledat důvody, které by mohly vysvětlit rozdíly. Rovněž byly komparovány postoje k manželství mezi skupinami dotazovaných žijících v Praze a rurálním prostředí Zlínského kraje.

Z vlastního empirického šetření vyplynulo, že mladší dospělá generace vidí manželství ve společnosti jako poněkud odsouvané, ale rozhodně jej nevnímá jako zbytečnou instituci. Dotazovaní různou měrou vyjadřovali postoj, že manželství má svou hodnotu a smysl pro pár, rodinu i společnost. Zároveň ale sňatek není vnímán jako něco samozřejmého a předchází mu delší doba určitých zkoušek, zvažování a rozhodování. Společenské normy, i v oblasti párového soužití, jsou u mladých dospělých nastaveny poměrně tolerantně. Vlastní volba je brána jako zásadní. I bezdětné manželství má smysl, pokud v něm smysl vidí daný pár, ale opačný pohled na manželství je tolerován. Tento postoj, který uznává individuální rozhodování, ovšem bere za své, pokud do vztahu vstupují děti. V takovém případě je potřeba manželství viděna silněji, s vyšší sounáležitostí a jistotou pro celou rodinu. Pohled na pevnost manželského svazku má ale své hranice a ani při přítomnosti dětí není rozvod považován za nepřijatelný. Naopak, a to někdy rovněž na základě vlastní zkušenosti z dětství, je v určitých situacích považován za řešení vhodné i s ohledem na děti. Vzhledem k daným postojům a širším společenským normám je zřejmé, že u mnohých párů, ačkoliv manželství vnímají jako smysluplné, k němu nakonec ani nemusí dojít. Toto odpovídá i statistickým ukazatelům, které i přes mírné oživení v posledních letech udávají zřetelně nižší počty sňatků ve srovnání se situací v předešlých generacích.

Rozdíly v postojích k instituci manželství mezi dotazovanými z Prahy a těmi, kteří žijí v rurálním prostředí Zlínského kraje, se v průběhu vlastního empirického šetření ukázaly jako spíše menší. Danou skutečnost lze vysvětlit zvoleným vzorkem dotazovaných: vymezená věková kategorie, společná domácnost a absence náboženské víry. Tyto parametry dávají předpoklad k postojům, které od sebe nemusí být významně vzdáleny. Zásadní prvek v postojích k manželství a dalším souvislostem, který by jednoznačně odlišoval jednu skupinu od druhé, se v průběhu šetření neobjevil. Mezi menší rozdíly, které se přece jen vyskytly, a které vidí skupinu dotazovaných ze Zlínska jako o něco více obhajující manželství, lze zařadit zasnoubení, o kterém mluvili pouze muž a žena z jednoho páru ze Zlínska nebo jednou zmíněnou dlouholetou tradici v uzavírání manželství. Názor, že manželství je přímo zbytečné nebo bez smyslu u bezdětného páru, se vyskytl vždy pouze jednou, a to ve skupině dotazovaných z Prahy. Nižší míru tolerance trvale nesezdaného soužití zase vyjádřil pouze jeden muž žijící ve Zlínském kraji. Dva dotazovaní z Prahy a jedna ze Zlínska vyjádřili tradici jako faktor pro sňatek, pokud jsou v plánu děti, zároveň ale byla mezi pražskými dotazovanými v poněkud vyšší míře vyjadřována tolerance k opačnému názoru. Manželství u rodiny s dětmi jako nepříliš důležité bylo shodně udáváno v jednom případě v každé ze zkoumaných skupin. Postoj k rozvodu i možné důvody k němu, byly v obou skupinách

dotazovaných srovnatelné. Lze tedy usoudit, že život v určitém prostředí sám o sobě nemusí pro postoje mladých dospělých k manželství představovat jednoznačně určující prvek.

Srovnání vlastního šetření s daty z již uskutečněných výzkumů, které tvořily pro empirickou část práce východisko, ukazuje, že postoj k manželství jako zastaralé nebo zbytečné instituci zaujímá shodně jen malá část výzkumného vzorku. Tolerantní postoj k dlouhodobě nesezdanému soužití byl ve vlastním šetření zastoupen vyšší měrou, negativně se vyjádřil pouze jeden dotazovaný. Vlastní výzkumný vzorek ovšem zahrnoval pouze mladší dospělé, kteří prakticky nezažili dobu samozřejmých sňatků a nesezdané soužití vnímají jako jednu z více sociálních norem. V případě rodiny s dětmi byla jak v analyzovaných výzkumech, tak ve vlastním šetření, důležitost manželství vnímána silněji. Česká společnost je velmi tolerantní k rozvodu. Tyto postoje se projevíly jak na rozsáhlých uskutečněných výzkumech, tak i na vzorku dotazovaných ve vlastním šetření. Lze usuzovat, že pokud je česká společnost poměrně sekulární a rozvodem končí téměř každé druhé manželství, je tento liberální postoj logický.

V Evropském výzkumu hodnot jsou k dispozici data o postojích k manželství rozdělená podle regionů - Praha, Čechy, Morava a dále podle věkových kategorií. Mezi respondenty z Moravy byly sice zaznamenány postoje, které o něco více směřují k tradičnímu uspořádání, ale rozdíl nelze považovat za natolik zásadní, aby jím byly skupiny vymezeny. Významně větší rozdíl v postojích k typům soužití lze vidět mezi jednotlivými věkovými kategoriemi, kdy se lidé vyššího věku k manželství přiklánějí zřetelně více (Rabušic, Chromková Manea, 2018, s. 137). Statistická data sledující reálné jednání občanů ale určité rozdíly mezi regiony vidí. Jde například o relativně nižší rozvodovost nebo nižší zastoupení nesezdaných soužití ve Zlínském kraji ve srovnání s Prahou (Český statistický úřad, 2014). Je tedy možné, že ačkoliv účastníci výzkumů deklarují určité postoje, pokud dojde na reálné chování, budou alespoň do jisté míry ovlivněni společenskými normami ve svém okolí.

Empirické šetření kvalitativního charakteru v rozsahu možností diplomové práce nelze zobecnit na celou populaci. Vytýčených cílů ovšem bylo dosaženo. Pomocí rozhovorů byly potvrzeny předpoklady vycházející z teoretické části práce a sekundární a komparativní analýzy dat, které uvádějí, že je v současné české společnosti manželství stále poměrně vysoce hodnocené. Zároveň jsou sňatky více zvažovány, podmiňovány a odkládány a nesezdané soužití je velmi rozšířené a tolerované. Stejně tak je značně tolerovaný rozvod. Oproti kvantitativnímu zkoumání s jasně definovanými odpověďmi byl navíc od dotazovaných získán jejich pohled na daná témata a vysvětlení vlastních postojů. Pro komplexnější náhled na zkoumanou problematiku by byl vhodný výzkum na větším vzorku

dotazovaných se zapojením vyšší věkové kategorie, kdy by byly komparovány postoje dvou různých generací s předpokladem rozdílů v postojích k manželství.

8 Seznam použitých zdrojů

Knižní publikace

- FIALOVÁ, Ludmila a kol. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. 163 s. ISBN 80-85850-87-7
- FIALOVÁ, Ludmila. Některé aspekty vývoje sňatečnosti v České republice v nové době z pohledu demografie. In: *Oznamuje se láskám našim*. Pardubice: Východočeské muzeum, 2007. s. 57-60. ISBN 978-80-86046-97-6
- FUČÍK, Petr. *Rozvod a změny reprodukčních strategií*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. 168 s. ISBN 978-80-210-6093-7
- FUČÍK, Petr, CHROMKOVÁ MANEA, Beatrice. *Rodičovské dráhy*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. 187 s. ISBN 978-80-210-6551-2
- GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. 595 s. ISBN 80-7203-124-3
- HAŠKOVÁ, Hana. *Fenomén bezdětnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009. 264 s. ISBN 978-80-7419-020-9
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2016. 440 s. ISBN 978-80-262-0982-9
- HRDINA, Ignác, Antonín. Manželství v současném českém i kanonickém právu. In: *Revue církevního práva*. Praha: Společnost pro církevní právo, 16 (2000), č. 2, s. 91-104. ISSN 1211-1635
- JANDOUREK, Jan. *Slovník sociologických pojmů*. Praha: Grada, 2012. 258 s. ISBN 978-80-247-3679-2
- KALIBOVÁ, Květa, PAVLÍK, Zdeněk, VODÁKOVÁ, Alena. *Demografie (nejen) pro demografy*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009. 241 s. ISBN 978-80-7419-012-4
- KELLER, Jan. *Úvod do sociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2012. 204 s. ISBN 978-80-7419-102-2
- KLABOUC, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha: Orbis, 1962. 281 s.
- KOCOURKOVÁ, Jiřina, RABUŠIC, Ladislav. *Sňatek a rodina: zájem soukromý nebo veřejný?* Praha: Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, katedra demografie a geodemografie, 2006. 158 s. ISBN 80-86561-93-3
- MALINA, Jaroslav a kol. *Antropologický slovník*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009. 4736 s. ISBN 978-80-7204-560-0
- MAŘÍKOVÁ, Hana a kol. *Jaká je naše společnost?* Praha: Sociologické nakladatelství, 2010. 446 s. ISBN 978-80-7419-025-4

- MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. 144 s. ISBN 80-85850-24-9
- MOŽNÝ, Ivo. *Moderní rodina*. Brno: Blok, 1990. 184 s. ISBN 80-7029-018-8
- MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. 311 s. ISBN 80-86429-58-X
- NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve*. Praha: Krystal OP, 2006. 215 s. ISBN 80-85929-83-X
- PAVLINCOVÁ, Helena. *Judaismus, křesťanství, islám*. Praha: Mladá fronta, 1994. 470 s. ISBN 80-204-0440-6
- PETRUSEK, Miloslav a kol. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. 1627 s. ISBN 80-7184-311-3
- POLIŠENSKÁ, Petra, FEBEROVÁ, Radka, STUHLÍK, Zdeněk. *Musíš znát...Rodinné právo. Manželství*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2017. 260 s. ISBN 978-80-7552-902-2
- RABUŠIC, Ladislav. *Kde ty všechny děti jsou?* Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. 265 s. ISBN 80-86429-01-6
- RÁKOSNÍK, Jakub, ŠUSTROVÁ, Radka. *Rodina v zájmu státu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016. 281 s. ISBN 978-80-7422-378-5
- ŠÍNOVÁ, Renáta, ŠMÍD, Ondřej a kol. *Manželství*. Praha: Leges, 2014. 336 s. ISBN 978-80-7502-046-8

Internetové zdroje

- CENTRUM PRO VÝZKUM VEŘEJNÉHO MÍNĚNÍ. *Postoje českých občanů k manželství a rodině – únor 2017*. 2017 [online], [cit. 2018-12-15], dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a2177/f9/ov170320.pdf
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Demografická příručka – 2016*. 2017 [online], [cit. 2018-07-09], dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-prirucka-2016>
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Nesezdaná soužití – 2011*. 2014 [online], [cit. 2018-07-10], dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/nesezdana-souziti-2011-ti6wlv4y3r>
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Populační vývoj v krajích*. 2016 [online], [cit. 2019-02-08], dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/45964328/1300691708.pdf/e4a87b67-107e-4491-9ff5-7e6d247124ca?version=1.0>
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Sňatky a bilance manželství v letech 1920 – 2016*. 2017 [online], [cit. 2018-11-3], dostupné z:

<https://www.czso.cz/documents/10180/45948568/130055170405.pdf/de7764a5-b572-4a08-803c-fb5c610e7cfb?version=1.0>

DEMOGRAFIE. *Demografické procesy*, 2014 [online], [cit. 2018-03-18], dostupné z: http://demografie.info/?cz_procesy

KUCHAŘOVÁ, Věra a kol. *Zpráva o rodině*. Praha: VÚPSV, 2017 [online], [cit. 2018-04-30], dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/31403/Zprava_o_rodine_2017.pdf

MANZELSTVI.CZ. *Podstata manželství*. 2016 [online], [cit. 2018-04-01], dostupné z: <http://www.manzelstvi.cz/podstata-manzelstvi/>

MANZELSTVI.CZ. *Svatba*. 2016 [online], [cit. 2018-04-01], dostupné z: www.manzelstvi.cz/svatba/

OBČANSKÝ ZÁKONÍK (Zákon č. 89/2012 Sb.) [online], [cit. 2018-04-14], dostupné z: <https://zakonyprolidi.cz/cs/2012-89#cast2>

PENÍZE.CZ. *Žijeme na psí knížku. Nevyplatí se ale svatba?* 2016 [online], [cit. 2018-04-24], dostupné z: <https://www.penize.cz/spotrebitel/316421-zijeme-na-psi-knizku-nevyplati-se-ale-svatba>

RABUŠIC, Ladislav, CHROMKOVÁ MANEA, Beatrice-Elena. *Hodnoty a postoje v České republice 1991-2017 (Pramenná publikace European Values Study)*. Brno: Masarykova univerzita, 2018 [online], [cit. 2018-11-25], dostupné z: <https://munispace.muni.cz/library/catalog/book/1002>

SOCIOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR. *Rodina (ISSP) - Česká republika*. Praha: Český sociálněvědní datový archiv, 2014 [online], [cit. 2019-01-02], dostupné z: <http://nesstar.soc.cas.cz/webview/index/en/nesstar/-SDA.c.nesstar/-esky.d.1/ISSP/fCatalog/Catalog3>

ZÁKON O MATRIKÁCH, JMÉNU A PŘÍJMENÍ (Zákon č. 301/2000 Sb.) [online], [cit. 2018-04-14], dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-301>

9 Přílohy

Přepisy rozhovorů s dotazovanými

Rozhovor č. 1

Otázka č. 1: Lidé mohou žít v manželství, dále třeba nesezdání a následně plánovat sňatek nebo nikoliv, někteří mohou udržovat partnerský vztah při samostatném bydlení nebo žít zcela mimo partnerský svazek. Jaké uspořádání je pro Vás nyní nejvhodnější a jaké jsou Vaše představy do budoucna?

Aleš: Osobně si myslím, že je vhodné, pokud spolu partneři nějakou dobu žijí předtím, než dojde na svatbu. Jsou věci, které nemusí být zřejmé, co by nám mohlo na partnerovi vadit, ale které jen těžko zjistíme, pokud bydlíme odděleně. Z mého pohledu je manželství skoro samozřejmost pro výchovu dítěte. Jelikož jsem už ženatý, do budoucna na tom neholdám nic měnit.

Otázka č. 2: Jaký je Váš názor na tvrzení, že manželství je zastaralá, nebo zbytečná, instituce?

Aleš: Na manželství se v současné době samozřejmě pohled mění, dříve to byla věc víceméně povinná, dnes už to tak není. Z mého osobního pohledu je ale manželství věc důležitá, a to nejen co se týče právního aspektu, ale i ten mi přijde podstatný. Ale zároveň životní volbu do manželství nevstupovat respektuji, je to věc osobní preference.

Otázka č. 3: Jaký je Váš názor na párové soužití, ve kterém není v plánu manželství? Nese z Vašeho pohledu tento způsob soužití nějaké výhody a nevýhody oproti manželství?

Aleš: Pokud se osoby rozhodnou neuzavřít manželství, tak je samozřejmě možné, že na ně společnost bude nahlížet negativně, popřípadě že k tomu bude mít výhrady rodina, ale to už v současné době dle mého není tak časté. Z určitého pohledu nemusí být moc rozdíl mezi dlouhodobým vztahem a manželstvím. Manželství má samozřejmě i praktické důvody, jako že rodiče dítěte se oba jmenují stejně, také že pokud se váš partner dostane do nemocnice a jste sezdáni, poskytnou vám informace o jeho zdravotním stavu.

Doplňující otázka: A nějakou výhodu v nesezdaném soužití vidíte?

Aleš: Na druhou stranu, pokud se partner dostane například do finančních problémů, nemůže se nesezdanému páru stát, že přijde o bydlení v důsledku exekuce, protože se nejedná o společný majetek.

Otázka č. 4: Pokud partneři spolu plánují děti, je podle Vás důležité, aby uzavřeli sňatek? Můžete uvést důvody svého postoje?

Aleš: Manželství může představovat jakousi jistotu, že budoucí rodiče vědí, že spolu chtějí zůstat. Přijde mi to jako podstatný fakt toho, když si někdo chce pořídit děti. Z mého pohledu je dobré, pokud jsou sezdáni. Mít děti až po svatbě mi přijde společensky logické a také se mi líbí, že rodiče dítěte se jmenují stejně, nevzniká nedorozumění ve škole a ve školce.

Otázka č. 5: Někdy partneři děti mít nechtějí nebo nemohou, například z důvodu zdravotního stavu nebo věku. Myslíte, že má manželství smysl i v tomto případě? Můžete uvést důvody svého postoje?

Aleš: Znímám případ manželství, které skončilo právě z důvodu, že manželé nemohli mít děti. Ale znám i bezdětná manželství, která fungují. Pokud si pár manželství skutečně přeje, určitě i bez dětí má smysl. Sobě i okolí tím sdělují, že to myslí vážně.

Otázka č. 6: Považujete rozvod za přijatelné řešení vážných problémů v manželství? Můžete uvést situace, kdy byste rozvod považoval za rozumné řešení?

Aleš: Pokud s daným člověkem již nechceme z nějakého důvodu být a jsme sezdáni, proběhne rozvod. Nevnímám v tom tak negativní zabarvení, přijde mi to jako lepší řešení než zůstat v nefungujícím vztahu a trápit se kvůli tomu, že jsme se kdysi rozhodli, že budeme spolu, ale nepovedlo se to. Vím, že v katolickém světě je toto problém, protože co Bůh spojil, člověk nemá rozlučovat.

Doplňující otázka: Jaké jsou podle Vás vážné důvody pro rozvod?

Aleš: Pokud se jedná například o manželství, kde probíhá domácí násilí ať už psychického nebo fyzického charakteru, opravdu mi nepřipadá moudré zůstat ve vztahu. Pokud jsou ve vztahu přítomny i děti, často se říká, že rozvod je hrozná rána, ze které se dítě nikdy nemusí uzdravit, že přijde o jednoho rodiče. Zaprve to tak nemusí být, rodiče spolu nadále můžou dobře vycházet i po rozvodu a spolupracovat na výchově dítěte. Zadruhé mi přijde lepší, aby se rozdělilo manželství, než aby dítě vyrůstalo v prostředí, kde se rodiče denně hádají a zůstávají spolu vlastně jen kvůli dětem.

Rozhovor č. 2

Otázka č. 1: Lidé mohou žít v manželství, dále třeba nesezdání a následně plánovat sňatek nebo nikoliv, někteří mohou udržovat partnerský vztah při samostatném bydlení nebo žít zcela mimo partnerský svazek. Jaké uspořádání je pro Vás nyní nejvhodnější a jaké jsou Vaše představy do budoucna?

Alena: Jsem pro tradiční model, tedy nejprve svatba a společné bydlení, a teprve pak rozšiřování rodiny. Podle tohoto vzoru jsem se řídila i já. Život na hromádce mi vyhovoval jen do doby, dokud jsem nepřemýšlela o dětech. Je pro mě klíčové, aby se moje děti narodily do kompletní rodiny a měly tak při výchově ženský i mužský vzor s pevnou rodinou.

Otázka č. 2: Jaký je Váš názor na tvrzení, že manželství je zastaralá, nebo zbytečná, instituce?

Alena: S takovým názorem nesouhlasím. Je teda pravda, že se v dnešní době uzavírá méně manželství a jeho obliba na úkor společného života na hromádce dost poklesla. Ale to nic nemění na tom, že je manželství stále velmi potřebnou věcí. Když už necháme stranou jasné právní výhody jako je společné jmění manželů nebo dědictví, tak už jen fakt, že je někdo manžel nebo manželka, dává jistý pocit zodpovědnosti a snahy stávající svazek udržet.

Otázka č. 3: Jaký je Váš názor na párové soužití, ve kterém není v plánu manželství? Nese z Vašeho pohledu tento způsob soužití nějaké výhody a nevýhody oproti manželství?

Alena: V dlouhodobém životě na hromádce žádné velké výhody nevidím. Spíše nevýhody v tom, že případné děti nemají jméno po otci, nebo zase po matce a ztížené dědické řízení v případě partnerova úmrtí. Za další nevýhodu považují, že se nesezdané svazky častěji rozpadají, jelikož je rozchod jednodušší, nemusí se řešit rozvod. Ale když někomu vyhovuje žít na hromádce celý život, je to jeho věc.

Otázka č. 4: Pokud partneři spolu plánují děti, je podle Vás důležité, aby uzavřeli sňatek? Můžete uvést důvody svého postoje?

Alena: Je to velmi důležité. Manželství vytváří bezpečné prostředí pro výchovu dětí. Na jejich výchově se podílejí společně a dítě má tedy ženský i mužský vzor. V případě bez manželství může výchova fungovat stejně dobře, ale jsou tu jistá právní a praktická omezení, která tuto možnost ztěžují. Nehledě na to, že odrostlejší dítě může být zmateno tím, že máma má jiné příjmení než táta.

Otázka č. 5: Někdy partneři děti mít nechtějí nebo nemohou, například z důvodu zdravotního stavu nebo věku. Myslíte, že má manželství smysl i v tomto případě? Můžete uvést důvody svého postoje?

Alena: Myslím, že manželství má smysl v jakémkoli stavu a věku. Nejde pouze o výchovu dětí, jde i o pocit sounáležitosti a náleženosti tomu druhému. Děti jsou samozřejmě důležité, ale jejich absence není překážkou uzavření sňatku. V případě druhého sňatku by mělo nové manželství pro děti z předchozího svazku fungovat stejně, tedy dávat jim zázemí, bezpečí a výchovné vzory, kterých se pak budou držet v dospělém věku.

Otázka č. 6: Považujete rozvod za přijatelné řešení vážných problémů v manželství? Můžete uvést situace, kdy byste rozvod považovala za rozumné řešení?

Alena: Rozvody jsou stále častějším řešením různých manželských krizí. Pokud jde o skutečně vážné problémy, je rozvod samozřejmě v pořádku. Vážnými důvody myslím domácí násilí, pokročilý alkoholismus, závislost jakéhokoli druhu nebo překračování zákona. Anebo i jiné důvody, které vážně narušují manželskou pohodu a rovnováhu a vytvářejí nepříjemné podmínky pro výchovu dětí a život některého z partnerů.

Doplňující otázka: Jsou tedy podle Vás některé problematické situace, kdy stojí za to za manželství bojovat?

Alena: V případě lehčího provinění, jako například nevěra, je na místě zvážit celou situaci a možnost odpuštění. Záleží ovšem na povaze podváděného a také na míře nevěry. Pokud třeba nevěra trvá půl roku a nevěrný partner ji pokládá za normální stav věci, je na pováženu, zda si manželství stále váží a přeje si v něm zůstat.

Rozhovor č. 3:

Otázka č. 1: Lidé mohou žít v manželství, dále třeba nesezdání a následně plánovat sňatek nebo nikoliv, někteří mohou udržovat partnerský vztah při samostatném bydlení nebo žít zcela mimo partnerský svazek. Jaké uspořádání je pro Vás nyní nevhodnější a jaké jsou Vaše představy do budoucna?

Bohdan: V aktuální situaci, kdy oba studujeme, je nevhodnější společné soužití s tím, že po škole by se po pár letech uvažovalo o dalším posunutí vztahu, což by mělo být manželství. Chtěli bychom vyřešit bydlení a pak založit rodinu.

Otázka č. 2: Jaký je Váš názor na tvrzení, že manželství je zastaralá, nebo zbytečná, instituce?

Bohdan: Manželství není zbytečná věc. Manželstvím se stvrdí láska dvou lidí. Manželství je také důležitým prvkem pro plánování společné budoucnosti, třeba stavba rodinného domu, společné podnikání dává manželům větší jistotu.

Otázka č. 3: Jaký je Váš názor na párové soužití, ve kterém není v plánu manželství? Nese z Vašeho pohledu tento způsob soužití nějaké výhody a nevýhody oproti manželství?

Bohdan: Je to taky možnost společného soužití. Výhodou to má v tom, že pokud by vztah došel do nějaké bezvýhodné situace, je následně řešení ukončení vztahu jednodušší. Dále pokud není plánována rodina, je manželství zbytečná věc.

Doplňující otázka: A nevýhody nesezdaného soužití?

Bohdan: Možná někdy může chybět právní jistota.

Otázka č. 4: Pokud partneři spolu plánují děti, je podle Vás důležité, aby uzavřeli sňatek? Můžete uvést důvody svého postoje?

Bohdan: Ano. Vychází to z tradice, která se udržuje. Samozřejmě, že lze jako rodina s dětmi žít i bez svatby, ale mně přijde, že ta tradice má smysl.

Otázka č. 5: Někdy partneři děti mít nechtějí nebo nemohou, například z důvodu zdravotního stavu nebo věku. Myslíte, že má manželství smysl i v tomto případě? Můžete uvést důvody svého postoje?

Bohdan: V tomto případě to je zbytečné. Sňatek je velmi důležitý pro zakládání rodiny. Pro společné soužití dvou partnerů není důležitý.

Otázka č. 6: Považujete rozvod za přijatelné řešení vážných problémů v manželství? Můžete uvést situace, kdy byste rozvod považoval za rozumné řešení?

Bohdan: Řešením problémů by mohla být nějaká společná terapie, která partnerům pomůže. Rozvod by měl být pouze krajní řešení.

Doplňující otázka: Pro jaké situace by měl být rozvod adekvátním řešením?

Bohdan: Každý má ty hranice asi někde jinde. Taky záleží na dalších okolnostech jako jsou děti nebo třeba možnost dalšího bydlení. Za důvod k rozvodu bych asi viděl násilí, gamblersství, nevěru.

Rozhovor č. 4

Otázka č. 1: Lidé mohou žít v manželství, dále třeba nesezdání a následně plánovat sňatek nebo nikoliv, někteří mohou udržovat partnerský vztah při samostatném bydlení nebo žít zcela mimo partnerský svazek. Jaké uspořádání je pro Vás nyní nejvhodnější a jaké jsou Vaše představy do budoucna?

Barbora: Teď je pro mě nejvhodnější sdílet s partnerem domácnost, zatím bez svatby. To by se teoreticky mohlo změnit dodstředováním školy, společným rozhodnutím k posunutí vztahu a případnému zakládání rodiny.

Otázka č. 2: Jaký je Váš názor na tvrzení, že manželství je zastaralá, nebo zbytečná, instituce?

Barbora: I přesto, že dnešní doba vidí manželství jako zastaralé, já osobně ho nevnímám jako zastaralé a už vůbec ne zbytečné. Manželství je podle mého názoru důležité jak pro jednotlivé páry, které si chtějí stvrdit lásku a například posunout svůj vztah. Stejně tak si myslím, že pro společnost jako takovou je manželství taky důležité. Hlavně z toho důvodu, kdy manželství může být jakousi výchozí fází pro založení rodiny a rodinu vnímám jako základ společnosti. Ale neodsuzuji rodiny, kdy rodiče dětí nejsou sezdání, i takové rodiny v mém okolí dobře fungují. Nebo jen partneři mají pěkný vztah i bez sňatku.

Otázka č. 3: Jaký je Váš názor na párové soužití, ve kterém není v plánu manželství? Nese z Vašeho pohledu tento způsob soužití nějaké výhody a nevýhody oproti manželství?

Barbora: Ačkoliv instituci manželství fandím, neodsuzuji páry žijící bez sňatku, ani ty s rozhodnutím manželství neplánovat. Výhodou soužití mimo manželství bude zřejmě snadnější ukončení vztahu daného páru. Vnímám jejich rozchod snazší než v manželství, ale pouze na formální úrovni, nikoli vztahové. Naopak nevýhodou soužití mimo manželství by mohla být správa majetku, uskutečnění hypotéky a podobně.

Otázka č. 4: Pokud partneři spolu plánují děti, je podle Vás důležité, aby uzavřeli sňatek? Můžete uvést důvody svého postoje?

Barbora: Pro mě osobně je důležité, aby byl sňatek s ohledem na plánování dětí uskutečněn. Jednak z hlediska tradice, dále z právní stránky. V tomto směru je ve společnosti křesťanská tradice, a i když nejsem věřící, nějak tohle asi spojeno mám. Zastávám postoj k uzavření manželství při plánování dětí. Avšak připouštím, že lidé mohou být třeba téměř plnohodnotnou rodinou i bez sňatku.

Otázka č. 5: Někdy partneři děti mít nechtějí nebo nemohou, například z důvodu zdravotního stavu nebo věku. Myslíte, že má manželství smysl i v tomto případě? Můžete uvést důvody svého postoje?

Barbora: Podle mě má smysl manželství i v těchto případech. Manželství nevidím jako zbytečné ani v takovém případě, kdy se s dětmi nepočítá. I když vnímám manželství jako základ rodiny, důležitým je i pro pár samotný. Můžou chtít upevnit vzájemný vztah a sdělovat tak společnosti, že jsou spolu. Proto jsem pro obě verze významu manželství, kdy se jedná o my dva a stejně tak o my dva a děti.

Otázka č. 6: Považujete rozvod za přijatelné řešení vážných problémů v manželství? Můžete uvést situace, kdy byste rozvod považovala za rozumné řešení?

Barbora: U nesezdaných párů je snadné se rozloučit, rozejít, opustit jeden druhého, jednoduše práci na vztahu vzdát, i když jde třeba jen o maličkosti, a ne závažnější důvody k rozchodu jako fyzické nebo psychické týraní. Uzavřením manželství pak vnímám sezdaný pár jako lidi, kteří by na svém vztahu měli pracovat a rozvíjet ho a nevzdát se a hned připustit rozvod.

Doplňující otázka: Jaké jsou podle Vás situace, kdy stojí za to o manželství bojovat?

Barbora: Z hlediska dětí může být vhodné zachovat rodinu, tedy i manželství. Otázkou je, jaký průběh by manželství mělo a jestli by pro dítě nebyl i tak vhodnější rozvod rodičů, než například poslouchání neustálých hádek a podobně. Jistě jsou neúnosné situace, kdy dochází k absolutní disharmonii, v tom případě je tedy nejspíše na místě rozvod. Ale primárně se přikláním alespoň k pokusu o udržení manželství a zabojeování o jeho pokračování.

Rozhovor č. 5

Otázka č. 1: Lidé mohou žít v manželství, dále třeba nesezdání a následně plánovat sňatek nebo nikoliv, někteří mohou udržovat partnerský vztah při samostatném bydlení nebo žít zcela mimo partnerský svazek. Jaké uspořádání je pro Vás nyní nejvhodnější a jaké jsou Vaše představy do budoucna?

Daniel: V současné době je pro mě nejvhodnější žít v partnerském svazku ve společné domácnosti. Necítím žádný společenský tlak na to, abych uzavřel sňatek.

Doplňující otázka: Co by mohlo být impulzem toto uspořádání změnit?

Daniel: Možná děti, časem třeba manželství.

Otázka č. 2: Jaký je Váš názor na tvrzení, že manželství je zastaralá, nebo zbytečná, instituce?

Daniel: Nemyslím, že by manželství byla zbytečná instituce. V současné době je ale pro mnohé páry, hlavně ty bezdětné, přijemnější žít bez závazků pouze v partnerském svazku, protože by jim manželství žádné velké výhody nepřineslo.

Otázka č. 3: Jaký je Váš názor na párové soužití, ve kterém není v plánu manželství? Nese z Vašeho pohledu tento způsob soužití nějaké výhody a nevýhody oproti manželství?

Daniel: Výhoda je, že pokud nejste v manželském svazku, nemůžete se rozvést. Nevýhoda, v případě některých závažných událostí, například pobyt partnera v nemocnici, nejste brán jako osoba blízká, nebudete informováni o stavu partnera. Za dobrého počasí je asi jedno, jak je vztah formálně uspořádán, ale pokud přijdou nějaké krize, může manželství toho slabšího víc chránit. Ale jinak je každého volba, jak si život zařídí.

Otázka č. 4: Pokud partneři spolu plánují děti, je podle Vás důležité, aby uzavřeli sňatek? Můžete uvést důvody svého postoje?

Daniel: Pokud jsou děti, považuji sňatek za rozumný, především z právních důvodů. Považuji také za rozumné, když mají rodiče a potomek stejné příjmení. Dřív byl termín nemanželské dítě brán jako ostuda. Teď je už tolik dětí, co se rodí bez svatby rodičů, že je to normální.

Otázka č. 5: Někdy partneři děti mít nechtějí nebo nemohou, například z důvodu zdravotního stavu nebo věku. Myslíte, že má manželství smysl i v tomto případě? Můžete uvést důvody svého postoje?

Daniel: Pokud chtějí být partneři sezdáni, pak má manželství smysl. Pokud jsou staří, tak po úmrtí ten druhý dostává od státu důchod.

Otázka č. 6: Považujete rozvod za přijatelné řešení vážných problémů v manželství? Můžete uvést situace, kdy byste rozvod považoval za rozumné řešení?

Daniel: Pokud není vztah v dobrém stavu, pak nevidím důvod, proč manželství udržovat. Ani v souvislosti s dětmi. Není dobré, když děti vyrůstají v nefungující rodině. Po vlastní zkušenosti považuji i pro dítě rozvod snesitelnější než neustálé hádání se rodičů. To už potom i dítě chce rozvod.

Doplňující otázka: Jaké by tedy podle Vás mohly být důvody pro rozvod?

Daniel: To je těžké říct konkrétně. Prostě pokud manželé usoudí, že je situace dlouhodobě nesnesitelná a nevidí cestu k řešení.

Rozhovor č. 6

Otázka č. 1: Lidé mohou žít v manželství, dále třeba nesezdáni a následně plánovat sňatek nebo nikoliv, někteří mohou udržovat partnerský vztah při samostatném bydlení nebo žít zcela mimo partnerský svazek. Jaké uspořádání je pro Vás nyní nejvhodnější a jaké jsou Vaše představy do budoucna?

Dana: V současné chvíli mám partnera, se kterým žiji. Teď pro svůj život nepotřebuji sňatek a ani v budoucnu ho nevidím jako zcela zásadní.

Doplňující otázka: Mohlo by v budoucnu něco být impulzem pro změnu v postoji ke sňatku?

Dana: Rozhodnutí o sňatku u mě neovlivní ani narození dítěte, možná spíš přesvědčení o dobrém vztahu s partnerem, ale to je až za dlouho.

Otázka č. 2: Jaký je Váš názor na tvrzení, že manželství je zastaralá, nebo zbytečná, instituce?

Dana: Přikláním se spíše k tomu, že je to zbytečná instituce. Existují však oblasti života, které ještě neřeší neexistenci této instituce, třeba poskytování informací ohledně zdravotní péče. Další komplikovanou oblastí je samozřejmě vnímání dítěte, které do nesezdaného vztahu vstoupí a možná nechápe, proč to doma není jako jinde.

Otázka č. 3: Jaký je Váš názor na párové soužití, ve kterém není v plánu manželství? Nese z Vašeho pohledu tento způsob soužití nějaké výhody a nevýhody oproti manželství?

Dana: Soužití bez sňatku mi přijde normální. První, co každého napadne je, že je jednoduchý únik. To určitě je, ale není to zcela zásadní. Jenže každý jedinec, kterému dáte k dispozici moc, i nad sebou samým, nejen nad věcí, si začne nárokovat více než je přirozené. V manželství může pak jeden mít větší moc než druhý. Přináší to pak více zbytečných konfliktů.

Doplňující otázka: A nějaké konkrétní nevýhody nesezdaného soužití oproti manželství?

Dana: Asi spíš praktické. Už jsem mluvila o informování v nemocnici. Společné příjmení může být praktické.

Otázka č. 4: Pokud partneři spolu plánují děti, je podle Vás důležité, aby uzavřeli sňatek? Můžete uvést důvody svého postoje?

Dana: Je to jeden z velmi zásadních vlivů na postoj k manželství. Ve vztahu je podle mě nejdůležitější komunikace, a to nejen k partnerovi, ale i k dětem. Proto si myslím, že ani dítě nemusí být impulsem k manželství. Ale opačný názor zcela respektuji a chápu. Je to velmi složité.

Otázka č. 5: Někdy partneři děti mít nechtějí nebo nemohou, například z důvodu zdravotního stavu nebo věku. Myslíte, že má manželství smysl i v tomto případě? Můžete uvést důvody svého postoje?

Dana: Děti jsou nejzásadnějším středobodem života žen. Alespoň většiny, i když se nabízí otázka, jak dnešní společnost tento pud z žen vypuzuje. Ovšem, i když děti nejsou, je logické, že lidé hledají ukotvení v partnerském soužití. Jestli se vezmou nebo ne, záleží na nich.

Otázka č. 6: Považujete rozvod za přijatelné řešení vážných problémů v manželství? Můžete uvést situace, kdy byste rozvod považovala za rozumné řešení?

Dana: Je nepatřičné, aby byl člověk odsuzován za rozvod, jako to bylo dřív. Lidé potřebují něčemu věřit, a protože jsme ateisté, hledá se víra ve vztazích. Lidé potom očekávají od partnera víc a vede to k zvýšenému množství rozvodů. Jako rozumné řešení to rozhodně vidím, protože v negativním vztahu se trápí partneři i celé rodiny. Bojovat o manželství lze do té doby, do které do psychika jednotlivce dovolí. Rozvod přináší spoustu problémů, ale jak už jsem řekla, ve chvíli, kdy to psychika neunes, člověk by se neměl schovávat za potíže, které s tím souvisí a raději to řešit.

Rozhovor č. 7

Otázka č. 1: Lidé mohou žít v manželství, dále třeba nesezdáni a následně plánovat sňatek nebo nikoliv, někteří mohou udržovat partnerský vztah při samostatném bydlení nebo žít zcela mimo partnerský svazek. Jaké uspořádání je pro Vás nyní nejvhodnější a jaké jsou Vaše představy do budoucna?

Tomáš: Já jsem tedy už ženatý, takže pro mě konkrétně je nejvhodnějším uspořádáním manželství, při kterém oba partneři žijí pod jednou střechou.

Doplňující otázka: Co máte v plánu dále?

Tomáš: Plánujeme děti a připravujeme stavbu domu, abychom s těmi dětmi mohli pohodlně bydlet ve svém.

Otázka č. 2: Jaký je Váš názor na tvrzení, že manželství je zastaralá, nebo zbytečná, instituce?

Tomáš: Manželství je tady s námi už dlouhou dobu a v posledních letech je na ústupu. V tomto smyslu se dá označit za zastaralé. Zbytečné určitě není. Osobně jsem neměl jediný důvod do manželství nevstoupit a neměl jsem potřebu se mu vyhýbat. Na druhou stranu jsem si bez problému dokázal představit, že se ještě dlouho žádná svatba nebude. To že je v dnešní době manželství na ústupu, si uvědomuji. Ale nijak mě to neovlivnilo v rozhodování, jestli svou ženu požádám o ruku a jestli si ji vezmu. V našem případě přišel sňatek na řadu po několika letech společného soužití a chápali jsme jej primárně jako určité gesto a přirozené vyústění.

Otázka č. 3: Jaký je Váš názor na párové soužití, ve kterém není v plánu manželství? Nese z Vašeho pohledu tento způsob soužití nějaké výhody a nevýhody oproti manželství?

Tomáš: Lidí, kteří spolu žijí v páru, mají třeba i děti, a sňatek neplánují, je víc a víc. Nemám s tím ale žádný problém. Je to každého volba. V některých případech se to může hodit. Lidé nejsou svázáni a když se rozhodnou, můžou své životy pohodlně ze dne na den zase rozdělit. Zatímco rozvod je docela komplikovaná procedura. I svatba je komplikovaná, a ještě víc pro toho, kdo si mění příjmení, pokud si oba nenechávají své původní.

Doplňující otázka: A výhody manželství, nebo spíš nevýhody nesezdaného soužití?

Tomáš: I manželství se může hodit. Jak už jsem říkal, plánujeme stavbu domu a kdybychom nebyli manželé, měli bychom mnoho věcí výrazně složitějších. Jako manželé si u různých finančních institucí a úřadů stojíte výrazně lépe než jako dva jednotlivci. Ale to je dáno z velké části zákonem.

Otázka č. 4: Pokud partneři spolu plánují děti, je podle Vás důležité, aby uzavřeli sňatek? Můžete uvést důvody svého postoje?

Tomáš: Za vyloženě důležité bych to neoznačil, ale že je to vhodné a lepší, to už asi ano. Děti pak nemají v příjmeních svých rodičů takový zmatek. Pokud mají rodiče každý jiné příjmení, je pro dítě zase o kousek složitější se v tom zorientovat. A když už to svému vlastnímu dítěti vysvětlíte, musí čelit otázkám spolužáků, kteří se ptají, jak je to možné? Vždyť moji rodiče se oba jmenují stejně. Zkrátka, pokud jsou ve hře děti, přijde mi manželství praktičtější. Mluvím ale výhradně o situaci, že si jeden z partnerů změnil jméno. Pokud ne, výše zmíněné argumenty jaksi ztrácí na významu.

Otázka č. 5: Někdy partneři děti mít nechtějí nebo nemohou, například z důvodu zdravotního stavu nebo věku. Myslíte, že má manželství smysl i v tomto případě? Můžete uvést důvody svého postoje?

Tomáš: Na to si musí odpovědět každý sám, jestli má pro něj v takové situaci manželství smysl. Jakmile jde o děti, člověk by měl brát ohled na to, aby dítěti nepřiděloval starosti a aby se mu ve společnosti, která vyznává určité postoje, dobře žilo. Pokud ale děti nejsou a nebudou, považuji to za ryze osobní věc.

Otázka č. 6: Považujete rozvod za přijatelné řešení vážných problémů v manželství? Můžete uvést situace, kdy byste rozvod považoval za rozumné řešení?

Tomáš: Přirozeně rozvod je řešením problematického a nefunkčního manželství. Právně se od toho druhého člověka osvobodíte a zdárně vyústění tohoto aktu má, myslím, velkou váhu pro psychiku.

Doplňující otázka: Myslíte, že má smysl udržovat nefunkční manželství kvůli dětem?

Tomáš: To si myslí hodně lidí. Já to ale vidím jinak. Myslím, že se daleko lepší péče dostane dětem, pokud žijí třeba jen s matkou nebo jen s otcem za předpokladu, že s rodičem mají dobrý vztah. Pak to považuji za výrazně lepší řešení než soužití pod jednou střechou, kde mezilidské vztahy nefungují. Děti jsou citlivé a podvědomě vše vnímají. Určitě to bude mít vliv na jejich výchovu a pozdější chování. Tady ale nehraje hlavní roli manželství jako takové. Špatné vztahy bývají i v rodinách, kde rodiče nejsou sezdáni, ale žijí v jedné domácnosti. názor se samozřejmě vztahuje i na ně.

Rozhovor č. 8

Otázka č. 1: Lidé mohou žít v manželství, dále třeba nesezdání a následně plánovat sňatek nebo nikoliv, někteří mohou udržovat partnerský vztah při samostatném bydlení nebo žít zcela mimo partnerský svazek. Jaké uspořádání je pro Vás nyní nejvhodnější a jaké jsou Vaše představy do budoucna?

Tereza: Vzhledem k tomu, že jsem poměrně krátkou dobu vdaná, tak pro mě nejvhodnější uspořádání je asi jasné. Ale s manželem žijeme ve společné domácnosti už několik let a v současné době plánujeme stavbu společného domu.

Doplňující otázka: Co bylo impulsem pro Vaše rozhodnutí o svatbě?

Tereza: Svatbu jsme určitý čas odkládali právě s ohledem na moji školu. Pobírala jsem sirotčí důchod a byli jsme přesvědčeni, že s uzavřením sňatku bych na něj ztratila nárok. Ale jak se přiblížilo ukončení mého studia, neváhali jsme. Pak se ukázalo, že uzavření sňatku na to nemělo vliv. Myslím, že kdybychom toto věděli dříve, asi bychom i do manželství dříve vstoupili. Ale to je otázka čistě hypotetická. Už nějaký čas před svatbou jsme pocítovali od některých rodinných příslušníků tlak na otázku, kdy bude svatba, ale tento tlak stejně nezmišlel ani se svatbou, možná se právě zintenzivnil, jelikož se přetransformoval na otázku budoucího potomka. Takže z louže pod okap.

Otázka č. 2: Jaký je Váš názor na tvrzení, že manželství je zastaralá, nebo zbytečná, instituce?

Tereza: I když je teď ve společnosti manželství upozaděno, nemyslím si, že by se jednalo o zbytečnou instituci. Má tady dlouhou ověřenou tradici. Ať už se na to podíváme z právního hlediska, ale především z emocionálního. Manželství je závazek, slib dávající jistotu, která je právě v současnosti důležitá.

Doplňující otázka: Myslíte jistotu z pohledu práva?

Tereza: Ani tak nemám na mysli jistotu, kterou představuje v právu. Vzniká povinnost zajistit partnera v nouzi a tak dál, čehož lze snadno zneužít. Ale hlavně v oblasti citové, což v době, kdy to, co bylo včera vztahem na celý život, dnes už nestojí za vzpomínku, natož za dobré slovo. To je k nezaplacení.

Doplňující otázka: Dřív bylo manželství skoro automatické, jde tedy nyní víc o vlastní volbu?

Tereza: Na jednu stranu si myslím, že právě odstranění té automatickosti manželství není na škodu, jelikož dnes do manželství vstupují páry, které jsou si svým vztahem jistější. Vztah je prověřen hodně zkouškami, kterými si ti dva už více či

méně úspěšně prošli, jinak by před touto otázkou nestáli. Dnes se již tak často neuzavírá manželství z povinnosti v případě těhotenství, což snad povede taky ke snížení rozvodovosti. Bohužel mi však připadá, že se v současnosti ze svateb, nikoliv manželství, ale to je s tím úzce spjato, stal byznys a mnohdy přehlídka opulentnosti, kterou chceme akorát světu ukázat, že na to máme. Ale to už je věc jiná.

Otázka č. 3: Jaký je Váš názor na párové soužití, ve kterém není v plánu manželství? Nese z Vašeho pohledu tento způsob soužití nějaké výhody a nevýhody oproti manželství?

Tereza: Obecně je to asi věc daného páru, každý může mít priority jinde. Podle mého názoru jsou pozitiva života na psí knížku na první pohled jasná, žádné závazky a povinnosti před státem. Nicméně právě toto se může stát problémem ve chvíli, kdy dojde k nějaké nešťastné události. Z negativ bych vyzdvihla na emocionální úrovni právě tu nejistotu, kdy vás bez jakýchkoliv obtíží může partner ze dne na den opustit. Opustit vás může i v manželství, ale v tom případě musí dojít alespoň na rozvod, který vztah formálně ukončí. Z praktického pohledu mi také připadá jako nevýhoda řešení odlišných jmen v případě společných dětí, které se spíš jmenují po otci. Matka je buď dotazována v rámci různých institucí jménem právě otce nebo dochází k různým mýlkám ve chvíli, kdy si přijde pro dítě do školy nebo školky. Ale to jsou drobnosti, současná společnost je na toto už zvyklá. Z ekonomického pohledu může být snazší získání hypotéky pro manžele, ale dál je to pro mě spíše věc domluvy mezi partnery.

Otázka č. 4: Pokud partneři spolu plánují děti, je podle Vás důležité, aby uzavřeli sňatek? Můžete uvést důvody svého postoje?

Tereza: Pro mě osobně ano. Vlastně jsem to doma měla každý den v přímém přenosu. Moje matka si našla nového partnera, se kterým měla dvě děti, které měly jméno po otci a ona měla jméno společně se mnou. Po asi 15 letech se vzali a ona tím získala stejné příjmení jako jejich děti, které z toho měly ohromnou radost. Ji to až zaskočilo, jaký vliv může mít taková řeckně drobnost jako je společné příjmení. Důležitost manželství u párů s dětmi vidím především po stránce emocionální.

Otázka č. 5: Někdy partneři děti mít nechtějí nebo nemohou, například z důvodu zdravotního stavu nebo věku. Myslíte, že má manželství smysl i v tomto případě? Můžete uvést důvody svého postoje?

Tereza: Samozřejmě. Dnes již nejsme v období X desítek let zpět, kdy se překotně uzavíraly sňatky právě kvůli očekávání příchodu potomka. Manželství se má uzavírat z lásky, ne z povinnosti. Podle mě právě ty sňatky z povinnosti často vedou k rozvodu, jelikož partneři k sobě svázalo dítě, ne jejich osobní rozhodnutí strávit s druhým zbytek života. Ale společnost se od tohoto důvodu ke sňatku neosvobodila, pak je jedna z prvních otázek na mladé manžele, zda čekají dítě. Nás to také neminulo. S tím souvisí očekávání, že v dohledné době od uzavření manželství dítě přijde, což je také mylné. Dítě je velkým milníkem partnerského vztahu a oba dva by na něj měli být připravení, aby to vztah ustál. Čímž nechci nabádat k ukončování těhotenství v případě, že dojde k nechtěnému otěhotnění dříve, než jsou partneři připraveni.

Otázka č. 6: Považujete rozvod za přijatelné řešení vážných problémů v manželství? Můžete uvést situace, kdy byste rozvod považovala za rozumné řešení?

Tereza: To je složitá otázka. Každý z nás za vážný problém považuje něco jiného. Obecně však myslím, že pokud byla vyčerpána všechna možná řešení, pak nezbyvá než k rozvodu přistoupit. Setrávat v nezdravém vztahu je horší jako být sám. Jenže mnohdy právě nejsou všechna možná řešení vyčerpána. Přece jen vztah není smlouva, kterou jsme uzavřeli před několika desítkami let a od té doby je neměnná. Vztah se vyvíjí společně s partnery, mění se jejich priority, možnosti i názory. Vztah je práce na celý život, práce založená na vzájemné komunikaci, toleranci a porozumění. Na to se nesmí zapomínat.

Doplňující otázka: A co rozvod, pokud jsou v manželství děti?

Tereza: Právě pokud jsou ve vztahu děti, je otázka jeho zachování zvláště citlivá. Děti jsou takové naše malé kopie, co vidí u nás, pak opakují. A není vhodné ukazovat jim nevhodné vzorce chování, protože když dítě doma vidí, že rodiče se denně hádají, nekomunikují spolu a netráví spolu čas, bude těžko budovat dobrý vztah také ono. Proto by si každý rodič měl položit otázku, jestli si přeje, aby takto jednou žilo jeho vlastní dítě, protože každý rodič chce, aby jeho dítě bylo šťastné.

Doplňující otázka: Máte nějakou představu, jak bys se mohly řešit problematrické situace, pokud partneři o jejich řešení stojí?

Tereza: Pokud vážne komunikace mezi partnery, považují za vhodné nalézt odborníka, který jim pomůže najít společnou řeč tak, aby mohli dál pokračovat bez úhony. Jenže právě návštěvě odborníka se mnohdy jeden z partnerů brání, v naší společnosti je to stále považováno za určité tabu, známka slabošství, bohužel.

Rozhovor č. 9

Otázka č. 1: Lidé mohou žít v manželství, dále třeba nesezdáni a následně plánovat sňatek nebo nikoliv, někteří mohou udržovat partnerský vztah při samostatném bydlení nebo žít zcela mimo partnerský svazek. Jaké uspořádání je pro Vás nyní nejvhodnější a jaké jsou Vaše představy do budoucna?

Václav: Odpověď na tuto otázku je dost podmíněna současnou situací daného člověka a jeho duševním rozpoložením. Ve svých 24 letech necítím nutnou potřebu se hned ženit, pořád jsem svobodný, i když žiji s partnerkou. Nicméně se nebráním možnosti uzavřít sňatek. V otázce plánování budoucnosti je manželský svazek jednou z životních priorit. Manželství je pro mě něco jako chtěný společný závazek dodržování společných hodnot a dosahování společných cílů.

Doplňující otázka: Co by mohlo být impulzem pro změnu stavu v budoucnu?

Václav: Partnerka zatím studuje, tak asi potom.

Otázka č. 2: Jaký je Váš názor na tvrzení, že manželství je zastaralá, nebo zbytečná, instituce?

Václav: Žijeme v době, která nás nutí k alternativám a je jedno, jestli se jedná o kulturu, sebeprezentaci nebo soužití. Je pochopitelné, že ani manželství tomu neušlo a je společností odsouváno na druhou kolej. V zásadě by na tom nebylo nic špatného, pokud by společnost nahradila manželství propracovanějším a sofistikovanějším sociálním modelem. To se však nestalo. Pro mnoho lidí asi trochu zastaralé bude, ale já si to nemyslím.

Doplňující otázka: Pokud bylo dřív manželství skoro automatické, jde nyní podle Vás víc o vlastní volbu?

Václav: To, že se upouští od automatiky uzavírání manželských svazků, je přirozeným vývojem naší společnosti. Lidé se čím dál víc vyhrazují jako jedinci, a proto do svého soukromí nedovolují zasahovat prakticky nikomu. Model je to pohodlný, ale pro společnost a stát méně žádoucí. Bohužel se také vyhýbáme závazkům natrvalo. Potřeba být nevázaný a nezávislý se dostalo nad potřebu stability a vzájemného soužití.

Otázka č. 3: Jaký je Váš názor na párové soužití, ve kterém není v plánu manželství? Nese z Vašeho pohledu tento způsob soužití nějaké výhody a nevýhody oproti manželství?

Václav: Pokud pár žije na hromádce delší dobu, nevidím důvod, proč se nevzít. Hodně věřím, že sňatek je jedním z pilířů společnosti a u dlouhotrvajícího partnerského svazku by měl být jakýmsi společenským povýšením soužití těchto partnerů. Osobně se na páry, které spolu žijí dlouhodobě bez sňatku, dívám jako na méně hodnotné nebo váhavé. Rodinu si definuji výlučně jako manželství. Lidé žijící na hromádce třeba dvacet let nepovažují za rodinu, ale za partnery.

Doplňující otázka: A výhody a nevýhody obou forem soužití?

Václav: Nesezdání je možná ponecháváním si zadních vrátek. Někdo třeba vidí riziko v případných dlužích druhého z manželů, kterým by se bez manželství mohl vyhnout. Ale po více letech to stejně tak jednoduše asi nejde. Pro mě prostě mnohaleté nesezdané soužití moc smysl nedává. Třeba právně je vše komplikovanější, když jeden onemocní nebo dokonce umře.

Otázka č. 4: Pokud partneři spolu plánují děti, je podle Vás důležité, aby uzavřeli sňatek? Můžete uvést důvody svého postoje?

Václav: Tato otázka je pro mě povýšením otázky předešlé. Nesouhlasím s vychováváním dítěte nesezdaným párem. Pokud chci dítě, chci ho s konkrétním člověkem, u kterého rád složím manželský slib. U nesezdaných párů mám podvědomý pocit, že jeden z partnerů zkrátka uteče, protože ho nic neváže. Tato úvaha je podložena několika případy v mém okolí.

Otázka č. 5: Někdy partneři děti mít nechtějí nebo nemohou, například z důvodu zdravotního stavu nebo věku. Myslíte, že má manželství smysl i v tomto případě? Můžete uvést důvody svého postoje?

Václav: Manželství má své opodstatnění i v tomto případě. Už při nutnosti hospitalizace jednoho z partnerů. V tomto případě totiž ústav není oprávněn poskytovat informace o zdravotním stavu člověku, který je v daný okamžik cizí. Dále uznávám tradici společného jména.

Otázka č. 6: Považujete rozvod za přijatelné řešení vážných problémů v manželství? Můžete uvést situace, kdy byste rozvod považoval za rozumné řešení?

Václav: Rozvod může mít mnoho příčin a různí lidé jim přikládají různou váhu. Samozřejmě v krajních případech a situacích neslučujících se s důstojným a zdravím neohrožujícím bytím rozvod uznávám. Bohužel často je rozvod pohodlným řešením malicherných problémů. Než vztah opravit, raději nahradit novým. S tímto přístupem nesouhlasím a za vhodnější považuji alespoň se pokusit o manželství bojovat, a ne hned utéct od vzniklého problému.

Doplňující otázka: Jsou pro Vás situace, kdy by boj o manželství neměl smysl?

Václav: Tak hlavně musí chtít bojovat oba dva. Pokud ani po určitém vychladnutí není snaha na obou stranách, je to těžké. Třeba násilí by pro mě asi bylo obtížně stravitelné. Tady nejde jenom o případné poškození zdraví, ale o lidskou důstojnost.

Rozhovor č. 10

Otázka č. 1: Lidé mohou žít v manželství, dále třeba nesezdání a následně plánovat sňatek nebo nikoliv, někteří mohou udržovat partnerský vztah při samostatném bydlení nebo žít zcela mimo partnerský svazek. Jaké uspořádání je pro Vás nyní nejvhodnější a jaké jsou Vaše představy do budoucna?

Věra: V současné chvíli žijeme společně v bytě, nejsme sezdáni. Do budoucna je svatba určitě v plánu. Ale je to až další krok.

Doplňující otázka: Co by mohlo být impulzem pro budoucí změnu?

Věra: Prvním krokem je dostudovat. Pak ověřit, zda spolu opravdu dokážeme žít v jiném režimu, kdy už budu trvale pracovat. Pak následuje svatba a po ní postavení domku.

Otázka č. 2: Jaký je Váš názor na tvrzení, že manželství je zastaralá, nebo zbytečná, instituce?

Věra: S tímto tvrzením nesouhlasím. Podle mě se nejedná o zbytečnou instituci. Určitě má smysl, už jen z toho důvodu, že když si pár pořídí děti, tak je to pro ně lepší, že se všichni jmenují stejně, rodiče pak ušetří dítě posměšků ve škole, že se jeho maminka jmenuje jinak než on s tatínkem. Zároveň je manželství i výhodou v případě zařizování společného bydlení, protože manželé mají větší šanci na hypotéku. Zároveň v případě manželství je jednodušší vyřízení dědictví nebo rozdělení majetku, když už spolu nechtějí být. Zjednodušeně má manželství smysl. Je to takové hezké stvrzení toho, že dva spolu chtějí být až dokonce.

Otázka č. 3: Jaký je Váš názor na párové soužití, ve kterém není v plánu manželství? Nese z Vašeho pohledu tento způsob soužití nějaké výhody a nevýhody oproti manželství?

Věra: Můj názor je takový, že to je každého věc. Každému vyhovuje něco jiného. Toto nelze objektivně soudit. Protože člověk nikdy nemůže přesně vědět, proč pro někoho je manželství tak důležité, že by to bez něj nezvládl. Naopak pro jiné to už je přežití. Výhodou života bez manželství je určitě rozchod bez zbytečné administrativy. Prostě se rozhodnou, že už spolu nechtějí být a jdou od sebe a nemusí řešit žádný rozvod a soudní poplatky a podobné obstrukce. Nevýhodou nemanželského soužití je to, že člověk v podstatě nemá žádnou jistotu. V případě rozchodu bude vše záviset na domluvě, neexistuje žádné společné jmění.

Otázka č. 4: Pokud partneři spolu plánují děti, je podle Vás důležité, aby uzavřeli sňatek? Můžete uvést důvody svého postoje?

Věra: V případě plánování dětí je pro mě důležité, aby dítě přišlo buď až po svatbě, nebo po narození dítěte následovala brzy svatba. Vidím v tom velkou jistotu, nejen pro rodiče samotné, ale i pro dítě. Přejde mi mnohem přirozenější, aby dítě mělo sezdané rodiče. Z mého pohledu je to jednodušší před úřady, ve škole, ale i u lékaře.

Otázka č. 5: Někdy partneři děti mít nechtějí nebo nemohou, například z důvodu zdravotního stavu nebo věku. Myslíte, že má manželství smysl i v tomto případě? Můžete uvést důvody svého postoje?

Věra: Z mého pohledu má manželství smysl i v případě, že nejsou děti plánovány nebo ze zdravotních důvodů není páru umožněno je mít. Myslím si, že manželství má smysl, protože pár dává celé společnosti najevo, že to spolu myslí vážně, že spolu nejsou jen z rozmaru, že se prostě rozhodli, že spolu budou až do konce a tímto to stvrzují. Ale i tak si myslím, že děti v manželství důležité jsou, protože věřím, že některým manželům, kteří jsou rodiči, pomůžou překonat krize, že si řeknou, že to spolu ještě zkusí, aby neničili dětem rodinu.

Doplňující otázka: Jsou tedy děti hlavním důvodem pro uzavření manželství?

Věra: Tak úplně si nemyslím, že by děti byly primárním důvodem proč se páry pro manželství rozhodnou. Ale pro některé páry je dítě prvním impulsem k zamyšlení, jestli se chtějí vzít. Ale rozhodně si nemyslím, že by si lidé řekli, tak a teď jsme se vzali, tak teď musíme mít do dvou let dítě. Z mého pohledu je manželství hlavně projektem pro ty dva. Manželství by podle mě mělo být čistě o tom, že pár spolu chce být a manželstvím si to jen potvrdí.

Otázka č. 6: Považujete rozvod za přijatelné řešení vážných problémů v manželství? Můžete uvést situace, kdy byste rozvod považovala za rozumné řešení?

Věra: I když jsem fanda manželství, tak rozvod rozhodně neodsuzuju. Protože existují situace, které prostě nelze překousnout, například opakovaná nevěra, gamblerství, domácí násilí, drogová závislost.

Doplňující otázka: A co když jsou v manželství děti?

Někdy ani nejde, aby se manželství zkoušelo slepit, i když jsou děti. Když se rodiče neustále hádají, nebo dokonce probíhá domácí násilí, tak je to jak pro oba manžele i děti tak náročné, že nestojí za to v manželství setrvávat. Na druhou stranu si myslím, že rozvodem by se neměly řešit drobné problémy, které lze vyřešit zlepšením komunikaci nebo odbouráním nějakých zlovyků.

Rozhovor č. 11

Otázka č. 1: Lidé mohou žít v manželství, dále třeba nesezdání a následně plánovat sňatek nebo nikoliv, někteří mohou udržovat partnerský vztah při samostatném bydlení nebo žít zcela mimo partnerský svazek. Jaké uspořádání je pro Vás nyní nejvhodnější a jaké jsou Vaše představy do budoucna?

Zdeněk: V budoucnu bych se chtěl oženit, je to taková ta ideální životní meta. K tomu je potřeba ta pravá a být tím pravým. A to chce hodně času na ověřování pravosti a na seberozvoj. Protože jsem zasnoubený, doufám, že najít tu pravou se mi podařilo.

Otázka č. 2: Jaký je Váš názor na tvrzení, že manželství je zastaralá, nebo zbytečná, instituce?

Zdeněk: Manželství určitě není zbytečná instituce. Jen už není dominantní a pouze křesťanská. Myslím si, že je to zajímavý způsob, jak zoficiálnět a ještě více prohloubit stávající vztah. Spíš než pro společnost bych řekl, že má manželství význam hlavně pro ty dva. Určitě se se nemělo brát na lehkou váhu. A i bez manželství se dá žít šťastně.

Otázka č. 3: Jaký je Váš názor na párové soužití, ve kterém není v plánu manželství? Nese z Vašeho pohledu tento způsob soužití nějaké výhody a nevýhody oproti manželství?

Zdeněk: Řekl bych, že je to skoro to samé, jen manželství je vztah na trochu vyšší úrovni. Máte vedle sebe člověka, který se veřejně zavázal, že to s vámi myslí opravdu vážně a který chce společně s vámi bojovat s nepřízní osudu. Takový obřadný slib může pro lidskou psychiku hodně znamenat, někdo ale zase chce víc volnost. Vztah na psí knížku je trochu jen manželstvím nanečisto.

Doplňující otázka: Vidíte i nějaké další rozdíly?

Zdeněk: Každá věc má svůj rub a líc, není to jen černé a bílé. Nyní mi na našem vztahu občas trochu chybí manželství z právního hlediska. Některé věci by se řešily jednodušeji. Jsem obyčejný přítel, to může být formálně vlastně kdokoliv.

Otázka č. 4: Pokud partneři spolu plánují děti, je podle Vás důležité, aby uzavřeli sňatek? Můžete uvést důvody svého postoje?

Zdeněk: Nemyslím si, že by manželství pro děti bylo nějak extra důležité. Je to hlavně o vztahu mezi těma dvěma. Ale když už se někdo rozhodne mít s někým dítě a vychovávat ho, tak to sám o sobě závazek je, a to vážný. A řekl bych, že i závažnější než manželský slib. Na rodinu nemusíte být manželé. Z právního hlediska jsou úskalí, když rodiče nejsou manželé, ale to se dá upravit, když chtějí. Třeba poslední vůlí nebo uzavřením pojistky.

Otázka č. 5: Někdy partneři děti mít nechtějí nebo nemohou, například z důvodu zdravotního stavu nebo věku. Myslíte, že má manželství smysl i v tomto případě? Můžete uvést důvody svého postoje?

Zdeněk: Manželství má smysl i bez dětí. Jak už jsem řekl na začátku, je to hlavně o vztahu těch dvou. Možná, že dříve bylo manželství více o dětech, respektive o oficiální rodové linii, kdy holt rodová práva mělo hlavně potomstvo vzešlé z oficiálního svazku a levobočci měli smůlu. Dneska se už na tyhle věci nehraje.

Otázka č. 6: Považujete rozvod za přijatelné řešení vážných problémů v manželství? Můžete uvést situace, kdy byste rozvod považoval za rozumné řešení?

Zdeněk: To už je na manželech, jak se s problémy chtějí vypořádat. Nemyslím si, že by bylo správné, aby stát kladl nepřekonatelné překážky jako třeba zákaz rozvodu, když jsou nedospělé děti. Problémy manželství jsou natolik různé, že by to nešlo. Lidé nejsou pořád stejní a s věkem se mění. Může se stát, že se manželé od sebe natolik vzdálí, že už to dál nemá cenu. Myslím si, že nás manželství hlavně zavazuje v tom, aby když přijdou vážné problémy, jsme je alespoň zkusili řešit. Abychom později nelitovali, že jsme pro záchranu neudělali dost.

Doplňující otázka: Jaké jsou podle Vás vážné důvody, pro které je rozvod jediným řešením?

Zdeněk: Třeba agresivita nebo gamblerství, to pak může toho druhého úplně zničit fyzicky, psychicky i třeba finančně.

Rozhovor č. 12

Otázka č. 1: Lidé mohou žít v manželství, dále třeba nesezdáni a následně plánovat sňatek nebo nikoliv, někteří mohou udržovat partnerský vztah při samostatném bydlení nebo žít zcela mimo partnerský svazek. Jaké uspořádání je pro Vás nyní nejvhodnější a jaké jsou Vaše představy do budoucna?

Zuzana: Momentálně jsme zasnoubení z tlaku přítele.

Doplňující otázka: Co by mohlo být impulzem pro změnu v budoucnu?

Zuzana: Pro mě není důležité se brát, dokud nebudeme zakládat rodinu. Dostudování školy je moje podmínka, až dostuduji, můžeme se vzít. Být po však po mém, bereme se, až budu ve třetím měsíci.

Otázka č. 2: Jaký je Váš názor na tvrzení, že manželství je zastaralá, nebo zbytečná, instituce?

Zuzana: Manželství bych určitě nebrala jako zbytečnost. Pokud lidé zakládají rodinu, myslím, že už kvůli dětem a jejich pohledu na rodiče jako na manžele je to důležité. I z hlediska jednoho příjmení, i v dnešní době je problematické, pokud se matka jmenuje jinak než dítě. Víckrát jsem slyšela, že matka s jiným příjmením měla vcelku dost problémů například na úřadech.

Doplňující otázka: Dřív bylo manželství skoro samozřejmé, jde podle Vás nyní víc o vlastní volbu?

Zuzana: Každopádně není dobrá teorie babiček ve smyslu, že vy už jste spolu 2 roky? Tak už máte čas na svatbu! Času je dost a je lepší si spolu zkusit žít a fungovat. Pokud vyhovuje a oba by uvítali na ruce prstýnek, tak proč ne.

Otázka č. 3: Jaký je Váš názor na párové soužití, ve kterém není v plánu manželství? Nese z Vašeho pohledu tento způsob soužití nějaké výhody a nevýhody oproti manželství?

Zuzana: Pokud lidé nemají děti, přijde mi úplně jedno, pokud žijí takzvaně na psí knížku. Dnes už na takový pár není nahlíženo nijak zle, jako tomu bývalo dřív. Jako velká výhoda mi zde přijde fakt, že pokud vznikne nějaký problém, je jednoduché se rozejít. Kdežto v manželství lidé setrvávají i s většími rozepřemi jen proto, že je prostě složité se rozvádět. Ale z rozhovorů s lidmi z finančnictví vím, že manželství skýtá spoustu výhod, například manželé dostanou snadněji hypotéku. Zároveň někteří lidé berou manželství jako určitý stav, na který jsou hrdí a společné soužití funguje ještě mnohem lépe. To je ale velmi subjektivní emocionální význam.

Otázka č. 4: Pokud partneři spolu plánují děti, je podle Vás důležité, aby uzavřeli sňatek? Můžete uvést důvody svého postoje?

Zuzana: Asi to je vhodnější a takové klasické. Stejně příjmení, pocit sounáležitosti rodiny, jistota. Rodin, kde rodiče nejsou manželé, je dnes už dost, takže to pro dítě asi zásadní stigma nebude, ale lepší je, když jsou rodiče manželé.

Otázka č. 5: Někdy partneři děti mít nechtějí nebo nemohou, například z důvodu zdravotního stavu nebo věku. Myslíte, že má manželství smysl i v tomto případě? Můžete uvést důvody svého postoje?

Zuzana: Záleží, jak berou manželství ti, kterých se to týká. Pokud mám na takový pár nahlížet, nepříjde mi divné, aby spolu žili bez sňatku. Stejně by to bylo, i pokud by se tato otázka týkala mě. Jak už jsem říkala, z mého pohledu se manželství dětí týká, jak z praktického hlediska, tak i z pohledu samotného dítěte. Z psychologického hlediska má na vývoj dítěte určitě lepší vliv, pokud žije v klasické rodině, kde jsou rodiče manželé. Podle mě totiž děti v dospělosti většinou fungují v rodině stejně jako jejich rodiče. Což samozřejmě beru jako správnou věc a chci, aby to tak braly jednou i naše děti.

Otázka č. 6: Považujete rozvod za přijatelné řešení vážných problémů v manželství? Můžete uvést situace, kdy byste rozvod považovala za rozumné řešení?

Zuzana: Ano, považuji. Pokud se doma rodiče hádají před dítětem, sama ze své zkušenosti vím, že i pro dítě je lepší, když se rozvedou. Samozřejmě musí být do té míry nad věcí, aby po rozvodu nebylo dítě jakýsi prostředek jejich sporů mezi nimi. Bohužel také vlastní zkušenost. Pokud si manželé přestali rozumět, ale zároveň by oba chtěli manželství zachránit, určitě je možné o něj bojovat. V dnešní době manželských poraden je to určitě možné a 90 % úspěchu je, pokud obě strany chtějí pro záchranu něco udělat. Pokud se už snažit ani nechtějí, nemá cenu spolu dál zůstat.